

HUMANETTEN

[Om HumaNetten](#)
[Tidigare nummer](#)

NUMMER 8

våren 2001

HumaNetten utges av [Institutionen för humaniora](#), Växjö universitet.

[Kontakt](#)
[Webmaster](#)

ISSN: 1403-2279

INNEHÅLL:

Mikael Askander, [Gamla stan. Reflektioner kring ett modernistiskt filmförsök](#)
Anna Baum, [Om religionsantropologi och värdet av riter, symboler och en vidsynt vetenskap](#)
Mathias Pålsson, [Förnyelse i språkutbildningen - pedagogiska argument för en problembaserad undervisning](#)
Elisabeth Stenborg, [Som det verkligen var. Barbro Alving \(Bang\) i dagböcker och brev](#)
Bärbel Westphal, [Framing: förståelseram eller kontextualisering?](#)

Tre föredrag från symposiet **The Legacy of the 1960s:**

Gunlög Fur, [Native Americans - from compensation to casinos](#)
David Goldfield, [How the Civil Rights Movement Defined and Defied the 1960s](#)
Jon Hunner, [Beyond Sex, Drugs, and Rock 'n' Roll: The Counter Culture's Impact on America](#)

Aktuellt

[Sju nya titlar i institutionens skriftserier](#)

Recensioner

[Martin Walser, Ein springender Brunnen](#) (Bärbel Westphal)
[Kiruna - 100-årsboken](#) (Marie Werndin)

OM HUMANETTEN

[Detta nummers förstasida](#)
[HumaNettens hemsida](#)
[Institutionens hemsida](#)

HumaNetten utges av Institutionen för humaniora vid [Växjö universitet](#).

HumaNetten kom till för att förverkliga ett av målen i institutionens Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98, nämligen att göra läsvärda texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. **HumaNetten** vill också vara ett forum för recensioner av nyutkommen litteratur och för debatt. **HumaNetten** utkommer höst och vår. Recensioner och debattinlägg infogas löpande i det aktuella numret.

Presumptiva bidrag skickas som Word- eller RTF-dokument till [Börje Björkman](#). Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur HumaNetten för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta författaren.

Institutionens redaktionsråd:

Docent [Gunilla Byrman](#) (redaktör)
Docent [Christina Angelfors](#)
Professor [Tuija Virtanen-Ulfhielm](#)

Kontakt:

[Börje Björkman](#)

Webmaster:

[Agneta Fridhammar](#)

Postadress, telefon- och telefaxnummer:

Institutionen för humaniora, Växjö universitet, 351 95 VÄXJÖ
Tel 0470-708000 (vx)
Fax 0470-751888

GAMLA STAN

Reflektioner kring ett modernistiskt filmförsök

Av Mikael Askander, doktorand i litteraturvetenskap

[Länk till presentation av Mikael Askander](#)

Är det kanske filmen som
ska förlösa en ny tids poesi?
(Artur Lundkvist)

I samband med min forskning om författaren Erik Asklund (1908 -- 1980) träffar jag då och då på människor som har hört talas om, men aldrig sett, den nästintill mytomspunna kortfilmen *Gamla stan* (1931). När jag nu, via Arkivet för Ljud och bild, har kommit över en kopia av filmen kan det vara på sin plats med några ord om detta fenomen i svensk film- och kulturhistoria. [1] Det torde vara av intresse för såväl litteraturintresserade som kulturhistoriker i vidare bemärkelse att lite närmare betrakta vad *Gamla stan* egentligen var - och är - för något, och vad den kan tänkas säga om en kulturellt och konstnärligt turbulent tid i svensk historia och kulturliv. Leif Furhammar menar i inledningskapitlet till tredje delen av *Svensk filmografi* att *Gamla stan* var ett uttryck för "den unga författargenerationens intresse för filmen som uttrycksmedel och språkrör." Leif Furhammar påpekar också att detta var ett intresse som - olyckligtvis - ingen i filmbranschen tog tillvara på. [2]

Unga författare med filmintresse

Artur Lundkvist beskriver i *Självporträtt av en drömmare med öppna ögon* hur "Filmintresset gick så långt hos mig själv och några andra författare att ett försök att direkt arbeta med film kom till." [3] De andra författarna som Artur Lundkvist syftar på var de som jämte Artur Lundkvist själv skulle komma att stå som upphovsmän till *Gamla stan*: Stig Almqvist, Erik Asklund och Eyvind Johnson. Artur Lundkvist har i sin essäbok *Atlantvind* (1932) med ett långt kapitel om modern film. Han skrev dessutom filmkrönikor och filmrecensioner i bland annat tidskriften *Fönstret*. Även Erik Asklund skrev i *Fönstret*, dock inte lika ofta om film som Artur Lundkvist. Erik Asklunds andra roman *Ogifta* var planerad att filmas, men ekonomin satte stopp för de planerna. [4] Senare skulle Erik Asklund komma att skriva manus till två långfilmer (*Adolf i eld och lågor* 1939 och *Åh, en så'n grabb* 1939), samt få se sin roman *Fanfar med fem trumpeter* filmatiserad (med titeln *Söderpojkar*, 1941). Åren runt 1940 verkade han också som filmkrönikör i *FiB*. Överhuvudtaget ser man hos såväl Erik Asklund som Artur Lundkvist hur filmintresset också kom att präglade deras skönlitterära texter på olika sätt. Stig Almqvist skrev också om film i *Fönstret* och även i *Filmjournalen*. Hos Eyvind Johnson tar sig fascinationen inför filmmediet inte lika explicita uttryck som hos Erik Asklund och Artur Lundkvist.

Tillkomsthistoria

Den som mest ingående har redogjort för filmens tillkomst är Artur Lundkvist, som i *Självporträtt av en drömmare med öppna ögon* intervjuar sig själv och bland annat redogör för filmens betydelse för de unga författarna, honom själv inkluderad. Enligt Artur Lundkvist gick han, Erik Asklund, Eyvind Johnson och Stig Almqvist upp på Svensk Filmindustri kontor och bad om att få göra en film. Det tycks inte ha varit några större problem att få SF med sig, snabbt tilldelades man utrustning och kameraman (Elner

Åkesson). Sedan var det bara att skrida till verket.

Eyvind Johnson skrev ihop manus, medan Erik Asklund och Artur Lundkvist agerade rekognoseringspatrull, på jakt efter lämpliga miljöer för inspelningen. Almqvist stod för regin, eller "personinstruktionen".

Själva inspelningarna tycks ha bjudit på en hel del dramatiska händelser. Bland annat fick filmteamet problem med en skara uppretade människor. Artur Lundkvist beskriver incidenten så här:

En episod blev oväntat dramatisk. Vi skulle låta en docka drunkna i smutsigt vatten (symbolik) och när vi höll på med detta i närheten av fiskhallarna på Munkbron utsattes vi för våldsamma protester. Svineri! ropades det. Rotande i skiten! Försök att skandalisera oss! Ner med hela byket i plurret! Fotografen fick springande rädda sig med kameran, medan vi andra försökte lugna de uppretade människorna.[\[5\]](#)

Man kan vidare tänka sig att Erik Asklunds reportageliknande essä "Sommarfilm: Stockholm i hetta och regn, om morgon och afton - allt i bilder" i *Fönstret*, nr 25, 1931, skrevs under tiden som filmen kom till, det vill säga sommaren 1931.[\[6\]](#) Textens inleds med orden "En De-Vry-kamera, som arbetar automatiskt: vi använder den för gatubilderna, de små blixtnabba scenerna i vimlet." Han avslutar emellertid texten med att påstå att "[d]etta är inget filmscenario [---] bara ett sätt att betrakta Stockholm i bildrutor". Ja, han menar till och med att texten inte ens är skriven i Stockholm, utan "vid Mörkö's vackraste vik", där han sedan en tid tillbaka brukade bosätta sig om sommaren. Han lär ändå med största sannolikhet ha utgått från erfarenheterna av arbetet med filmen *Gamla stan* när han skrev den här texten i *Fönstret*.

Flanörens blick - och kamerans

Från början var det tänkt att man skulle göra en lite längre film om Gamla stan som skulle innehålla en liten kärlekshistoria, skriver Artur Lundkvist.[\[7\]](#) Det hela slutade dock med att man fick "klippa bort hela historien och av tiotusen meter tillvarata endast en kortare miljöskildring."[\[8\]](#) Detta berodde enligt Artur Lundkvist bland annat på att den kvinnliga huvudrollsinnehavaren var alltför nervös, och att hennes manlige motspelare (en arbetslös sjöman) inte kunde agera det minsta; han var enligt Artur Lundkvist "trög som en arbetshäst".[\[9\]](#)

Slutresultatet blev hur som helst en sjutton minuter lång film i svartvitt.[\[10\]](#) Erik Asklund dyker upp i bild, med staden antydd i bakgrunden, då han inledningsvis reciterar dikten "Gamla stan" som han och Artur Lundkvist skrev, och som också fanns publicerad i *Stockholmstidningen*.[\[11\]](#) Det är värt att notera att bilderna av Erik Asklund tonas över i en dubbelexponering av hans ansikte och olika stockholmsvyer. Den författare som längre fram i sin karriär mer än något annat skulle komma ihåg som stockholmskildrare av rang, blir här alltså i visuell form ett med sin stad. Detta är en bildkomposition som är mer träffande än vad upphovsmakarna nog anade under inspelningarna.

Det rör sig sedan i första hand om en bildpoetisk miljöskildring, och torde vara av ett visst intresse som tidsdokument. Sammantaget är en mängd miljöbilder sammanklippta till förbiflimrande svep. Gamla stan i Stockholm filmas i form av vyer uppifrån och på avstånd. Husfasader och byggnader syns ofta ur grodperspektiv. Vatten i snart sagt alla dess former tycks också ha intresserat Artur Lundkvist och co särskilt mycket; regn, regnvåt asfalt, droppande stuprännor, nytvättade, våta fönster och inte minst ett otal svep över vattendragen i Stockholm syns allt som oftast i bild. De nattliga vattenbilderna är särskilt stämningsfulla med glimrande ljus som speglar sig i vattenytan.[\[12\]](#)

Också en hel del tid, ja rentav det mesta av filmen, ägnas åt det myllrande livet på gator och torg. Bilar, spårvagnar, bussar rusar förbi, och människomassor väller fram, på väg till

jobbet, för att handla, eller med andra syften.

De spår som i slutversionen finns kvar av den från början tänkta kärlekshistorien är minst sagt vaga och fåtaliga. Som åskådare får man då och då följa en kvinna och en man, som ända fram till slutet är omedvetna om varandras existens. Då träffas de av en slump, om natten. Symboliskt nog äger deras första möte rum i ljuset (från en öppen dörr). Den kvinnliga huvudpersonen tycks leva ett dekadent liv som kan tänkas ha framstått som provokativt i sin samtid. Det första man ser av kvinnan är när hon tidigt en morgon sitter på en lastbrygga och tänds en cigarett. Sedan reser hon sig och går hem. Där lägger hon sig och sover. Framåt kvällen, och mot slutet av filmen, är hon åter vaken. Då står hon framför en spegel och sminkar sig. Sedan ger hon sig ut på stan. Är hon rentav prostituerad? Vad gäller tolkningarna av det lilla handlingsförlopp som finns i filmen, bör man dock vara försiktig. Kanske har hon bara något vanligt nattjobb. Associationerna tycks ändå leda i riktning mot nöjesliv och dekadens.

Det är ändå mannen i filmen som framstår som den mest centrala gestalten. Han hoppar i början av filmen av ett skepp som lägger till i hamnen. Sedan strosar han omkring i Stockholm hela dagen som vilken flanör som helst. Då och då tänds han en cigarett, och vid ett tillfälle går han in på ett café och dricker en öl. Och bortsett från mötet med kvinnan senare på kvällen är hans roll i första hand betraktarens. Filmerna igenom betraktar han miljöerna i Gamla stan ur en rad olika synvinklar. Ett intressant grepp som används ett par gånger är en "subjektiv kamera": när mannen syns titta på något klipps kort därefter till hans synvinkel. Till exempel får man i en sekvens se mannen komma gående framåt (mot kameran/betraktaren) i en gränd. Han tittar framåt/ner i marken. I nästa klipp har kameran bytt plats, och intagit mannens ögons tänkta position; i bild syns nu gatstenarna som mannen går fram längs och tittar ner på. Mannen och - via kamerapositionen - jag som tittare, betraktare av filmen, ser gemensamt, våra blickar sammanfaller.

Vidare kan man notera blickens betydelse i filmen. På det innehållsmässiga planet sammanfaller ofta mannens flanerande med miljöskildrande kameraåkning. Som betraktare av filmen kan man nästan få en känsla av att hela filmens poetiskt målade miljöskildringar är kongenialt formade som en parallell till, eller snarare som ett uttryck för, mannens sökande blickar under det att han flanerar omkring. Samtidigt kan en skillnad synas i mannens och kvinnans sätt att se: enda gången kvinnans blick blir mer explicit tematiserad är när hon står framför spegeln och gör sig vacker inför kvällen. Kvinnan är den som ska betraktas, mannen är den som betraktar och har tid att flanera runt och beskåda staden. Detta är vanligen förekommande tendenser som genusforskare ofta pekar på när det gäller seendet i relation till könen, åtminstone så som gestaltningen av problematiken har kommit att forma sig under långa perioder. Tytte Soila tycks i sin undersökning av 1930-talsfilmens kvinnoklichéer mena att detta gäller också för filmen under 1930-talet.^[13] Även om Soila främst har undersökt långfilmer/spelfilm, kan man alltså misstänka att resonemanget tycks gälla även en kortfilm som *Gamla stan*.

Bortsett från Erik Asklungs inledande diktuppläsning förekommer inga direkt inspelade ljud från de miljöer som visas i bild; istället har musik lagts över hela filmen (efter inledningen). Musiken, som komponerades av Eric Bengtson, följer ganska väl bilderna. När till exempel trafik rusar förbi bildfältet hörs hetsigt dånande musik. När kvinnan i huvudrollen står framför spegeln och gör sig fin inför kvällens eskapader, spelas romantiska toner upp som musikaliskt ackompanjement.

Ljummen kritik: "Ett intressant misslyckande"

Filmerna kom att visas på Sturebiografen, som förfilm till Carl Dreyers *Jeanne d'Arc*-film, som på svenska hette *En kvinnas martyrium*. Sture var en biograf som hade börjat ta sig an visningar av mer avantgardistiska program.^[14] Tidningarna intresserade sig måttligt för *Gamla stan*, och inte ens en tidning som *Filmjournalen* har några större utvecklingar om dess premiär.

Gamla stan kom av okända anledningar att bli försenad. Den spelades in under sommaren 1931, och senare samma år börjar annonser och bilder från filmen att dyka upp i *Fönstret*. Den hinner sedan visas i både Köpenhamn och Paris, innan den får svensk premiär, i maj 1932. Remo Ciacellis utskällning av kortfilmsprojektet är publicerat i *Fönstret* nr 1, 1932, alltså långt innan filmen har svensk premiär. Ciacelli måste sannolikt ha sett filmen i Köpenhamn eller Paris, där den tidigare haft premiär.^[15] I introduktionen till Erik Asklunds och Artur Lundkvists dikt i *Stockholmstidningen* heter det bland annat att *Gamla stan* är en film "i stil med de avantgardestudier vi sett prov på från Frankrike och Tyskland."^[16]

I *Fönstret* förekom ett flertal artiklar som behandlade filmen. Kamraten och kollegan Gustav Sandgren var den som fick i uppdrag att rapportera från premiärvisningen på Sture. Sandgren förhåller sig på ett för mottagandet i övrigt representativt sätt: filmen i sig har sina brister, men är ändå ett intressant misslyckande, ett försök som måste uppmuntras och få en fortsättning.^[17]

I en annan artikel i *Fönstret* är Remo Ciacelli ytterst negativt inställd till *Gamla stan*. En av Remo Ciacellis synpunkter går ut på att han tycker det är löjligt att å ena sidan göra en film om, och döpa den till, *Gamla stan* (med betoning på *Gamla*), när man å andra sidan vill hävda att det är en modernistisk film. I övrigt tycks Remo Ciacelli vara irriterad över det mesta i filmen; där finns enligt honom ingen handling, det bara flimrar förbi en massa bilder på miljöer, människor och trafik, utan något som helst sammanhang.

Det kan vidare vara värt att notera hur *Gamla stan* är en film som genremässigt sett har kommit att betecknas på en rad olika sätt: novellfilm, kortfilm, lyrisk kortfilm, avantgardefilm, modernistisk film, med mera. I *Fönstret* nr 31, 1932, menar Bengt Janzon att "[m]ed 'gamla stan' inleddes en ny epok i svensk film: den modernistiska experimentella stilen."^[18] Långt senare väljer Leif Furhammar att kalla *Gamla stan* för "novellexperimentet".^[19]

För Artur Lundkvist och Erik Asklund var den här komplexa genrediskussionen något de hade hunnit bli vana vid. De vandrade båda två i början av 1930-talet jämnt och ständigt över genregränserna mellan lyrik och prosa i sina skönlitterära verk. De tog också på olika sätt intryck av filmmediet i sina respektive skönlitterära verksamheter. Detta syns tydligt i Erik Asklunds tidigaste romanexperiment, och man kan notera att Artur Lundkvist ofta uttalade sig om filmmediet som de många möjligheternas forum när han talar om "det kinematografiska poemet" och att "dikta en liten dynamisk symfoni med filmkameran."^[20]

Tidsdokument och "Intermedia Studies"

Kan då filmen *Gamla stan* säga oss något om den tid den skapades i? Speglar den möjligen ett folkhem i sin födslolinda? Särskilt mycket av samtidsrapport är det sannerligen inte, även om vissa dokumentära värden inte ska underskattas. Med tanke på de många bilderna av folkvimmel och vardagslivet på gator och torg, kan filmen rentav fungera som historiskt källmaterial för den som vill studera stadsarkitektur, klädmode, med mera.

Annars ska filmen kanske främst ses som ett formexperiment, mer än något annat. Kameravinklar, ljusspel, rörelse utnyttjas och prövas för skapandet av stämningar; det blir som helhet ett visuellt poem i rörliga bilder. Modet att våga lita till dessa kvaliteter, och inte känna tvånget att berätta en historia tycks också ha varit något som tilltalade många samtida kritiker. Dessutom kan *Gamla stan* ses som ett uttryck för de olika konstarnas intima relationer i slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet. Film, litteratur, bildkonst och musik stämmer möte i ett annorlunda kortfilmsförsök som *Gamla stan*. Sedd på det sättet ligger filmen i linje med till exempel situationen i Klara eller ute på syrentorpen kring Mörkö/Hölö, söder om Stockholm. På dessa platser odlades under 1930-talet ett nära samarbete mellan bildkonstnärer, författare och musiker. Detta är fenomen som forskare inom "Intermedia Studies", eller intermediala studier, kan och bör fördjupa sig i. Till viss del har det redan gjorts, till exempel av Ingvar Holm, som i sin studie *Harry Martinson* -

Myter, målningar, motiv (1960) undersöker förhållandet mellan bildkonst och lyrik hos Harry Martinson.

© [Mikael Askander](#)

Referenser

Filmer

Pansarkryssaren Potemkin (Regi: Sergej Eisenstein, 1925).

Gamla stan, kortfilm (1931, SF) gjord av Erik Asklund, Eyvind Johnson, Artur Lundkvist och Stig Almqvist.

En kvinnas martyrium (Regi: Carl Dreyer, 1932).

Adolf i eld och lågor (Regi: Ragnar Frisk och Per-Axel Branner, 1939)

Åh, en så'n grabb! (Regi: Ivar Johansson, 1939)

Söderpojkar (Regi: Gösta Stevens, 1941)

Opublicerat material

Asklund, Erik: brev till Bonniers, 11/11, 1931; på Bonniers förlagsarkiv.

--, brev till Eyvind Johnson, 18/8 1931; på KB, handskriftsavn. L 151:1.

Sandgren, Gustav: brev till Erik Asklund, 4/6 , 1931; på KB, handskriftsavn. Ep A:18.

Litteratur

Asklund, Erik, och Lundkvist, Artur: "Gamla stan" i *Stockholmstidningen*, den 25/10, 1931.

--, "Sommarfilm - Stockholm i hetta och regn, om morgon och afton - allt i bilder", i *Fönstret*, nr 25, 1931.

Espmark, Kjell, *Livsdyrkaren Artur Lundkvist - Studier i hans lyrik till och med Vit man* (Stockholm, 1964).

Furhammar, Leif, "Den svenska trettioårsfilmen", i *Svensk filmografi. 3. 1930 - 1939* (Stockholm, 1979).

Holm, Ingvar, *Harry Martinson - Myter, målningar, motiv* (Stockholm, 1960).

Janzon, Bengt, "Filmmodernism", i *Fönstret* nr 31, 1932.

Lundkvist, Artur, "Konstnärlig film" i *Fönstret* nr 10, 1931.

--, samredigerad med Remo Ciacellis kritik av *Gamla stan*, "Ung generation filmar" i *Fönstret*, nr 1, 1932.

--, *Atlantvind* (Stockholm, 1932).

--, *Självporträtt av en drömmare med öppna ögon* (Stockholm, 1966).

Sandgren, Gustav " 'Gamla stan' " i *Fönstret*, nr 20, 1932.

Soila, Tytte, *Kvinnors ansikten - stereotyper och kvinnlig identitet i trettiotalets svenska filmmelodram* (Stockholm, 1991).

[1] Den kopia jag har tagit del av är en upptagning som sändes i SVT 1972.

[2] Leif Furhammar, "Den svenska trettioårsfilmen. Decennieförord", i *Svensk filmografi. 3. 1930 - 1939* (Stockholm, 1979), s. 20.

[3] Artur Lundkvist, *Självporträtt av en drömmare med öppna ögon* (Stockholm, 1966), s. 87.

[4] Brev från Erik Asklund till Bonniers, 11/11, 1931.

[5] Lundkvist, 1966, s. 88.

[6] Filminspelningsarbetet tycks ha varit klart i mitten av augusti, 1931. Se brev från Erik Asklund till Eyvind Johnson, 18/8 1931: "Filmen, ja? Vi var ute i torsdags och vevade in de sista nattscenerna. [---] I eftermiddag, vid halvfyratiden kommer kopian."

[7] Se Lundkvist, 1966, s. 88.

[8] Ibid.

[9] Ibid.

[10] Enligt Artur Lundkvist lär filmen i originalskick ha varit ca 25 minuter lång. Se Lundkvist: "Ung generation filmar", i *Fönstret*, nr 1, 1932.

[11] Asklund och Lundkvist, "Gamla stan", i *Stockholmstidningen* den 25/10, 1931.

[12] I ett brev till Erik Asklund (4/6, 1931) skriver Gustav Sandgren att han har hört talas om filmplanerna och misstänker att det kan bli "vattenplasklyrik av det à la Eisenstein". Sandgren syftar dock inte främst på de många impressionistiska vattenscener som förekommer i filmen, utan på en idé om att "en gammalhora" ska kastas i sjön (!). Sandgren fortsätter: "[d]et låter ju roligt, men vattnet är kallt än, och hon är ju i alla fall en människa." Sandgren syftar förmodligen i sin jämförelse med Eisenstein på vissa scener i *Pansarkryssaren Potemkin* (1925).

[13] Tytte Soila, *Kvinnors ansikten - stereotyper och kvinnlig identitet i trettiotalets svenska filmmelodram* (Stockholm, 1991), s. 28 (t. ex).

[14] Se Lundkvist, 1966, s. 88 och Lundkvist, "Konstnärlig film" i *Fönstret* nr 10, 1931.

[15] Se till exempel Bengt Janzon, "Filmmodernism", i *Fönstret* nr 31, 1932. Remo Ciacelli kan givetvis också ha sett filmen i samband med någon press- eller förhandsvisning i Stockholm.

[16] Asklund och Lundkvist, 1931.

[17] Se Gustav Sandgren, "'Gamla stan'" i *Fönstret*, nr 20, 1932. Se även Furhammars ord om filmen i *Svensk filmografi 3. 1930 -- 1939*

[18] Bengt Janzon, "Filmmodernism", i *Fönstret* nr 31, 1932.

[19] Leif Furhammar, "Den svenska trettiotalens film. Decennieförord", i *Svensk filmografi. 3. 1930 - 1939* (Stockholm, 1979), 20.

[20] Citerat efter Kjell Espmark, *Livsdyrkaren Artur Lundkvist - Studier i hans lyrik till och med Vit man* (Stockholm, 1964), s. 205.

Om religionsantropologi och värdet av riter, symboler och en vidsynt vetenskap

Av Anna Baum, studerande vid Växjö universitet

Religionsantropologi är en variant av antropologi som inte kan räknas till de mer utbredda i Sverige. Här är istället kulturanthropologin mer känd. Som utbytesstudent vid University of Wyoming i USA, hösten 2000 fick jag möjligheten att läsa just religionsantropologi. Jag skulle här vilja dela med mig av något av den kunskap och teoretiska perspektiv man använder sig av inom religionsantropologin, men också av några egna reflektioner och frågor kring vår kunskap om människan och hennes komplexa värld.

Då mina förkunskaper i ämnet inte var särskilt stora gick mina tankar osökt till orealistiska skräckfilmer om den olycksalige (religions)antropologen som alltid råkar fatalt illa ut i sitt arbete någonstans i djupa djungler. Givetvis var den bilden inte sann alls. Dock tillämpar religionsantropologin en fyrfaldig infallsvinkel, där **fältarbete** ingår som en viktig del, ett arbete som ofta pågår flera år i sträck. Man använder vidare ett **holistiskt** och **komparativt** synsätt och betonar de **kulturella** elementen i de studerade samhällena. I det holistiska synsättet ingår att man undersöker och tar hänsyn till många olika delar i en strävan att nå förståelse om människa, samhälle, religion och kultur då man anser att allt detta hänger samman. För en religionsantropolog är *utövandet* (the practice) av trosföreställningar viktigare än fokuseringen på texter, vilket exempelvis betonas i religionshistoria. Mellan just religionsantropologi och religionshistoria finns en viktig skillnad vilken hänger samman med att majoriteten av de inom religionsantropologin studerade samhällena är skriftlösa.

Det som ger både utmaningar, fascination och svårigheter i en religionsantropologs arbete är de olika delar som måste tas i beaktande och analyseras för att kunna se helheten och följande exempel visar vikten av en helhetssyn för att bättre kunna nå förståelse: vad är innebörden av att en mayabonde i södra Mexico placerar en trekantig stenhög i mitten på sin åker och bondkvinnan tre stenar i en triangel i eldstaden? Vad mer säger det oss vid en första anblick än att det måste göra det tämligen opraktiskt att plöja jorden och laga mat? Den första och kanske viktigaste pusselbiten återfinns på himlavalvet, då mayafolket under tretusen år har ansett dessa stenar representera själva akten där himlavalvet restes till skyn för länge sedan. Om den andra pusselbiten gav oss vetskap om att Mayafolket återupplever sin skapelse på många olika sätt i sitt vardagsliv, ja då börjar man inse att det ligger något mer bakom placandet av dessa triangelformade stenhögar. Den tredje biten information knyter genom Mayakosmologin åter an till himlavalvets stjärnkonstellation där stenhögarna även representerar en specifik astronomisk iakttagelse: Orionbältet, av Maya kallad *Oxib'Xk'ub'* (de tre härdestenarna). Om man sedan lägger till att Orions bälte för mayafolket representerar majsguden Hun Nal Ye's återuppståndelse, då börjar måhända bilden klarna. Med dessa triangelformade stenhögar hyllar detta folk i sin vardag det godas seger över det onda genom Hun Nal Ye's återuppståndelse, men också vardagslivets mödor, ålder, sjukdom och den slutgiltiga segern över allt detta. [\[1\]](#)

Trots betoningen av det praktiska arbetet är de teoretiska infallsvinklarna och förklaringsmodellerna även de viktiga. Man bygger bland annat på Émile Durkheim, Bronislaw Malinowski och A.R. Radcliffe-Brown som alla betonar och förklarar religionens roll och funktion olika. Där Durkheim fokuserar på religionens upprätthållande samhällsfunktion, inriktar sig Malinowski på vad religion och ritual kan åstadkomma för individen - dess psykologiska funktion. Det funktionalistiska tänkandet har präglat religionsantropologin under lång tid. Religionsantropologins ursprung daterar sig dock till

tiden för 1800-talets **kulturrevolutionister** Edward Tylor och James Frazer, vilka menade att religionens ursprung var ett sätt att söka blidka upplevda gudar och att den västerländska civilisationens religion utgjorde höjden på religionsutvecklingen. En av de nyare inriktningarna inom ämnet är dock **ekofunktionalism** där man analyserar vilka ekologiska effekter en religion och dess praktiska funktioner kan ha på omgivningen och hur detta i sin tur kan påverka ritualer och trosföreställningar.[\[2\]](#)

Myters, ritualers och symbolers betydelse är också de företeelser som studeras inom religionsantropologin. **Symboler** hjälper bland annat människan att förklara religionernas komplexitet och medlar mellan profant och sakralt, mellan människan och det gudomliga. Hopiindianernas föreställningar där till exempel olika färger symboliserar olika ting, som väderstreck och element i naturen, är ett bra exempel på symboler som delas av både individer och samhälle. Majscolvar som inte enbart är en viktig del i kosten, finns i olika färger som symboliserar växtlighet, liv och regn, vilka alla är nödvändiga delar för Hopiindianernas överlevnad.[\[3\]](#) Ytterligare ett annat exempel kommer från Puebloindianerna och visar även det på en världsbild där religion, symbolik och överlevnad hänger samman på ett fascinerande sätt. Hos Puebloindianerna i södra USA har människorna i hundratals år ända från barnsben lärt sig nödvändigheten av sina vardagliga arbetsuppgifter för att kunna överleva och att varje insats är kritisk för samhällets överlevnad. Därför anser Puebloindianerna att om alla sköter sina uppgifter i samhället kommer regnet som ett tecken på att harmoni råder med gudar, natur och samhälle.

För flera hundra år sedan byggde just dessa Puebloindianer på en plats kallad Chaco canyon en stad (Pueblo Benito), vars väggar och yttermurar är byggda i en överensstämmande spegling av solens och månens skiftande banor. Månens bana förändras till exempel i en 19-årig cykel och denna har Puebloindianerna observerat och tagit hänsyn till när de byggde sin stad. På så sätt blev staden inte bara byggd som en åminnelse till solen och månen utan även en symbol i sig, ett symboliskt centrum för religiösa ceremonier och andra sammankomster.[\[4\]](#) Exemplet Pueblo Benito visar också att nordamerikanska indiansamhällen var långt ifrån primitiva.

Ritualernas funktion och betydelse är ytterligare en annan viktig del som man lägger stor vikt på inom religionsantropologin. En av teorierna kring ritualer är att de gör något för människan vid viktiga tillfällen i livet, i det att vi blir hjälpta att handskas med känslor och dylikt (t.ex. vid en begravning). I en annan teori, utvecklad av Victor Turner, framhålls ritualernas samhällsfunktion där ritualerna hjälper oss att fortsätta som funktionsdugliga samhällsmedlemmar. Ritualens betydelse för individen motsäger dock inte att den samtidigt kan ha en viktig samhällsfunktion.[\[5\]](#)

En viktig fråga som bör ställas är om vi i denna teknologidominerade västvärld håller på att förlora våra ritualer och symboler. Går det att undvika när vi tycks gå mot ett alltmer föränderligt och materialistiskt samhälle? När studentgruppen på religionsantropologikursen diskuterade ritualer i form av *rites de passage*, vilket är ritualer som betecknar en viktig förändring i livet och övergångar från ett livsstadium till ett annat (t.ex. vid bröllop), och dess betydelse i de amerikanska och svenska samhällena hade vi svårigheter att hitta några exempel förutom dop, bröllop och begravning. En tendens som dessutom är tydligare i Sverige än i USA är det ökande antalet samboförhållanden, vilket lett till minskat antal bröllop i Sverige på senare år. När värnplikten verkligen var allmän kunde den ses som en längre rite de passage som skulle förvandla pojken till vuxen man. Även konfirmationen kan ses som rite de passage, men lika självklara som rite de passage är måhända vare sig konfirmation eller värnplikt längre.

En förklaring skulle kunna ligga i skillnaden mellan Västvärldens samhällen och så kallade skriftlösa samhällen, där familje- och släktrationer många gånger är viktigare för både människa och samhälle än i Västvärlden. Här tycks vi istället gå mot en större individualisering och flexibilitet som en motpol till de skriftlösa samhällen där religion, ritualer och symboler är stadigt förankrade hos både människor och samhälle. Förlorar vi dem då så sakteliga, riterna och symbolerna, de som en gång var så viktiga för vår

världsbild och därmed vår identitet? Består dagens symboler av kreditkort och mobiltelefoner, representativa för ett allt mer sekulariserat och ägodelsfixerat samhälle?

Som avslutning på kursen fick vi ta del av en av kursens mest intressanta fallstudier, Loring M. Danforths *Firewalking and Religious Healing*. Danforth, som är religionsantropolog levde och studerade *anastenarierna* i det lilla grekiska samhället Aiya Eleni, under ett år på 1970-talet. Anastenarierna, vilket är deras religiösa namn var från början en etnisk grupp från Kostilides i nuvarande Makedonien. Dessa kostilider bekänner sig till den grekisk-ortodoxa kristendomen och lever som vilka andra greker som helst i det lilla samhället. Dock tillhör många av dem Aiya Elenis lägre sociala grupper. Vad som är unikt för Anastenarierna är att de vid Sankt Konstantin-festivalen i maj varje år, deltar i en ritual där de vandrar på glödande kol utan att bli brända. Detta förklarar Anastenarierna med att de blivit besatta av sitt skyddshelgon Sankt Konstantin (kejsar Konstantin av Rom). Deras särskilda förhållande till Sankt Konstantin har att göra med bakgrunden till deras flykt från Makedonien kring första världskriget. Deras samhälle hade blivit nedbränt och några män som kände en märklig kallelse begav sig in i de heta ruinerna för att hämta ikoner föreställande Sankt Konstantin. Så startade kulten som idag inte enbart består av kostilider utan även av andra greker som egentligen inte är hemmahörande i Ayia Eleniområdet. Anastenarierna anser att helgonet har förmågan att både hjälpa och stjälp människor, och om en som deltar i festivalerna på distans men känner en stark lockelse eller rentav fysiska eller psykiska symptom, förklaras det med att personen är *kallad* av helgonet och bör inträda under helgonets beskydd och tjäna denne.

Hur förklarar antropologin då det faktum att personer faktiskt går och dansar omkring oskadade på en kolbädd med en temperatur på omkring 1 000 grader eller mer? Till bilden skall läggas att det grekiska samhället inte tolererar att psykiska sjukdomar och hälsotillstånd lyfts fram i öppen dager, då det är tabubelagt. Om någon har besvär av psykisk art förklarar familjen hellre för utomstående att det är en rent somatisk sjukdom. Kolvandrandet hänger enligt antropologin samman med ett religiöst helande, där anastenariernas världsbild möjliggör för människorna att handskas med de problem de möter, i ett heligt idiom som är en distinkt stil i att tala och uttrycka kroppens symbolik. Detta för att kroppen blivit en symbolisk bärare av både fysiska och psykiska problem. Ett religiöst helande involverar konstruktionen av en sakral verklighet där heliga symboler blir metaforer för den sjuka människans tillstånd och möjliggör ett bearbetande av människors problem i det religiösa idiomet. Ur antropologisk synvinkel handlar Sankt Konstantin-festivalen med dess yttersta uttryck i vandrandet på kol alltså om ett religiöst helande som involverar rituella utföranden, vilka förflyttar människorna metaforiskt från tillstånd av sjukdom till hälsa. Och det är i dessa helande metaforer som kraften i det religiösa helandet ligger.[\[6\]](#)

Själva ritualen kring kolvandrandet som ett medel för inre läkande och frigörelse har på senare år även spritt sig till Europa och framförallt USA där den idag är en del av New Age-rörelsen och specifikt *The American Firewalking Movement*. Där används kolvandringen som ett sätt att övervinna upplevda inre hinder och frigöra den inre energin. För både anastenarierna och New Age-rörelsen är ritualen kring kolvandrandet en rite de passage, där man lämnar ett tillstånd för ett annat, i detta fall det negativa och ohälsosamma mot ett nytt och positivt tillstånd, en förvandling helt enkelt. Alternativa förklaringar till hur man undgår att bli bränd av det glödande kolet erbjuder *The American Firewalking Movement*. De menar att det är de mentala attityderna som påverkar de fysiologiska och kemiska processerna i kroppen så att människor kan klara att gå på kol utan att bli brända - neurofysiologi.[\[7\]](#)

Det var nu flera av studenterna i gruppen som inte riktigt tyckte den medicinantropologiska förklaringen som Danforth använde sig av i sin analys kunde förklara hur människor faktiskt lyckas gå oskadade på en glödande kolbädd, eller för den delen förklara religiöst helande. Det var som om forskarna (i det här fallet Danforth) helt enkelt var tvungna att förklara detta märkliga fenomen på *något* sätt. För oss som inte tvivlar på att dessa människor har gått oskadade på glödande kol men som kände skepsis inför

religionsantropologins något abstrakta förklaring av fenomenet, upplevdes Danforths förklaring som ett tillkortakommande. För oss låg det något dynamiskt och fascinerande i att vetenskapen inte riktigt kan förklara på ett tillfredsställande sätt vad som händer när en person blir helad eller går på glödande kol.

Detta leder mig in på mina avslutande reflektioner. Religionsantropologi är på många sätt ett intressant ämne där man studerar samspelet mellan flera olika delar för att bättre kunna förstå religion. Men det känns en aning beklagligt att ett vetenskapligt ämne som skall söka förstå religioners inverkan och betydelse på människa och samhälle, till varje pris måste förklara märkliga fenomen med dagens ibland begränsade verktyg. Religionsvetenskap är ett exempel på ett ämne som har ett mer öppet förhållningssätt till religiösa mysterier och fenomen i det att man inte söker bevisa dem eller för den delen falsifiera dem med hjälp av vetenskapen. Att acceptera att vi inte kan förklara allt med de vetenskapliga metoder som finns oss tillgängliga idag är att ge det hela - i mitt tycke - en spännande dynamik som gör studierna av människa och religioner, oavsett om det är religionsantropologi eller något annat ämne med människan i fokus, ännu mer intressant.

© Anna Baum

[1] Linda Schele & David Friedel; *Maya Cosmos: Three thousand Years on the Shaman's Path* 1993 sidorna 65, 79-81, 87.

[2] David Bowen; *Religions in Practice: An approach to the Anthropology of Religion* 1998 sid. 6ff, samt anteckningar från Professor Lin Poyers föreläsningar i Anthropology of Religion, hösten 2000 vid University of Wyoming. För den intresserade finns även *Pigs for the Ancestors* av neofunktionalisten Roy Rappaport att läsa.

[3] Anteckningar från Lin Poyers föreläsning samt film om Hopiindianerna, hösten 2000 vid UWYO.

[4] Anteckningar från Professor Brian Hosmers föreläsningar i History of North American Indians samt film om Chaco canyon, hösten 2000 vid UWYO.

[5] Bowen, 1998 s. 41-45 Andra som fördjupat sig i ritualer och dess funktioner är James Frazer som i sin *The Golden Bough* analyserar en ritual från det gamla Italien där en slav hugger ner kungen för att återföra liv och fertilitet åt samhället.

[6] Loring Danforth; *Firewalking and Religious Healing: The Anastenaria of Greece and the American Firewalking Movement*, 1989 s. 55-57.

[7] Danforth, 1989 s. 275f.

Förnyelse i språkutbildningen

- pedagogiska argument för en problembaserad undervisning

Av Mathias Pålsson, doktorand i franska

[Länk till presentation av Mathias Pålsson](#)

-
- [Förnyelse i språkutbildningen](#)
 - [Bakgrund](#)
 - [Litteratur](#)
 - [Disposition och begränsningar](#)
 - [Vad är PBL?](#)
 - [Termen PBL](#)
 - [Bakomliggande pedagogisk idé](#)
 - [Kort historisk tillbakablick](#)
 - [PBL som förhållningsätt](#)
 - [PBL som arbetsform](#)
 - [De sju stegen](#)
 - [Examination](#)
 - [Vilka erfarenheter finns av PBL och språkundervisning?](#)
 - [PBL i språkundervisningen på grundläggande nivåer](#)
 - [Är PBL effektivare än traditionell undervisning?](#)
 - [Några reflexioner](#)
 - [Litteraturförteckning](#)
-

Det finns flera goda skäl till att intressera sig för problembaserat lärande (PBL) i språkundervisningen.

För det första verkar denna undervisningsmetod inte i någon större omfattning ha fått genomslag inom den högre språkutbildningen. Åtminstone har sådan försöksverksamhet inte dokumenterats i skrift. Att döma av den litteraturgenomgång som jag gjort i samband med denna artikel är det i gymnasieskolan som experiment med denna nya undervisningsform huvudsakligen genomförts.^[1] Av denna anledning kan det vara av värde dels att redovisa hur dessa experiment utfallit och vilka erfarenheter som dragits från gymnasieskolan, dels att med utgångspunkt i litteraturen försöka inventera och möjligen förutse hur ett problembaserat lärande skulle kunna gestalta sig på akademisk nivå.

För det andra, om denna undervisningsmetod ännu inte prövats i språkundervisningen är det rimligt att anta att närmare kännedom om de grundläggande pedagogiska principerna i PBL inte är allmänt förekommande. En ovillkorlig förutsättning för att PBL ska få något som helst gehör och kanske i förlängningen kunna prövas inom ramen för en delkurs är att undervisande lärare ges tillfälle att bilda sig en uppfattning om vad PBL är och hur PBL skiljer sig från traditionell undervisning. Som K. Kjellgren m.fl. (1993) påpekar måste man mycket noga inventera och analysera alla argument för och emot en förändrad utbildning. Det kan därför vara motiverat, tror jag, att presentera en - om än elementär och ofullständig - kort presentation till PBL. En av ambitionerna med denna artikel är just att den ska kunna läsas som en kort introduktion där argument från pedagogisk vetenskap får ta plats med redan vunna erfarenheter.

För det tredje verkar det finnas anledning att ifrågasätta den traditionella utbildningens effektivitet. När man talar med universitetslärare idag - inte bara inom humanistisk fakultet - så

anser många att studenternas förkunskaper är otillräckliga och att detta är en tendens som blivit särskilt stadig under de senaste åren. Och om vissa studenters kunskaper är otillräckliga i terminsstarten, verkar många av dem sakna incitament att kompensera denna deficit efterhand, i alla fall om man ska gå efter det timantal som de själva uppger att de lägger ner på sina studier räknat per vecka.[2] Man kan naturligtvis invända för det första att lärare alltid har ansett studenternas förkunskaper vara otillräckliga och för det andra att studenter knappast någonsin lär ha läst så mycket som de borde. Om det faktiskt är på detta vis, finns det ännu större anledning, menar jag, att inte bara ompröva utan även att förändra de traditionella undervisnings- och examinationsformerna. Mycket av den pedagogiska forskning som gjorts under de senaste tre decennierna har dessutom kunnat lägga fram argument som närmast talar emot det sätt på vilket akademisk undervisning traditionellt meddelas och examineras.

För det fjärde det är det som lärare såväl stimulerande som meriterande att ägna sig åt pedagogiskt utvecklingsarbete. Vid tjänstetillsättning så tyder mycket på att pedagogisk verksamhet kommer att bli allt viktigare.[3] Redan idag slås det fast i Högskoleförordningen (4 kap 5 § HF) att "lika stor omsorg skall ägnas prövningen av den pedagogiska skickligheten som prövningen av den vetenskapliga skickligheten". Även om det hittills har ansetts svårt att evaluera pedagogisk skicklighet står det klart att det nu finns principer för bedömning utarbetade vid de flesta universitet och högskolor.[4] Det gäller även vid Växjö universitet, där det i utvecklingsplanen för 2000-2004 understryks att "Studenten ska ges möjligheter till en aktivare roll i såväl universitetets arbete i stort som i sin kunskapsinhämtning" samt att: "Universitetet ska öka sina insatser att stimulera till nya pedagogiska arbetsformer inom grundutbildning och medverka till att erfarenheter sprids." [5] PBL kan här vara ett alternativ att pröva.

Bakgrund

Avgörande för tillkomsten av denna artikel har varit de frågor som väcktes av Lars Owe Dahlgrens uppslagsrika föreläsning på UPC-kursen i högskolepedagogik 1999/2000 och som jag alltsedan dess finner anledning att återkomma till. Eftersom jag inte har stor erfarenhet av att undervisa,[6] inte vare sig på gymnasium eller på högskola, var min föreställning om pedagogikens möjligheter vid UPC-kursens början mycket begränsad. Man kan säga att jag sakförde den primitiva uppfattningen att lärare inte är något som man *blir* utan något som man redan från början *är*. Denna hållning har jag funnit anledning att radikalt ompröva, och läsaren kommer därför att emellanåt märka en viss candidesk optimism inför det problembaserade lärandets potential.

Litteratur

Den litteratur som använts kan delas in i anslutning till de frågor som behandlas i artikeln. Som allmän introduktion till lärande har jag haft stor nytta av *Ulike perspektiv på läring og læingsforskning* (1996) av O. Dyste, *Hur vi lär* (1998) under redaktion av F. Marton, D. Hounsell och N. Entwistle samt *Learning to teach in higher education* (1992) av P. Ramsden. Dessa tre böcker har kompletterats dels av *Frihet, ansvar, kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan* (SOU 1992:1) och *Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen* (SOU:2001:1), dels av Högskoleverkets skriftserie, i synnerhet några rapporter med inriktning på examination, nämligen *Uppfattningar om examination - en intervjustudie* (1997:3 S), *Examination vid universitet och högskolor - ur studentens synvinkel* (1997:10 S), *Extern medverkan i examinationen. Nordiska och brittiska traditioner. Svenska försök* (1997:11 S), *En auktoritär prövning eller en prövning av auktoritet? Examination vid universitet och högskolor* (1997:12 S) samt *Råd och idéer för examinationen inom högskolan* (1997:14 S). Vad beträffar PBL i allmänhet har jag främst använt *Problembaserat lärande i praktiken - För gymnasieskolan* (1999) av L. Alanko & L. Isaksson, *Problembaserat lärande - en introduktion för lärare och lärande* (1999) av H. Egidius samt *Problembaserad inläring - erfarenheter från Hälsouniversitetet* (1993) under redaktion av K. Kjellgren m.fl.

Störst betydelse med hänsyn till artikels målsättning och utformning har emellertid *PBL i*

språkundervisningen. Om problembaserat lärande i teori och praktik (1996) av G. Oliveira & M. Berggren haft, kanske främst tack vare dess grundliga och verklighetsnära helhetssyn. Slutligen har jag på ett allmänt pedagogiskt plan låtit mig provoceras av I. Enkvists eldande *Feltänkt. En kritisk granskning av idébakgrunden till svensk utbildningspolitik* (2000) samt av B. Brodows, N.-E. Nilssons & S.-O. Ullströms *Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatik* (2000).

Disposition och begränsningar

Artikeln innehåller tre avsnitt som i stort sett utvecklar de punkter som angavs i inledningen och som låter sig formuleras i frågeform:

- Vad är PBL?
- Vilka erfarenheter finns av PBL och språkundervisning?
- Är PBL effektivare än traditionell undervisning?

Till dessa tre frågor kunde jag ha lagt ytterligare en:

- Är PBL möjligt att införa i ämnet franska vid Växjö universitet?

Jag är medveten om att den sistnämnda frågan är tämligen självklar i sammanhanget och att man kunde förvänta sig att den behandlades i denna artikel. På ett sätt har den ett omedelbart svar, nämligen att det naturligtvis är fullt möjligt att använda PBL i ämnet franska vid Växjö universitet. Trots detta har jag valt att i denna artikel begränsa mig till att försöka förstå vad PBL är och vilka erfarenheter som finns av PBL och språkundervisning. Att arbeta med PBL leder bl. a. till en annorlunda och vidgad lärarroll samt ändrade behov i fråga om lokaler, bibliotek och organisation. Ett eventuellt införande av PBL har emellertid föga att vinna på snabbbehandling, och jag har därför föredragit att inte här diskutera denna fråga utförligare; det är emellertid min avsikt att återkomma till den i ett annat sammanhang.

Artikelns första avsnitt inleds med en kort tillbakablick som genom att redovisa den bakomliggande pedagogiska idén försöker sätta in PBL ett större sammanhang. Denna tillbakablick lägger grunden för den skillnad som sedan görs mellan PBL som förhållningssätt och PBL som arbetsform. Det andra avsnittet presenterar i urval några de erfarenheter som gjorts dels av PBL i allmänhet, dels av PBL inom språkundervisningen. I artikelns tredje och sista avsnitt finns pedagogiska argument för ett problembaserat förhållningssätt i den högre språkutbildningen.

Vad är PBL?

Termen PBL

Termen PBL kommer från engelskans *problem-based learning*. När denna term skulle översättas till svenska valde man först benämningen problembaserad inläring, PBI. Men ordet inläring kom stegvis under 1990-talet att anses som mindre lämpligt, eftersom man hade börjat att betrakta lärande som något mer än bara passivt kunskapsmottagande. I lärandet ingår inte bara förvärvande av vetande utan också, som Egidius (1999:6) påpekar "reflexion, utveckling av studieförmåga, lärstrategier, träning i kritiskt tänkande och sätt att lära tillsammans med studiekamrater". När man idag översätter *learning* med lärande är det på goda grunder, eftersom det på ett tydligt sätt associerar till aktivt kunskapssökande.

Det kan vara på sin plats att här sätta in termen PBL ett större sammanhang. I stora drag brukar man idag tala om SCE (Student-centered Education) och DBE (Disciplin-based Education). DBE är synonymt med traditionell undervisning, medan SCE, under vilken PBL sorterar, är en samlingsbeteckning för en rad nyare undervisningsformer som t.ex. SBL (Situation-based learning), CBL (Case-based learning) och PBE (Project-based education).

Bakomliggande pedagogisk idé

Ifall det har funnits delade meningar om terminologin inläring/lärande, står det klart att det råder enighet i fråga om innehållet. En kort genomgång av den vanligast förekommande litteraturen om PBL bekräftar detta. K. Kjellgren m.fl. (1993:23-27) skriver att "PBI är inte bara en pedagogisk metod, utan innebär också ett förändrat sätt att se på lärandet, bl.a. är den studerandes intresse, aktivitet och ansvarstagande centralt [...] problembaserad inläring är ett sätt att utforma utbildningar så att alla studerande får förutsättningar att göra på samma sätt när de lär sig som de mest framgångsrika ändå skulle ha gjort". Oliveria & Berggren (1996:14) understryker att PBL står "för en viss kunskaps- och inläringssyn [...] som samtidigt erbjuder en yttre arbetsform som gör det möjligt att omsätta den bakomliggande kunskaps- och inläringssynen i praktisk verklighet". Egidius (1999:5) skriver om PBL att det är: "både en fråga om att söka kunskap och utveckla färdigheter självständigt och att basera förvärvet av kunskaper på aktuella och realistiska problem inom området." Alanko & Isaksson (1999:26) slår fast att: "Grunden i problembaserat lärande, PBL, måste vara ett visst förhållningssätt till människan och kunskap [...] en tro på att människan är en social varelse som lär bäst tillsammans med andra, eller snarare lär mera och bättre tillsammans med andra."

Vad betyder då allt detta? Ja, PBL är med andra ord en fråga om att upptäcka och ta ansvar för sitt lärande. Det innebär att kunskap inte bestäms i kvantitet utan snarare i kvalitet, d.v.s. förmåga att tillämpa sin kunskap. Denna kunskapssyn medför, vilket kanske kan tyckas märkligt, att en kvantitativ ökning av kunskapen inte per se medför att lärande kommer till stånd. Verkligt lärande, påpekar Oliveira & Berggren (1996:14), äger nämligen inte rum förrän den som lär förändrar sin egen omvärldsbild med hjälp av sina nyvunna kunskaper.

Den som läser ovanstående citat och försöker bilda sig en uppfattning om vad PBL är kan med visst fog tycka att han inte blivit mycket klokare. Detta kan förstås bero på många faktorer, men till tröst kan jag säga att detta är ganska naturligt, eftersom man normalt skiljer på PBL som *förhållningssätt* och PBL som *arbetsform*. Det som jag givit exempel på hittills är PBL som förhållningssätt och då i mycket allmänna termer. Nedan följer en redogörelse för vad som ligger bakom dessa begrepp, men först kan det vara motiverat att gå ungefär 30 år tillbaka i tiden och se vilka betingelser som syresatte den jordmån i vilken rötterna till dagens PBL kunde växa fram.

Kort historisk tillbakablick

Om man ska sätta in PBL i ett historiskt sammanhang låter det sig lämpligast göras mot bakgrund av de stora omvälvningar som hela det högre utbildningssystemet i västvärlden genomlevde under slutet av 1960-talet. Det missnöje som fanns hos studenterna mot hur den akademiska utbildningen var organiserad tog sig uttryck i handgripligheter, som samtidigt kompletterades med en rad krav. Studenterna krävde, som t.ex. Oliveira & Berggren (1996:14) uppmärksammar, att den auktoritära undervisningen vid universiteten skulle reformeras, att traditionellt teoretiska utbildningar skulle öppnas mot verkligheten och att de studerande själva skulle få större inflytande över sitt lärande.

I kölvattnet av denna turbulens insåg några lärare i medicin vid McMaster-universitetet i Kanada, att utbildningen av läkare måste reformeras. 1980 gav en av dessa lärare, H.S. Barrows, i samarbete med en kollega, ut boken *Problem-based learning. An Approach to Medical Education*. Denna bok tas upp av Alanko & Isaksson (1999:34), som skriver att den innehåller en beskrivning av en förändrad läkarutbildning med simulerade patienter där de studerande får träna sig genom att lösa olika fall som läkare möter i sitt dagliga arbete. Fallbeskrivningarna byggs på under problemlösningens gång och arbetssättet är noga genomtänkt enligt en viss problemlösningstrategi. Läraren fungerar som en handledare, vars viktigaste uppgift är att göra lärandet studentcentrerat i stället för lärarcentrerat. Läraren håller diskussionerna vid liv genom att ställa frågor till de studerande i stället för att ge svaren. Nyfikenhet och upptäckarglädje blir drivkraften för de studerande.

PBL visade sig vara så tilltalande att det under 1980-talet spreds till en rad universitet värden över. I Sverige var det Linköpings universitet som först anammade PBL genom att 1986 införa denna pedagogik på medicinska fakulteten.[\[7\]](#)

PBL som förhållningsätt

Jag nämnde tidigare att det är väsentligt att skilja mellan PBL som förhållningssätt och PBL som arbetsform. Varför är det väsentligt? När PBL presenterades var det som en ny pedagogik för hur man lägger upp och genomför utbildningar och kurser. Allteftersom PBL har tillämpats i olika miljöer har man kommit att se det som en arbetsform bland andra. Detta innebär att PBL ställs vid sidan av andra metoder som t.ex. föreläsning, seminarium och projektarbete. Om det är arbetsformen som avses ska man vara klar över att den har en jämförelsevis fast arbetsordning, den så kallade *sjustegsmetoden*. Denna kommer att presenteras i nästa avsnitt om PBL som arbetsform.

Som förhållningssätt kan PBL upplevas som mycket progressivt. Egidius (1999:14) erinrar om att: "några av pionjärerna gick ut med fältropet: *No ex cathedra education* (ingen katederundervisning, d.v.s. slut på allt föreläsande). Deras grundtanke var att lärarna ska ha en renodlat ny roll. De ska vara handledare, inte undervisare." Den enkla motiveringen till detta var att de studerande, i föreläsningar och katederundervisning, får svar på frågor som de aldrig har ställt. Därmed får de studerande inte heller träning i att själva söka eller strukturera det vetande och de färdigheter som utvecklar deras beredskap att möta nytt i en föränderlig värld och som lägger grunden till det livslånga lärandet. Handledarens uppgift blir, fortsätter Egidius (1999:15), att träna de studerande att: "utifrån problemsituationer söka lösningar som kan hjälpa dem att fördjupa och vidga sin förtrogenhet med olika verklighets- och kunskapsområden."

PBL bygger alltså på en holistisk syn på lärande och utgångspunkten för arbetet är problem hämtade från en komplicerad verklighet. Detta medför, som Oliveira & Berggren (1996:14) inskräpper, att man löser problem "med hjälp av sin samlade omvärldskunskap, och där dras inga gränser mellan vardagskunskap och skolkunskap eller mellan kunskap från olika skolämnen."

Till de grundtankar som jag hittills har presenterat, kan man foga ytterligare en, nämligen att PBL förutsätter att arbetet organiseras och genomförs efter demokratiska principer. Egidius påpekar att studerandena "ska genom diskussionerna i gruppen [basgruppen] vänja sig vid att respektera andras åsikter, kunskaper och värderingar, så att de blir både kritiskt och självkritiskt inställda till de påståenden och uppfattningar som de möter i texter av olika slag." Dessutom, fortsätter Egidius, "ska de också vänja sig vid att de har kraft, förmåga och rätt att ha synpunkter på hur arbetet i gruppen ska gå till" (1999:14). Studentinflytande i PBL skiljer sig på många punkter från studentinflytande i traditionell utbildning. Alanko & Isaksson (1999:64) diskuterar vad detta inflytande vanligen omfattar och konstaterar med hänvisning till forskning inom området att "om eleverna upplever sig ha inflytande gäller det ofta områden som inte direkt har med undervisningen att göra, utan mera med verkligheten runt omkring, t. ex. val av gardiner i klassrum." Alanko & Isaksson (1999:64) delar in studentinflytande i formellt och informellt inflytande. Det formella omfattar val av kursrepresentanter, val till studentkåren, deltagande i institutionsstyrelser och arbetsgrupper o.s.v., medan det informella gäller inflytande över det egna lärandets former och innehåll. Detta inbegriper val av litteratur, undervisnings- och examinationsformer. Som Egidius uppmärksammar (1999:15), innebär detta "en ny lärarroll, som kan vara svår att vänja sig vid för dem som har hela sin läraridentitet byggd på att ge och förhöra läxor." Av detta ska man inte dra slutsatsen att läraren inte behövs, tvärtom bör läraren träna studerandena att: "utifrån problemsituationer söka lösningar som kan hjälpa dem att fördjupa och vidga sin förtrogenhet med olika verklighets- och kunskapsområden." (1999:15). Vad detta betyder mer konkret kommer jag att redovisa i nästa avsnitt som handlar om PBL som arbetsform.

PBL som arbetsform

Kortfattat kan man säga att renodlat PBL bedrivs i en s.k. basgrupp som består av 5-7 medlemmar samt handledare. Basgruppen utgör navet i studierna och träffas i början av utbildningen tillsammans med handledaren två gånger per vecka under cirka 1,5 timme. Enligt t.ex. Kjellman m.fl. (1993:49), bör det vara två till tre dagar mellan varje basgruppsträff, detta för att ge tillfälle till egna studier däremellan. I detta sammanhang bör man påpeka att schemalagda basgruppsträffar alltid är obligatoriska; det gäller närvaro och aktiv medverkan, eftersom basgruppsarbetet bl. a. syftar till att stimulera personlig utveckling och till att öka deltagarnas förmåga till att lyssna på andra.

Arbetet utgår från en beskrivning av en verklighetsanknuten situation som basgruppsmedlemmarna ska ta ställning till. Under detta arbete tas såväl vardagskunskap som skolkunskap i anspråk samtidigt som basgruppsmedlemmarna blir medvetna om vilka kunskaper de saknar och vilka frågor de måste formulera och själva söka svar på. Detta basgruppsarbete evalueras ständigt av medlemmarna, och det som de då utvärderar är gruppens samarbetsförmåga, de enskilda medlemmarnas och handledarens arbetsinsatser. Basgruppsmedlemmarna blir på detta sätt medvetna om att lärande är en process som sker i flitigt samspel med andra människor.

Helt grundläggande för basgruppsarbetet är den redan nämnda *sjustegsmetoden* eller *de sju stegen* som på engelska kallas *the seven jump*. Sjustegsmetoden är ett slags arbetsschema eller dagordning som används under basgruppsarbetet. Med hjälp av detta schema, som handledarna lär basgruppsmedlemmarna använda under de första problemen som avhandlas i en kurs, kan de studerande styra sitt arbete konstruktivt och, som Egidius (1999:8) understryker, "komma bort från famlande, löst tyckande diskussion". Detta schema används tills metoden är internaliserad, d.v.s. tills studerandena har tillägnat sig ett strukturerat arbetssätt. Det schema som återges nedan är resultatet av en sammanvägning gjord på de mallar som Egidius (1999:8) och Kjellman m.fl. (1993:51) presenterar.

De sju stegen

Tillämpning av de sju stegen kräver att basgruppen samlats och att en skrivtavla finns i salen. Varje deltagare har ett exemplar av *de sju stegen* framför sig.

- **Läs utgångspunkten** (som kan vara en bild, en kort text, en vinjett o.s.v.) högt och begrunda denna en kort stund. **Förklara begrepp, uttryck och termer**. Notera fakta på skrivtavlan i en särskild kolumn.
- **Definiera problemet och ev delproblem**: Vilka fenomen eller företeelser vill gruppen belysa? Inför steg 3 ska gruppen ha valt det eller de problem som ska behandlas.
- **Inventera gruppens uppfattningar och idéer om problemet**. Börja bearbeta ett problem om det finns flera. Använd 5-10 minuters brainstorming per problem. Brainstorming: notera på tavlan alla förslag, idéer och associationer, som finns i gruppen, utan att kräva förklaringar eller kritisk granskning.
- **Systematisera inventeringen**. Granska de förslag som kommit fram. Peka på samband, kategorisera, värdera och sortera bort det som förefaller irrelevant.
- **Formulera kunskapsmål**. Avgränsa sådant, som ni inte förstår eller inte kan förklara. Formulera frågor och konkretisera kunskapsmål för de studier som ska ta vid och pågå fram till nästa sammankomst.
- **Lär i olika former och med användning av olika källor**. Varje gruppmedlem bör göra klart för sig vilken kunskap som han eller hon ska skaffa sig och på vilket sätt det ska ske. Man kan arbeta individuellt eller i grupp.
- **Syntetisera den nyförvärvade kunskapen**. Den nyförvärvade kunskapen ska sedan granskas i gruppen och diskuteras i förhållande till problemet. Kunskapen ska ge förutsättningar för fördjupad belysning av problemet och eventuellt besvara ställda frågor.

När studerandena har tillägnat sig de sju stegen och alltså lärt sig ett strukturerat arbetssätt, ställs efterhand ökade krav på deras förmåga att arbeta med problemlösning i förhållande till kommande yrkesutövning.

I det schema som redovisas ovan antyds det i punkt sex att lärandet sker i olika former, och man kan ju fråga sig vad detta innebär. Även om PBL skiljer sig genomgripande från traditionell undervisning, så innebär inte detta att vissa av de lärandeformer som förekommer i just traditionell undervisning inte kan användas i PBL, även om de får en annan funktion. Exempel på detta är föreläsningen som mycket väl kan användas för att ge en introduktion till ett tema, ge en sammanfattning av ett ämnesområde, väcka intresse för ett ämnesområde eller belysa aktuell forskning inom ett område. Föreläsningarna är däremot få och tiden alltför dyrbar för att användas till sådant som är väl beskrivet i litteraturen. Även seminarier kan användas på olika sätt som komplement till basgruppsarbetet. Målsättningen med seminarierna är att väcka frågor och diskussion om något som basgrupperna arbetat med och att samtidigt ge möjlighet till övning i muntlig framställning. Seminarierna, vars sammansättning inte bör skifta under terminerna, kan t.ex. avsluta varje delkurs och bör bestå av 3-4 basgrupper. För en närmare beskrivning av kompletterande arbetsformer hänvisas till Kjellgren m.fl. (1993:56-61).

Examination

Examinationen är som alla vet utbildningssystemets eget sätt att mäta sina effekter och i normala fall godtas detta förfarande när man talar om utbildningens effektivitet. Det är också en utbredd uppfattning att examinationen först och främst är en bedömning av den studerande. Även om examinationen förstås har denna roll, vilket konstateras i Kjellgren m.fl. (1993:161), så är denna funktion vanligen överskattad, medan examinationens roll som återkoppling och styrinstrument vanligen är underskattad. Med hänsyn till examinationens avgörande betydelse för studenternas lärande - se t.ex.: Marton, Hounsell & Entwistle (1998) och Ramsden (1992) samt högskoleverksrapporterna *Uppfattningar om examination - en intervjustudie* (1997:3 S) och *Examination vid universitet och högskolor - ur studentens synvinkel* (1997:10 S) - är det nära nog ofattbart att så obetydliga konsekvenser har dragits av denna vetenskap när det gäller examinationen inom t.ex. humanistisk fakultet.

Det torde ha framgått av det som hittills sagts, att konventionella examinationsformer, som är inriktade på återgivande av faktakunskaper, inte är förenliga med PBL. Det kan nämligen inte, som Egidius påpekar, vara fråga om att läraren i rollen som domare och auktoritet fastställer hur mycket eller hur lite som studerandena har inhämtat av det som ålagts dem att lära in (1999:95-96). Det är snarare så att studerandena behöver lärarens hjälp att avgöra om de nått de insikter och färdigheter inom det område som utbildningen avser och som de i framtiden ska verka professionellt inom.

En vanlig examinationsform inom PBL är *trestegsexamination* eller *triple jump*. Denna form utvecklades på läkarutbildningen vid McMaster-universitet under 1970-talet och återges i Kjellgren m.fl. (1993:172-175):

STEG 1: Problemdefinition (ca 30 minuter)

Den studerande får ta del av en kort fallbeskrivning och kan för att bilda sig en uppfattning fråga examinatoren om ytterligare information. Den studerande får bara tillgång till de data som han uttryckligen frågar efter. När studeranden inhämtat tillräcklig information ska han eller hon formulera en preliminär frågeställning samt identifiera relevanta problem. Här synliggörs studerandens kunskaper och förståelse av bakomliggande mekanismer och förklaringar till problemet. Det blir också tydligt vad han eller hon måste inhämta ytterligare kunskaper om för att kunna lösa problemet.

STEG 2: Självständiga studier (ca 2-24 timmar)

Studeranden söker information för att besvara de frågor som formulerats. Det är tillåtet att använda vilka källor som helst: bibliotek, kurslitteratur, resurspersoner, studiebesök o.s.v. Studeranden uppmanas att inför steg 3 föra anteckningar över sin strategi och över vilka källor som utnyttjas under de självständiga studierna.

STEG 3: Problemsyntes (ca 30 minuter)

Studeranden återkommer till examinatoren och har nu möjlighet att revidera sin preliminära

problemformulering efter att ha inhämtat ny kunskap. Studeranden redogör för bakomliggande mekanismer till problemet, föreslår målsättning och handlingsalternativ samt diskuterar de kriterier för utvärdering av sin behandling [detta är en beskrivning avsedd för vårdutbildningar]. Som underlag för bedömning av studeranden av en skattningsskala vars ändpunkter består av beskrivande omdömen om studerandens prestation i olika avseenden.

Det är emellertid viktigt att understryka att andra examinationsformer är möjliga och mer information ges i Oliveira & Berggren (1996:100-114) och Egidius (1999:95-96) samt i Högskoleverkets rapport *Råd och idéer för examinationen inom högskolan* (1997:14 S).

Vilka erfarenheter finns av PBL och språkundervisning?

Inledningsvis kan man erinra om att de erfarenheter som gjorts - i alla fall som dokumenterats och publicerats - har ägt rum i gymnasieskolan. Den läsare som är förtrogen med Oliveria & Berggren (1996) kommer att märka hur mycket jag förlitar mig på deras i mitt tycke utmärkta *PBL i språkundervisningen. Om problembaserat lärande i teori och praktik*.^[8] Deras bok är resultatet av ett PBL-projekt inom invandrarundervisningen och består av två delar: en handledningsbok och ett kopieringsunderlag; jag har endast haft tillgång till handledningsboken.

Vilka lärdomar är det då som dragits på gymnasienivå och på vilket sätt kan dessa lärdomar vara till hjälp på högskolenivå? Det vore naturligtvis utmärkt om man kunde på ett enkelt sätt redogöra för de erfarenheter som gjorts och utifrån dessa förutse tämligen detaljerat hur PBL-arbetet skulle föras in och sedan gestaltas i den akademiska språkundervisningen. Detta låter sig emellertid inte göras av flera skäl, kanske främst beroende på att PBL inte endast kan beskrivas som en färdig metod utan även som en genomtänkt grundsyn på kunskap och lärande. Vad detta innebär har redan berörts, men det står klart att vissa preciseringar kan göras på grundval av den erfarenhet som vunnits på gymnasienivå. Oliveira & Berggren (1996:19-24) understryker t.ex. att det krävs förändringsbenägenhet hos både skola och lärare. Lärarrollen måste förändras, eftersom lärarens uppgift inte längre blir att ansvara för att eleverna lämnar skolan med en viss mängd färdig kunskap, utan i stället att borge för att eleverna lämnar skolan med den kompetens de behöver för att kunna söka, bearbeta och tillämpa kunskap i ett socialt sammanhang. Lärarens mål blir inte längre att endast förmedla ämneskunskaper, vilket kan vara svårt att acceptera i alla läger.

PBL i språkundervisningen på grundläggande nivåer

Oliveira & Berggren har i sitt projekt använt PBL som ett medel för att integrera språkundervisning och samhällsorientering dels för vuxna invandrare, dels för invandrarungdomar. Det är naturligtvis inte exakt samma sak som att använda PBL i undervisningen i franska för svenska studenter, men det finns så många gemensamma utgångspunkter att det mycket väl kan vara överförbart till undervisningen i främmande språk. För att konkretisera vad det innebär att inta ett problembaserat förhållningssätt i språkundervisningen är det lämpligt att jämföra denna med vad ett traditionellt inbegriper. Jag har här valt att så gott som verbatim följa den argumentation som Oliveira & Berggren för, och detta utan att egentligen ha några invändningar, dels eftersom min egen erfarenhet av språkundervisning konfirmerar deras framställning av den konventionella, dels eftersom jag starkt sympatiserar med och inspireras av deras erfarenhet av den problembaserade undervisningen.

I traditionell språkundervisning betraktas lärandet som en linjär process. Undervisningen är oftast läromedelsstyrd och framskrider därmed enligt en viss förutbestämd progression, ofta från det konkreta till det abstrakta, från ett situationsbundet till ett icke-situationsbundet språk eller från det som traditionellt betraktas som ett lätt språk till ett svårt språk. De olika språkfärdigheterna tränas systematiskt men ofta isolerat från varandra. Förväntningarna på elevens förmåga att själv sätta samman delmomenten till en fungerande helhet är stor.

Ikke kommunikativ	→	glosor	+	uttal	+	läromedels- text	+	grammatik	+	annat	=	Elev kan använda språket
Elev kan inte använda språket												

Bild 1 Språkinlärning betraktad som en linjär process. Här tränas de olika språkfärdigheterna systematiskt men delvis isolerade från varandra (illustration av Ann Sofi Marminge och text från Oliveira & Berggren 1996).

I utfallet av dessa förväntningar, kan man hänvisa till L. O. Dahlgrens artikel i Kjellgren m.fl. som konstaterar: "I ett tämligen stort antal undersökningar har det framgått att en stor del av de studerande, ibland en majoritet, inte uppfattat utbildningens mest centrala begrepp med den innebörd som avsetts" (1993:18). Att presentera en färdig struktur medför alltså inte automatiskt förståelse för denna struktur.

Men språkundervisningen kan också utgå från ett synsätt som inte är läromedelsstyrt och som inte bedrivs enligt en i förväg fastställd progression. I stället för att utgå från ett läromedel utgår man från verkligheten. Strävnan är att skapa ett äkta uttrycksbehov hos eleverna och att sedan låta dessa behov styra lärandet. Därmed kan förstås inte lärandet ske linjärt från det konkreta till det abstrakta, från ett situationsbundet till ett icke-situationsbundet språk eller från ett lätt språk till ett svårt språk. Lärandet måste i stället ske på flera parallella nivåer samtidigt, där elevernas intresse och språkliga behov växelvis styr in i ett konkret respektive abstrakt eller ett lätt respektive svårt ordförråd.

Förutsättningen för att PBL ska kunna tillämpas i språkundervisningen är alltså att läraren ansluter sig till en syn på språklärande som liknar den som framgår av nedanstående bild.

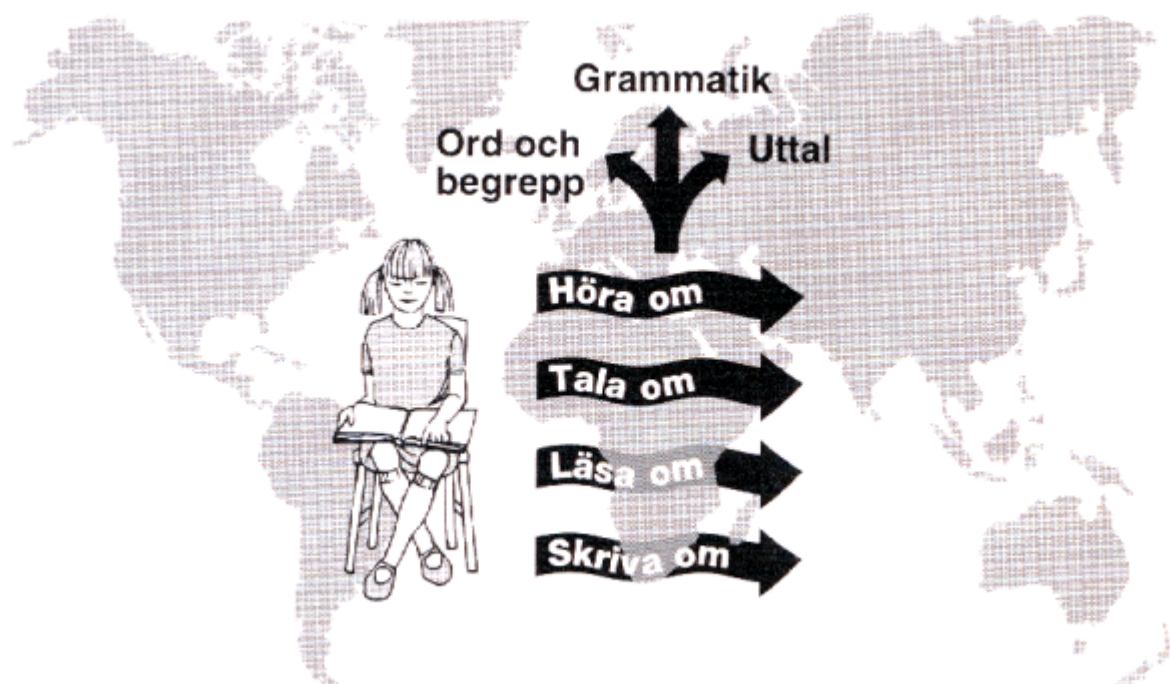


Bild 2 Språkinlärning betraktad som en integrerad process. Här är omvärldskunskap både mål och medel, och de olika språkfärdigheterna måste utvecklas i ett helhetssammanhang (illustration av Ann Sofi Marminge och text från Oliveira & Berggren 1996).

Om man arbetar utifrån denna syn, menar Oliveira & Berggren att PBL kan introduceras i undervisningen ganska tidigt. Om man däremot arbetar efter en traditionell syn på språklärande (bild 2, s. 14) är man förmodligen av den åsikten att eleven först måste lära sig de ord och de uttryck samt den grammatik som kommer att behövas i ett PBL-arbete, innan ett fall introduceras. Denna lärare uppfattar således PBL-arbetet som ett slags tillämningsövning, och det kommer troligen att ta lång tid innan eleverna har de kunskaper som hon anser nödvändiga för att hon ska släppa in PBL i undervisningen.

Eftersom PBL bygger på uppfattningen att man lär sig i interaktion med andra, och grunden för denna interaktion är språket, är det också, åtminstone att döma av den erfarenhet som Oliveira & Berggren redovisar, synnerligen lämpat för språkundervisning. I PBL blir språket - till skillnad från traditionella tal- och skrivövningar - ett medel som man utnyttjar för att lösa ett verkligt problem utan att fokusera på vad man tidigare gått igenom i undervisningen. I PBL arbetar man alltså med problemlösning, och lärande äger rum under själva arbetsprocessen. Eleverna lär under diskussioner i problemformulerandet, i informationssökandet, under bearbetningen och i redovisningarna. Arbetsprocessen erbjuder samordnad träning och utveckling, och dessa färdigheter utvecklas inte isolerade från varandra utan i ett sammanhang som en helhet, vilket kan illustreras på följande sätt:

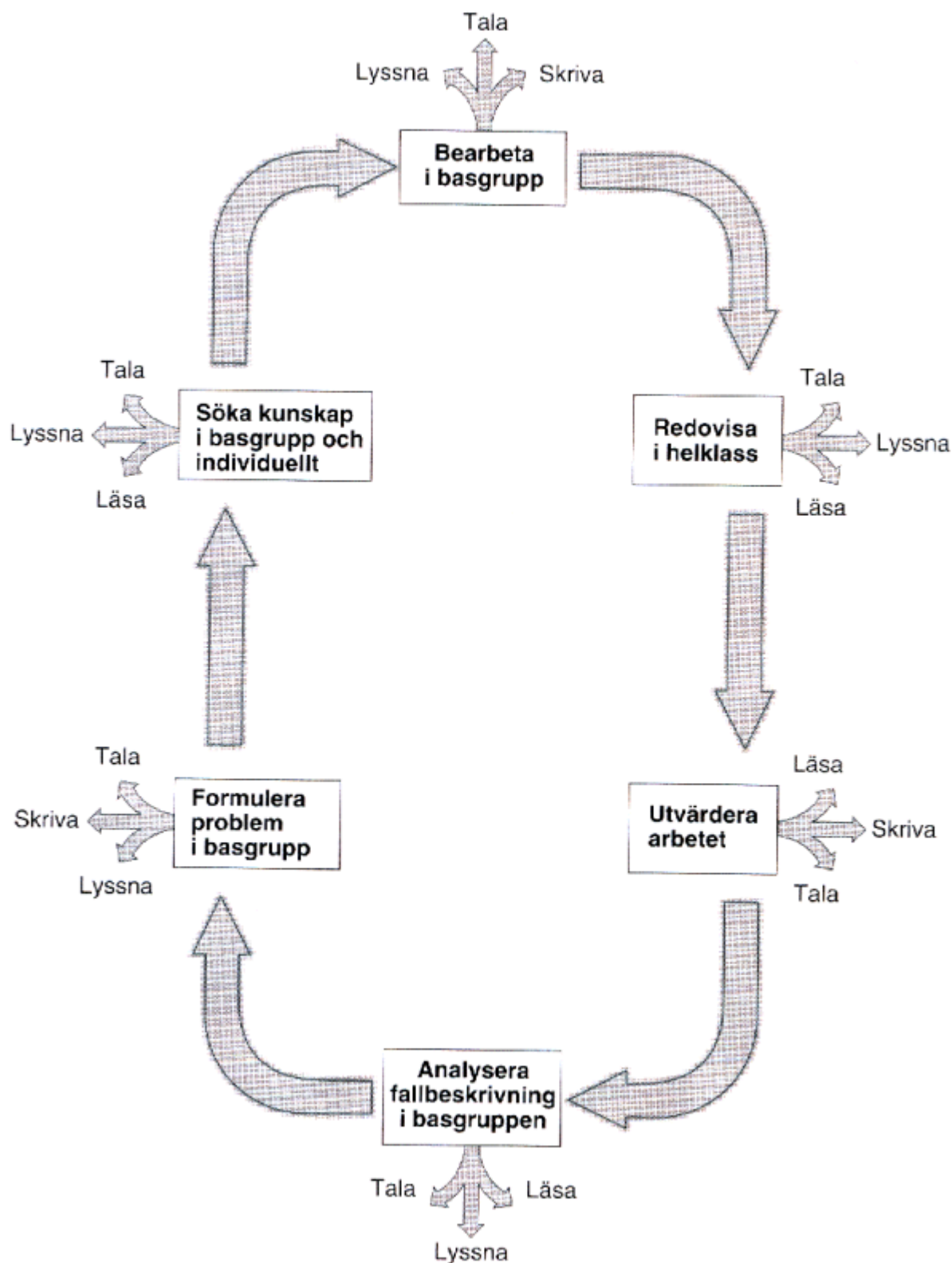


Bild 3 Genom PBL-arbetet utvecklas de olika språkfärdigheterna inte isolerade från varandra utan i ett

helhetssammanhang (illustration av Ann Sofi Marminge och text från Oliveira & Berggren 1996).

Men är det då möjligt att arbeta med PBL i språkundervisningen? Ja, när det gäller gymnasienivån skriver Oliveira & Berggren (1996:20): "Vi vet naturligtvis av egen erfarenhet att det är möjligt, men vi tror att det i grund och botten är den enskilda läraren syn på språkinläring som avgör svaret på den frågan." Är PBL också genomförbart i språkutbildningen på akademisk nivå? Svaret måste bli jakande, menar jag. I nästa avsnitt, som är artikelns sista, ska något kort sägas om hur pass effektivt PBL är i förhållande till traditionell undervisning.

Är PBL effektivare än traditionell undervisning?

Det torde ha framgått av framställningen hittills att PBL inte endast är en metod utan också ett förändrat sätt att se på lärande. Vad detta innebär och vad som kännetecknar denna kunskapssyn har presenterats tidigare. Det kan då finnas anledning att fråga sig vilka problem som man anser sig lösa på ett bättre sätt med PBL än med traditionell undervisning. Svaret på denna fråga har antytts i de avsnittet om PBL och språkutbildning, där ett viktigt argument var att arbetsprocessen i basgruppen utgör ett utmärkt tillfälle till ökade färdigheter i att använda målspråket. Men det finns fler argument och fyra av dessa redovisas i Kjellgren m.fl. (1993:23-27).

Det första argumentet är det meningsfulla lärandets krav på begripliga helheter, d.v.s. behovet av pedagogiska gestalter. Detta innebär att studerandena måste kunna känna igen sig i den yrkesmässiga verklighet som utbildning förbereder dem för. Det ska finnas en samlande frågeställning i bakgrunden till vilken man slutligen alltid ska återvända. Detta första argument är tämligen självklart inom en rad utbildningar som är direkt yrkesförberedande som t.ex. vårdutbildningar, men man kan fråga sig om detta gäller också inom en disciplin där den framtida yrkesverksamheten inte är lika tydlig under studietiden? För språkstudier kan den pedagogiska gestalten vara en person som har goda kunskaper i hur ett land fungerar dels i detalj (t.ex. vilka regler som gäller för utbytesstudenters rätt till bostadsbidrag), dels i allmänhet (t.ex. vilka normer och värderingar som genomsyrar lagstiftning, kultur- och samhällsliv). Att denna person kan redogöra för sina kunskaper också på målspråket är en självklarhet. Märk väl att en sådan helhetssyn inte utesluter fördjupning i detaljkunskaper om t.ex. målspråkets verbsystem. Tvärtom förutsätts en person med kunskaper om t.ex. landets historia och geografi också känna till vilka verb som är oregelbundna och hur de böjs.

Det andra argumentet gäller kunskapens användbarhet utanför utbildningssituationen. I samband med nyanställning brukar arbetsgivaren räkna med en inkörningsperiod innan personen i fråga är fullt kapabel att arbeta självständigt. Detta förhållande kan i viss mån bero på att utbildningskunskaper är artskilda från arbetslivets kunskapsbehov. Eftersom arbete ofta innebär att lokalisera, formulera och lösa problem samt att eventuellt dokumentera lösningarna, kan man fråga sig varför dessa färdigheter i så ringa grad förekommer i traditionella övningar, där det snarare är fråga om att lösa och dokumentera förelagda problem på ett stereotypiskt sätt. PBL medför här en ökad autenticitet under utbildningstiden i förhållande till arbetets krav. Med tanke på i vilken ringa omfattning som t.ex. språkstudier övar sig på att såväl skriftligt som muntligt behandla problem på såväl modersmålet som målspråket är det naturligt att också denna studentkategori behöver en viss inkörningsperiod vid första anställningen. Men det finns anledning att ifrågasätta detta, eftersom språkstudenter - om några - förväntas vara väl tränade i dessa moment.

Det tredje argumentet gäller det traditionella sättet att examinera kunskaper och färdigheter. Traditionell examination är till sin natur asocial i bemärkelsen att den utgör en privat kraftmätning mellan studeranden och uppgiften. Förelagd en väl definierad uppgift ska studeranden av egen kraft lösa denna med egna kunskaper. Lösningen bedöms därefter av läraren som alltså är den ende som får ta del av studerandens ansträngningar. Eftersom redogörelse av kunskap och färdigheter utgör ett verkningsfullt inläringstillfälle framstår det som ett "omotiverat slöseri att göra denna till en privat angelägenhet" (1993:25). För detta

arguments relevans för språkundervisning, hänvisar jag till föregående avsnitt.

Ett fjärde argument är att utbildningar inte bara resulterar i kunskaper och färdigheter hos de studerande utan också ger upphov till mer grundläggande effekter. Bland de effekter som förs fram räknas förhållningssätt till kunskap och lärande, förmåga att självständigt söka, ordna, syntetisera och dokumentera kunskap samt inte minst utvecklandet av ett vetenskapligt förhållningssätt, d.v.s. benägenheten att förhålla sig kritisk till vad som påstås om vår omvärld och vissheten om att några eviga sanningar knappast existerar. PBL accentuerar ett förhållningssätt som medger träning i dessa moment.

Om dessa angivna argument gör det möjligt att sluta sig till att PBL är effektivare än traditionell undervisning, kan man givetvis ha olika uppfattningar om. Det som står klart är att de verkar tillräckligt starka för att prövas inom ramen för den akademiska språkutbildningen.

Några reflexioner

Denna artikel innehåller tre avsnitt vilka tillsammans representerar några av de frågor - eller problem om man så vill - som jag har ställt mig under loppet av den kurs i universitetspedagogik för lärare som UPC i Växjö anordnade under läsåret 1999/2000. Det är ingen överdrift att säga att denna kurs på ett genomgripande sätt har förändrat min syn på lärande. Kursen har givit mig insikter som otvivelaktigt är väsentliga också i ett extramuralt perspektiv. Men det som kanske förvånat mig mest är emellertid de vattentäta skott som finns mellan pedagogisk forskning om lärande och praktisk språkundervisning vid våra universitet. Den förnyelse som antyds i titeln är, menar jag, inte särskilt konkret och det finns all anledning att fråga sig varför det är så och vad som kan göras åt denna diskrepans.

© [Mathias Pålsson](#)

Litteraturförteckning (tematisk)

Allmänt

Brodow, B., Nilsson, N.-E. & Ullström, S.-O., 2000, *Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatik*, Lund: Studentlitteratur.

Enkvist, I., 2000, *Feltänkt: kritisk granskning av idébakgrunden till svensk utbildningspolitik*, Stockholm: SNS förlag.

Bakgrund

Kursplaner och kursbeskrivningar för 1-20-poängsnivåerna i Växjö och Lund.

Frihet, ansvar, kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan (SOU 1992:1).

Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen (SOU: 2001:1).

Dysthe, O., 1996, *Ulike perspektiv på läring og læingsforskning*, Oslo: Cappelen.

Marton, F., Hounsell, D. & Entwistle, N., 1998, *Hur vi lär*, Stockholm: Rabén Prisma.

Ramsden, P., 1992, *Learning to teach in higher education*, London: Routledge.

Examination

Uppfattningar om examination - en intervjustudie (1997:3 S).

Examination vid universitet och högskolor - ur studentens synvinkel (1997:10 S).

Extern medverkan i examinationen. Nordiska och brittiska traditioner. Svenska försök (1997:11 S).

En auktoritär prövning eller en prövning av auktoritet? Examination vid universitet och högskolor (1997:12 S).

Råd och idéer för examinationen inom högskolan (1997:14 S).

PBL

Alanko, L. & Isaksson, L., 1999, *Problembaserat lärande i praktiken - för gymnasieskolan*, Stockholm: Liber.

Barrows, H.B. & Tamblyn, R., 1980, *Problem-based learning. An Approach to Medical*

Education, New York: Springer Publishing Company Inc.

Egidius, H., 1999, *Problembaserat lärande - en introduktion för lärare och lärande*, Lund: Studentlitteratur.

Kjellgren, K m.fl.(red.) 1993, *Problembaserad inläring - erfarenheter från Hälsouniversitet*, Lund: Studentlitteratur.

PBL i språkundervisningen

Oliveira, G. & Berggren, M., 1996, *PBL i språkundervisningen*, Stockholm: Natur och Kultur.

[1] Oliviera, G. & M. Berggren (1996) och A. Alanko & L. Isaksson (1999).

[2] Se *Studentbarometern*, Arbetsrapport vid institutionen för samhällsvetenskap, Växjö universitet (2000).

[3] Utbildnings- och forskningsminister Thomas Östros slår i *Universitetsläraren* 8/2000 fast att studenternas lärande ska stå i centrum för arbetet med att förnya undervisningsformerna och att det är viktigt för en fortsatt hög kvalitet i högskolan att detta arbete intensifieras. Att dessa frågor prioriteras framgår även i det betänkande som Anders Fransson nyligen presenterade. I detta betänkande, *Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen* (SOU 2001:13), ägnas tre kapitel åt pedagogisk utveckling : kap 8 understryker vikten av stöd för pedagogisk förnyelse, kap 10 föreslår kompetensutveckling för högskolans lärare och kap 11 behandlar pedagogisk skicklighet som meriteringsgrund - karriärplanering - incitament för god undervisning.

[4] Se t ex *PM till ledning vid ansökan om anställning som/befordran till professor och universitetslektor vid SLU* (2000).

[5] *Utvecklingsplan för Växjö universitet 2000-2004* (2000).

[6] Märk väl att min erfarenhet av *undervisning*, efter snart tio års universitetsstudier, är ganska stor.

[7] Kjellgren m.fl. (1993) förmedlar erfarenheter av just PBL inom Hälsouniversitetets utbildningar.

[8] Det finns emellertid invändningar mot en problembaserad undervisning på lägre nivåer. T.ex. ställer sig I. Enkvist, som i flera intressanta skrifter har undersökt olika aspekter av språkundervisning och lärande, starkt kritiskt mot att tillämpa PBL på gymnasiet, eftersom elever i denna ålder inte kan förväntas ta ansvar för sitt lärande på ett sådant sätt som är tillrådligt.

[\[Detta nummers förstasida\]](#) [\[Om HumaNetten\]](#) [\[Institutionen för humaniora\]](#)

SOM DET VERKLIGEN VAR

Barbro Alving (Bang) i dagböcker och brev

Av Elisabeth Stenborg, universitetslektor i litteraturvetenskap

[Länk till presentation av Elisabeth Stenborg](#)

Barbro Alving föddes den 12 januari 1909 i det så kallade Skandalhuset i Uppsala, i en litterär och kulturell miljö. Hennes far var den kände filosofie doktorn Hjalmar Alving, som bl.a. gav ut en länge använd litteraturhistorisk lärobok för gymnasiet: *Svensk litteraturhistoria*. Den förelåg 1932 och kom sedan ut i flera upplagor. Vi hade den i mitten av 50-talet, när jag gick i gymnasiet. Hjalmar Alving var också en flitig översättare av isländska sagor.

Modern, Fanny Alving, gav ut humoristiska folklivsberättelser, skrev visor och översatte franska romaner. Hon hade börjat med att skriva seriös litteratur men fått så nedgörande kritik av Oscar Levertin att hon helt övergick till kåserier och annat lättare stoff. Hon medarbetade i skämttidningen *Strix* under signaturen "Maja X". Hon introducerade också den första kvinnliga svenska detektiven i boken *Josefssons på Drottninggatan*, 1918. Modern var mycket noga med att påpeka, att huset faktiskt hette Skandalhuset redan innan yngsta dottern Barbro, i familjen kallad Bappo, föddes. Båda föräldrarna hade mycket humor, en gåva som gick i arv till såväl Bappo som till den två år äldre system Beat-Sofi, kallad Bojan eller Borra i familjen. I hemmet vistades då och då även halvbrodern Anders Norrman från Fanny Alvings tidigare äktenskap. Barndomsbilder på Barbro Alving visar en liten allvarlig flicka med glasögon. (I treårsåldern blev hon nämligen kolossalt vindögd, vilket korrigerades med dessa glasögon.)

Efter tio ganska sorglösa år i Uppsala flyttade familjen till Stockholm, omsider till Odengatan 42, senare till en villa i Nockeby i Bromma. Somrarna tillbringade man mestadels i Fanny Alvings lilla stuga på Stallarholmen i Mälaren. Barbro var aldrig särskilt förtjust i motion och sågs gärna ligga och lata sig i gräset. Den enda motion som hon gillade var cykelåkning. Bägge flickorna sattes i Whitlockskas samskolan, där fadern hade blivit rektor. Barbro Alving fann det besvärligt att ha fadern så nära inpå sig. Hon ville hellre ägna sig åt kamratlivet eller skriva i skoltidningen "Veni, vidi ..." än åt att läsa läxor. Redan som 11-åring hade hon klart för sig att hon ville bli journalist. System BeatSofi hade däremot tidigt bestämt, att hon skulle bli lärare som pappa. Barbro hade sina journalistdrömmar men fadern var djupt bekymrad över hennes brist på studieintresse. Hon brukade också skämtsamt berätta att "av någon anledning vägde jag 80 kilo vid 18 år", men det var inte alltid som hon förmådde skämta om sitt yttre. Som tonåring upplevde hon sig mestadels som en naturkatastrof.

Barbro Alving tog studenten 1928 och skrev in sig vid Stockholms högskola men blev snart volontär på *Stockholms Dagblad*. Hon blev redaktionssekreterare på veckotidningen *Idun* samma år. År 1931 återupptog hon sina akademiska studier, som hon avslutade 1934, dock utan examen. Samma år blev hon nämligen medarbetare i *Dagen Nyheter*, där hon stannade ända till 1959, då hon sade upp sig i protest mot att DN och dess chefredaktör Herbert Tingsten propagerade för svenska kärnvapen. Hon hade medarbetat i *Vecko-Journalen* sedan 1942 men nu blev hon fast knuten till denna tidning, och hon förblev den trogen i nästan 20 år, tills hon lämnade aktiv tidningstjänst 1978. En del reportage finns samlade i boken *Klipp ur nuets historia*, 1982. Barbro Alving skrev också flitigt kåserier under signaturen "Kärningen mot strömmen". Ett trettiotal kåseriböcker är utgivna. Hon blev tidigt pacifist och deltog på femtitalet aktivt i kampen mot att Sverige skulle skaffa sig

kärnvapen, så aktivt att hon offrade sin anställning. Civilkurage är en av Bangs kännemärken. Också på ett annat sätt tog hon konsekvenserna av sin pacifistiska övertygelse, nämligen att hon vägrade att delta i civiltjänsten. Denna vägran renderade henne en månads fängelse. Intryck från den månaden har hon redovisat i boken *Dagbok från Långholmen*, 1956.

Lars Lagerstedt skriver i sin minnesruna över Barbro Alving i *Anno 1987* att Bang var en av landets mest uppmärksammade och mångsidiga journalister. Intet var henne främmande. Hon gjorde frontreportage från finska vinterkriget 1939 och redan tidigare från spanska inbördeskriget. Hon var på plats i Norge våren 1940 och i Ungern vid revolten 1956. Hon gjorde reportageresor i USA, i Vietnam, i Afrika och på olika håll i Fjärran Östern. Men hon gjorde också reportage från kungliga bröllop och begravningar och mycket annat. Lars Lagerstedt skriver att hon engagerade sig hårt i alla de uppdrag som hon åtog sig. Han prisar hennes glasklara stil, fylld av känsla och oförskräckta ställningstaganden men också ofta av en barsk humor. Hon kämpade för fred och frihet, mot krig och våld och förtryck. Enlig Lagerstedt blev hon ett stilbildande föredöme för många yngre journalister. *Nationalencyklopedien* skriver att hennes journalistik präglas av "djup humor och humanism".

Förutom reportage och kåserier ägnade sig Barbro Alving också åt att recensera både film (under signaturen "Miss Bio") och deckare och verkade också som översättare. Dessutom medverkade hon flitigt i radion, både med reportage och egna program. På sensommaren 1958 mötte hon Gunnel Vallquist, som blev hennes vägledare till katolicismen. Under pingsten 1959 konverterade hon. I ett brev till sin dotter skriver hon: "Jag har kommit hem efter 30 års sökande". Hon avled den 22 januari 1987.

Detta är yttre data och allmänna omdömen om Barbro Alvings journalistiska gärning. I de fyra delar av hennes dagböcker och brev, som kommit ut postumt, redigerade av dottern Ruffa Alving-Olin samt Birgit Petri under den gemensamma rubriken *Personligt* kan man följa Barbro Alvings liv från 1927 till 1959 och brytningen med DN. Barbro Alving hade tänkt ge ut sina memoarer och arbetade med detta projekt de sista tio åren av sitt liv. Hon hade tänkt kalla memoarerna *Som det verkligen var*, och det skulle bli en memoarbok helt olik den som hon redan hade givit ut. Den hette *Det kom aldrig i tidningen*, där hon berättat minnen och dråpliga situationer ur yrkeslivet. Den här självbiografien skulle se djupare. Till dottern Ruffa sade hon att hon tänkte "sticka hål på myten Bang. Jag vill berätta om *människan* Barbro Alving och hennes liv. Som det verkligen var. Och sanningen är inte alltid smickrande." Hon var med Ruffa Alvings ord trött på att vara myten Bang, en levande legend "den lysande reporter, roliga kåsören, kloka radiorösten." Nu ville hon "göra upp räkningen med sitt liv och sin s.k. gärning för det är ju det memoarer handlar om." Hon hann inte berätta om sitt liv. Våren 1983 drabbades hon av afasi och kunde inte längre skriva. Kvar fanns allt det material som hon lämnade efter sig. Tydligt hade hon samlat på allt från skoluppsatser till taxikvitton, brev från kända och okända, också egna brev som hon lyckats få tillbaka, kassaböcker och tidningsklipp, fulltecknade reportageblock och vad hon själv kallade "nattlappar", noteringar som hon gjort under långa, sömnlösa nätter. Det mesta av materialet hamnade så småningom på Kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg, enligt Barbro Alvings egen önskan.

Ruffa Alving skriver i varje volym en insiktsfull inledande orientering. Den andra utgivaren, Birgit Petri, var också hon journalist och vän till Barbro Alving.

Den första dagboksanteckningen är daterad 19 januari 1927. Den unga författarinnan skriver en inledande allmän reflexion, som jag tänkte citera:

Det är det värsta med dagböcker, att man aldrig kan skriva *precis* vad man menar. Åtminstone inte jag. Och ännu mindre säga det. Jag har så grov och på något sätt stark röst, det blir aldrig så fritt och vackert som jag tänker. Och det är så tråkigt, för det är kanske mycket därför som pappa tror att jag bara är yttlig och karaktärlös och inte har någon smak utan bara tramsar med tiden.

Det har han *inte* rätt i, det tror jag jag tös säga. För jag minns i somras, när jag cyklade ensam ikring på vägarna, hur det gick opp för mig vad mitt liv är och vad jag vill göra det till. Jag vill ställa det i skönhets tjänst. Jag vill allt vackert i livet, bättre kan jag inte säga det.

Mitt liv. Ibland fyller de orden mig med en känsla, som gör att jag vill gråta. Jag vet inte varför. Men om man överhuvudtaget tänker på sådant, jag gör det nästan jämt, mitt i nöjen och bland folk och så, är man väl inte hopplöst yttig? Och det att jag tramsar med tiden, det *är* inte bara trams. Jag känner någon sorts samband med allt ungt och nytt och fritt, jag förstår unga människors sätt att handla mycket mer än pappa, det gör jag absolut. Jag kan inte se att det är så förbannat viktigt med konvens och tradition och sådant, jag beundrar passion och lidelse och sådant obetingat. Som när människor gör saker och ting, galna och okloka och brottsliga och vanvettiga saker för sin kärleks skull. Jag önskar bara att jag var mäktig att känna så starkt att jag kunde detsamma. Det vet jag inte än om jag kan men jag tror det.

Nu slutar jag om sådant här idag, men det blir nog mera, för jag blir inte lugn förrän jag får skriva ner det och se om mina tankar tål vid att läsas igenom om någon tid. Kan jag hjälpa att jag själv är det som intresserar mig mest av allt och att oron för mitt eget liv fyller mig nästan var minut. /---/ Men fast oron plågar mig utesägligt, så är jag glad, för jag tror den visar att jag *vill* något och jag tror, att man kan vad man vill. Det är bara det att jag inte vet vad jag vill.

I marginalen till de tre första ungdomsdagböckerna hade Barbro Alving skrivit: "bör tas med en nypa salt." Hon utvecklar tankegången i ett inlägg i *Femina*, där hon bland annat framhåller att unga människor har en tendens att mest skriva ner dystra tankar och olyckligheter. "Av ljus eller helt vanlig hygglig vardag kommer föga med i en ung människas kollationering av sin tillvaro i ensamhet på kammaren. Att mamma var rolig och pappa var snäll och det gick rätt skapligt i plugget är ingenting att skriva upp. /---/ Någon som läser mina svarta vaxduksböcker kan måhända tro att här har vi en mycket intressant ung människa, genom åren stadd i en utveckling i ständig kamp mot tungsinne, melankolier, kärleksbekymmer och menstruationsont. Sånt *fanns*. Men som dominans har det svår slagsida. Så intressant var man inte. Det må väl jag veta." Barbro Alving hade en stor portion självironi som synes!

Jag skall ta några citat från år 1927, då Barbro Alving fortfarande gick i gymnasiet och bodde hemma. Den 13 februari skriver hon bl.a.:

"Pappa träter för att jag inte vill läsa latin. Jag har ingen längtan efter att bli särskilt tongivande annat än i en liten krets och jag vill leva och inte bara läsa utdöda språk. Något sinne för vetenskap har jag inte alls. Hela mitt liv tror jag att jag kommer att sätta levande människor framför böcker." Den 16 februari är tonen mycket dyster:

"Vad ska jag göra med mig. Jag är aldrig riktigt glad, kan inte vara det helt enkelt, alltid sitter avundsjukan eller nånting bakom och gör mig ledsen. Jag vantrivs så gränslöst med allt, och det är så svårt att leva för allt annat tråkigt brukar jag slingra mig ifrån, men mitt eget liv kan jag ju inte fuska mig ifrån, inte ens skjuta upp." Hon klagar över att hon är "ful och tjock" och längtar efter att följa med de andra ut och jazza. "Jag skulle så gränslöst gärna vilja dansa och ha skojigt. Jag undrar om jag nånsin kommer att få det. Att sitta hemma, ful och klumpig och illa klädd och veta att alla andra är ute och har roligt - det är så man tappar lusten att leva. Och sånt kan man ju inte tala med någon om." (den 19 februari).

Storasyster Beat-Sofi var, som jag redan nämnt, tidigt på det klara med att hon skulle bli lärare som sin pappa. Vad Barbro skulle bli var däremot högst osäkert, vilket också gjorde fadern mycket bekymrad.

I dagboken grubblar hon (som väl de flesta tonåringar stundom gör) över sin egen identitet, men det tycks mig som om det var en speciell intensitet i Barbro Alvings grubbel. Den 21

september skriver hon att hon är totalt misslyckad som flicka:

Hela min läggning, min håg, min själ är en pojkes, från det största till det minsta. Min heta lust att kämpa mig genom livet, att skapa själv, att göra något, min lust att beskydda människor som jag håller av, inte att beskyddas av dem, min lust att stå för mig själv, allt ända till min längtan att få ha manliga kläder, min totala brist på intresse för allt kvinnligt som hushåll och sömnad och småplock, städning och sådant.

Jag är såtillvida en pojke, jag hälsar som en pojke, har en pojkes gester, försöker utan att jag tänker på det, stryka mig över håret som en pojke, att hålla läpparna fast slutna, att sitta som en pojke. /.../ Gud fader har inte rättighet att göra mig sådan, att jag plågas av att inte vara någon riktig kvinna, att göra mig medveten om att jag är halvfärdig, inte pojke, inte flicka.

Varför har han givit mig längtan efter kärlek? Efter att som kvinna betyda något för en man, att leva i en luft av passioner, av kärlek och oändlig skönhet. /.../ Utåt tror nog alla att jag är fullkomligt nöjd med mig själv, att jag är så säker som jag ser ut, och det retar nog många. Om dom visste vilken darrande, skamsen, längtande, pinad, obotligt bakom människa jag är på områden där andra flickor rör sig med intuitiv säkerhet.

Barbro Alving tog studenten 1928 och började direkt som volontär på *Stockholms Dagblad*. Redaktör Ella Taube blev "min journalistiska mamma" skriver hon. Några månader senare tog hon steget över till *Idun*, blev redaktionssekreterare och filmrecensent och arbetade heltid till 1931, sporadiskt under ytterligare tre år, när hon skulle bedriva akademiska studier. Chefredaktören Eva Nyblom blev hennes vän för resten av livet. För *Iduns* räkning företog hon sin första utländska reportageresa, till Egypten. "Idun blev min katapult in i yrket och ut i livet" uttryckte hon själv tidningens betydelse för henne. I många år fortsatte Barbro Alving att skriva filmrecensioner för *Idun*. De akademiska studierna inleddes med ämnet franska och ett halvår i Frankrike, först i Paris, sedan mol allena i flera veckor i Bretagne. I Frankrike träffade hon en man som kom att inverka på hennes liv under en stor del av 30-talet. Studierna avslutade hon aldrig. Efter en halv fil.kand. behövde *Dagens Nyheter* en sommarvikarie, och där på DN förblev hon till 1959. I det längsta hade hon ingen egen bostad utan flyttade mellan olika vänner och bekanta eller bodde ibland hemma hos föräldrarna i Nockeby. Trots kappsäcksboendet började hon samla sina berömda blåa djur. Det första köpte hon i Paris 1931, när hon enligt egen terminologi var "kär och galen". Några av de goda vänner som betydde mycket för henne under de här åren är Karin Lamm, dotter till Martin Lamm, och Carl Gustaf Bernhard, blivande professor, samt Viveka Starfelt, jämnårig blivande författare.

Elin Wägner förtjänar ett särskilt kapitel i Barbro Alvings biografi. Elin Wägner hade varit redaktionssekreterare på *Idun* mellan åren 1907 och 1917 och kom fortfarande upp på tidningen då och då. Barbro Alving beskriver det första mötet med den äldre författaren så (året är 1935): "Jag var ökad för min uppslupna jargong och förmåga att slänga käft men blev nu helt plötsligt förstummad av att konfronteras med denna författarinna. Hennes böcker hade jag läst med stor respekt och beundran." Under hösten 1935 inleddes en stor kvinnoaktion för fred med Elin Wägner som drivande kraft. Aktionen kallade sig "Ned med vapnen". Barbro Alving ställde upp som ivrig medarbetare, hjälpte till att författa utrop i *Tidevarvet*, skriva manifest och brandtal och underlätta allt möjligt praktiskt arbete för Elin Wägner. Alla inblandade "har ohyggligt roligt" enligt Barbro Alvings egna ord. Aktionen led visserligen nederlag i NF men vänskapen mellan Elin Wägner och Barbro Alving bestod. I dagbok och brev ger Barbro Alving uttryck för sin stora beundran för Elin Wägner och hon hämtar styrka och ro vid besök i Småland på Lilla Björka. Första besöket där skildras i brev den 21 juli 1935 på följande sätt:

Hon har ett otroligt ställe, ett ljuvligt lågt långt rött hus mitt i en socken med rena smålandsbacken utanför och så hela huset fullt med all jordens böcker och

vackra gamla möbler. Jag var fortfarande ganska förvirrad när jag kom, men tankarna ordnade sig lika självklart och obönhörligt som jordens gång bara av att jag var där.

Sitta i en länsstol med en Gandhibiografi i knät, ha Beethoven i radio och en småländsk skata i en björk vid verandatrappan och så ha henne vid skrivbordet bredvid och veta att hon skriver inte en rad som inte har sin förhistoria i hennes ansikte som jag älskar – du hör väl att jag måste komma över och prata.

Cilla Frankenhaeuser, finlandssvenska, lärde Barbro Alving känna samma år, 1935, och de brevväxlade flitigt under de närmaste fem åren, innan Cilla bosatte sig i Sverige och gifte sig med Eyvind Johnson.

Ännu en betydelsefull bekantskap gör Barbro Alving 1935, nämligen Karin Boye. De börjar umgås regelbundet och Karin Boye ber att Barbro Alving skall läsa och bedöma den nya diktsamling, som skall ges ut samma år. Diktsamlingens titel diskuteras också. Ett förslag är *Martall* men den slutliga titeln blir dock *För trädets skull*. Den 14 augusti skriver Barbro Alving i brev till Cilla Frankenhaeuser bl.a.:

Var hos Karin häromkvällen. Hon ska ha ut en ny diktsamling till hösten och bad mig läsa igenom den. Nu har jag just inga anlag att sitta i skaldens närvaro och häva ur mig omdömen på minuten och kan förresten aldrig fatta att en poet sitter och ser på varenda dikt som ett stycke vanligt arbete som kan ändras och härjas med av andra. Framför allt inte hennes dikter som går ner på botten av all ångest ibland. Men jag gjorde så gott jag kunde och där fanns underbara saker. Den här vill jag du ska tycka om,

varpå hon citerar "Ja visst gör det ont när knoppar brister". I september kommer diktsamlingen ut och Barbro Alving är med och firar detta mest hela natten.

Mitt i det hektiska fredsarbetet och det inte mindre hektiska arbetet på *Dagens Nyheter* kan Barbro Alving ge uttryck för djupt depressiva stämningar, som t.ex. den 12 september 1939:

Det gör så ont, så ont med denna idiotiska kärlek. I kväll är jag fulkomligt desperat. Varför kan man inte få vara i fred och vara olycklig? Varför kan man inte få vara ensam när man ändå är det?

Jag vill inte leva längre, om det ska vara på det här sättet. Jag vill inte vara den jag är. Jag vet inte vad jag ska göra med mig. Det är nån sorts ångest som gör att jag inte kan andas och jag ser ingen utväg åt något håll. Man ska bara orka och orka och orka hela livet. Just nu orkar jag inte orka någonting.

Den 28 oktober skriver hon till Cilla:

Nu sitter jag förhållandevis uppsnopsad för att gå på bankett i Stadshuset för Per Albin men det är en stund dit och den får du.

Det är nog ingen idé att jag försöker dölja att det är ganska bedrövligt med mig. Jag försöker rycka upp mig men det är som om jag inte orkar någonting. Hela dagarna består av en serie små nederlag. Jag kan inte sätta igenom det minsta beslut eller tänka en tankegång till slut. Det är någon sorts förlamning och jag vet inte vad jag ska göra med det. Nu har jag börjat gå bakgator igen av olust att möta folk. Det är ett säkert tecken på min speciella dementia. Jag ser fullkomligt förstörd ut. Allting syns tvärt utanpå mig.. Ibland går det bra en halv dag och jag tar i med saker med en viss kraft men så åker jag in i någon sorts dimma. Det känns som om det tog ett dygn innan jag får händerna på skrivmaskin. Inte ens Elin hjälper längre. Jag håller visst på att slarva bort det också. Jag tycker inte jag orkar vara henne till någon riktig hjälp./.../ I själva

verket är det nog bara överansträngning av olika slag men nu kan jag ju inte komma ifrån. Jag har en känsla av att jag skulle behöva vara alldeles för mig själv en tid och tänka igenom hela det här året ordentligt och komma till något tankeresultat

En av de saker som tär på henne är uppenbarligen det komplicerade kärleksförhållandet till den man hon träffat i Frankrike. Relationen borde nu vara slut, hon är helt klar på det förnuftsmässigt, men "i stället åker jag in i rena saknadspaniken ibland och blir förbittrad ibland och alltihop är lika onödigt. Herregud ett sånt trassel man är."

Journalistlivet är stressigt med oregelbundna arbetstider och framför allt sena nätter. Alltför lätt kunde det också bli för mycket alkohol ute på olika krogar tillsammans med kolleger. Periodvis är Barbro Alving själv bekymrad över sitt oregelbundna liv och alltför vidlyftiga alkoholvanor. Arbetet inom fredsrörelsen störs också av allehanda konflikter, vilket ju är något paradoxalt.

Det bekymrar henne också att varken Vilhelm Moberg, Sten Selander, Tor Bonnier eller Sigfrid Siwertz gillar Karin Boyes diktsamling och hon oroar sig över de kommande recensionerna. Själv skall hon vara tredje opponent på Beth Hennings avhandling och grugar sig kolossalt för detta akademiska spektakel. I Klarakvarteren rivs det och byggs nytt och Barbro Alving "har hand om hela Nobelfirandet. Och jag är komplett betagen i Curie." "Jag var alltså på stora Nobelfesten igår och jag måste erkänna att den fyller mig helt hur barnligt det än anses vara ur journalistisk synpunkt. Dom får förresten säga vad dom vill, men det var tack vare min gripenhet inför Curie som jag skrev ett av bladets bättre reportage. Vilket dom erkänner och därför är jag på ett sagolikt lynne idag. Jag jobbade som en besatt i natt och att sen vakna och se att man har skrivit en hygglig sak - det räcker."

Jag kan inte låta bli att citera ett litet lovtal över Uppsala från den 26 oktober 1935:

I himlen har jag nästan varit idag, för jag har varit i Uppsala. Det är den enda stad på jorden som jag faktiskt älskar. Jag skulle vilja klappa den på kinden för den är så förgrymmat söt. Det var svinkallt och hela Uppsalaslätten blåste på mig men att streta runt Svandammen i blåst är det tjugigaste jag vet. Jag var där för att jaga en abessinsk sjuksköterska på Akademiska och bara för att göra mig glad var hon söt hon också. Min känsla för den stan är egentligen rolig för jag känner ju inga människor där mer och har ju inte i egentlig mening upplevt någonting där mer än 10 år som jag knappast minns, men jag blir så himla glad bara jag kommer av tåget och att gå en marskväll och driva under läroverkskastanjerna innebär den tjugigaste form av dunkel oro jag vet.

Senare hälften av trettitalet präglas också av att Barbro Alvings mor Fanny Alving gled allt längre in i mentalsjukdom med förföljelseidéer och självmordsförsök. I det längsta försökte man behålla henne i hemmet i Nockeby men fadern och de två döttrarna måste till sist inse att det inte var möjligt utan förde henne till Beckomberga. Mitt i detta personliga kaos fortsatte fredsarbetet, fastän det föreföll alltmer omöjligt med Hitler och Mussolini skramlande med vapnen och det spanska inbördeskrigets utbrott 1936. Barbro Alving drev igenom att hon fick åka dit som krigsreporter, delvis med livet som insats, och blev på kuppen berömd och blev Bang med hela svenska folket och använde första halvan av nästa år till att resa runt och hålla föredrag om sina upplevelser. Det är nu, 1936, som hon lade sig till med sin berömda basker som huvudbonad i ur och skur. Dessförinnan hade hon under sommaren gjort bejublade reportage från Olympiaden i Berlin. "Tyck inte att jag skryter men jag måste ju säga som det är. Kapten var för första och enda gången artig och jag fick 300 kronor i gratifikation. Så nu är man Sveriges styvaste journalist, piddelipej, komiskt det är vad det är. Men du fattar ju att jag är glad, det här klarar hela karriären."

Hon är också klarsynt när det gäller den egna alkoholproblematiken och inser att hon behöver läkarhjälp. Den 16 mars 1936 skriver hon:

./../ jag har idag fattat gräsligt mycket mod och ringt till Dea och bett att få konsultera henne. Om min tilltagande alkoholisering, det sade jag inte men hon får väl veta på fredag när jag ska dit. Jag märker att jag faktiskt inte kan klara saken själv ./../Jag tror det är det värsta med den här sjukan att det är så, när lusten sätter till så tappar man kontakten med sig själv. Och jag är inne i ett fullkomligt hjälplöshetsskede sedan ganska länge.

Hon inser att det är en sjukdom och "jag är inte speciellt svag eller dålig på annat, men spriten är som feber." Beroendet av Elin Wägners vänskap och närhet accentueras:

./../nu gör det ont när hon reser. Jag behöver henne så förtvivlat väl och har redan kommit på mig några gånger med att längta vilt efter henne. Det liksom vågade jag aldrig förr och det är som sagt lätt skrämmande, om det är något jag med skäl är rädd för så är det saknad av en människa. Har liksom haft nog av det. Dessutom drunknar jag snart i svenska Kyrkans psalmbok. Jag har haft ett hundra arga prelater i telefon för att jag satte journalistiska rubriker på enquèten, inte deras eviga å ena sidan - å andra sidan. För att vara Kristi brudar grälar de förvånansvärt bra.

Utskickad till NF i Genève vantrivs hon p.g.a. den absoluta händselösheten. I brev skriver hon den 31 oktober 1936 bl.a.:

Jag duger inte till någonting annat än att journalist, blir omöjlig när jag inte får ägna mig precis åt det. Inte flänga runt och skaffa s.k. nyheter, det är en helt annan sorts journalistik, men vara där det är något och ge ramen, miljön, folket, händelserna, kalla det vad du vill. Hade jag varit fri nu skulle jag ha rest till Bologna och tittat på Mussolini i förra veckan. ./../ Jaha, där sitter man och även mitt i det kanske man känner tusen gånger att man inte duger och allt det där, men det må vara hänt, bara man får vara med./../ Skriva om kvinnosak, om fredsjobb, gärna det, men sitta fast i det kan jag inte, så tokigt det än låter.

År 1937 upptas av reportageresor till Berlin och till Spanien och på det personliga planet av två viktiga ting. Det ena är moderns sjukdom. Ibland kan hon vara hemma eller på Stallarholmen. Den 12 september skriver Barbro Alving att hon varit och besökt modern där, "det är som det har varit de senaste månaderna, inte särskilt svårt men jag blir så förtvivlat deprimerad ändå, för som det var förr blir det ju aldrig mer och hon är alltid alltid ledsen." Det andra, än mer genomgripande, är att Barbro Alving väntar barn med en av DN:s tecknare, Birger Lundquist. Dessvärre är han gift, och när det positiva beskedet kommer om graviditeten finns han på onåbara platser utomlands och får inte vetskap om saken förrän vid hemkomsten i december. Barbro Alving beslutar sig för att föda barnet och ensam ta hand om det, om det skulle behövas. Den 31 augusti skriver hon till Cilla:

Glad är jag inte ännu, men det kommer nog. Kan inte vara det nu av det enkla skälet att jag är så förtvivlat trött jämt så det är inte sant. ./../ Lilla söta Cilla, du fattar väl att jag behöver dig och alla mina vänner bättre än någonsin nu, att inte tala om i framtiden. Värsta tiden blir innan ungen är född, sen blir det väl så skojigt så det går av bara farten. Ekonomiskt är det också ett problem, att inte tala om vad stackars gamle lektorn ska säga. Men längst ned i själen vill han nog ha sig ett barnbarn, legalt eller inte. Och på Birger litar jag som på gud fader.

Först den 13 november skriver hon till sin syster och meddelar nyheten. Hon säger sig bara ha mötts av respekt på tidningen, och vad skandalen beträffar så väntar sig folk bara vad som helst av henne. Pionjär är hon också, anser hon.

De flesta har nog i grunden den inställningen att kan man bara sköta vad man ställer till så är det ens ensak. Framför allt om man går omkring småleende

och frank och verkar som om det vore det naturligaste i världen. Den heter tills vidare lilla Ruffa, det är Cilla som har döpt den, men jag lovar att det skall bli ändring när jag vet vilken sort det är.

Hon skriver också senare att hennes emancipation sträcker sig så långt som att vilja ha Ruffa och klara upp det och kalla sig fröken, om så är, och strunta i vad folk säger, men inte till att utesluta barnafadern. Han har rätt att bestämma ett och annat han också och hon respekterar hans faderskap.

De första månaderna av år 1938 går åt till att skaffa en bostad med "två stora soliga rum för mig och ett avskilt skrikrum för Ruffa och ett lantligt badrum med träribbor och rum för plask." 2400 kr per år kostar härligheten. Ekonomien är det stora orosmomentet. Samtidigt anser hon det tydligen för självklart att barnet skall ha en barnsköterska, som något år senare byts ut mot ett hembiträde! Ruffa föddes den 25 februari och allt gick väl. Men något äktenskap blir det inte. Birger kan inte besluta sig för att skiljas. Dessutom blir det ganska snart uppenbart att han är svårt sjuk och knappast heller kommer att kunna bidra med några pengar. Återstår alltså för Barbro Alving att nästan omgående kasta sig in i arbetet igen. Hon trivs förstås med att det rör sig omkring henne men klagar över att lillan känner sig mer hemma med barnsköterskan än med henne. Radioreportage är en ny genre som Barbro Alving snart blir en mästare i. Hon börjar också inse att hennes styrka som journalist ligger i utlandsreportage.

Jag vill inte påstå att man har för litet att göra i hemmaredaktionen för nog gnor jag, men det passar ganska dåligt för mig numera. Jag har en känsla av att jag växt ifrån det mesta, vilket må vara ett malligt misstag, men känns det så så känns det. Och hela Ruffas framtid hänger på att jag gör karriär eller vad det skall kallas och märks och syns och blir något som dom vill betala högt. Och det kan man som pressen här är just nu knappast göra annat än som utrikesflygande. Så jag vill ut igen så fort det bara finns en möjlighet. (brev till Cilla 30 maj 1938).

På midsommardagen 1938 beskriver hon bl.a. för Cilla sina insatser i samband med kungajubileet (Gustaf V 80 år) och försvarar sina lama insatser beträffande fredsarbetet med att 1) hon har träffat Karen Blixen och inte hunnit något annat, 2) är överansträngd i största allmänhet, 3) Ruffa, 4) den komplicerade världssituationen, 5) brist på kraft så att hon bara inte orkar just nu. Däremot får hon i uppdrag att fara till världsutställningen i New York på försommaren 1939 och återvänder med utmärkta reportage, som vanligt, glad och nöjd att ha sitt barn, en riktig kärlek och en utmärkt hälsa, "Har magrat jämnt nio kilo och är torr som överståhållare Nothins middagstal." (!!)

Så bryter kriget ut den 1 september. Det enda hon vill är att få komma ut, en sorts reporternervositet, som hon kallar det. Det är viktigt att alla gör sin plikt och sin insats hemma också, visar lojalitet, och "jag försöker hårt hålla mig till att bara råarbeta för att bli ekonomiskt fri. Jag räknar ören och veckor med samma intensitet. Och att under tiden visa lojalitet och god vilja i arbetet här." Hon försöker analysera sin otålighet men det går inte så värst bra. "Det enda jag märker när jag stillnar för att känna efter är att äventyrlusten eller rättare sagt ångesten att det finns saker, som jag inte får uppleva och som därtill andra får uppleva, dominerar. Och den är nog en ytterst viktig del av en reporters utrustning skulle jag tro."

Den 7 september skriver hon i dagboken:

Skolkat från tidningen, behövde samla mig en dag. Detta med krigskorrespondenten hemma blir snart en fix idé. Plågan ligger ständigt under, i två skikt. Dels mörkt Paris, mörkt London, hårt jobb, atmosfär, krig vid fronten. Dels Bang borta ur DN, hack i karriär, obotlig skada. Är det väl inte, men svårt hålla tankarna borta.

Dagen därpå skriver hon bl.a.:

Jag är nog i schizofrenaste laget, idag har jag varit på ett utmärkt lynne trots en jädra huvudvärk. Det lilla jag gör går villigt och glatt, chanserna att komma loss i mars ter sig också trevligare nu. Blir snart annars som gubben i Uppsala som skrev reseskildringar från Persien och aldrig kom längre än till Södertälje.

Det dröjde inte ända till mars, innan hon kom i väg ut. Redan den 30 november reste hon över till Finland och vinterkriget och blev kvar till vapenstilleståndet 13 mars 1940, och sedan bar det av till Norge och Trondheimfronten i april. Varken dagbok eller brev skrevs under dessa månader. Det fanns varken tid eller möjligheter till det. Med krigsreportagen från Finland och Norge befäste Bang sin ställning som "Sveriges främsta reporter", och hennes artiklar översattes till engelska och gjorde stor succé både i England och Amerika. Hon hade brinnande gärna velat komma över till England under Blitzen vintern och våren 1941. Tidningen ville inte släppa i väg henne, men hon tog resolut tjänstledigt och for med livet som insats via Finland och i konvoj till USA. Där blev det emellertid stopp. Hon vistades i USA (Washington alternativt New York) mesta tiden, gjorde mängder av reportage och intervjuer, bl.a. med kronprinsessan Märta av Norge, träffade Gunnar Myrdal, Ingrid Bergman, Sigrid Undset och många andra, men till England gick det inte att komma. Med nätt nöd tog hon sig hem med en finsk båt, den sista som avseglade från USA sommaren 1941. Under alla dessa månader hade hon slitits mellan det ansvar hon kände för att rapportera de stora världshändelserna och göra sin insats, äventyrslystnaden, medvetenheten om att hon hade en karriär och en prestige att försvara å ena sidan och den ångestladdade längtan efter den lilla dottern Ruffa, som hon i brev hem skriver att hon inte ens vågar tänka på, och efter Loyse Sjöcrona, som från och med hösten 1940 delade bostad med Barbro Alving och Ruffa. (Loyse kallades Viran i kåserierna).

Klyvnaden i lojaliteter tär så mycket på henne att hon får ett sammanbrott och tidvis har svårt för att skriva. Hon får också mitt i det hektiska livet i USA litet tid över för eftertanke och skriver bl.a. i brev till Loyse Sjöcrona i mars 1941:

Längst ner på djupet rör mig inte saken så värst, jag har alltid varit en aning likgiltig för jag tror inte det här är demokratiens kamp mot dess motsats. Jag tror som Wägner tror, att det är en felbyggd civilisation som fräter sönder sig själv, en karlcivilisation, och att vad som borde göras inte är att sno omkring och kommentera karldestruktiva ting utan gå på fruntimmerslinjen och göra om allting från början med respekt för livet. /----/ Loyse, hur många gånger lever man? En, minsann. Vad händer under de tio åren närmast efter sen man puttats i graven? Man blir så glömd som aldrig det, en tid minns några en kanske "som hon som var en sån duktig journalist", sen är det också borta. Men Ruffa finns kvar och hennes barn /.../ och det är vad hon minns av mig och vad hon fått av mig under våra år tillsammans som är det enda viktiga. Jag kan nog fan vara duktig ändå, men jag vill få tänka litet också. Och jag vill få vara människa, inte bara yrkesmänniska.

Frånsett dessa resor satt hon fast hemma i Stockholm och det svenska vardagsslitet med mörkläggningsgardiner och ransoneringskort. "Jag kände mig instängd i Sverige under krigsåren," skrev hon långt senare. Utrikeskorrespondent var vad hon ville vara men hon kom inte ut, och det tog på nerverna. Samtidigt slet hon hårt på hemmaplan, inte bara på DN utan hon extraknäckte i *Idun* och andra veckotidningar, översatte och bearbetade åt bokförlag, gjorde radioprogram och höll föredrag, bl.a. om Finlands sak, kåserade regelbundet i VJ varje vecka från 1942, skrev filmmanus, författade festtal och sketcher. Man kan fråga sig hur hon orkade. Det gjorde hon, utåt, men inte inåt. Hon plågades av enorma prestationskrav på sig själv, tvivel på sig själv och sin förmåga. Hon fick aldrig ro att skriva något riktigt, en bok t.ex. eller att fördjupa sig. Hon ville både stå i händelsernas centrum och göra karriär och samtidigt vara en bra mamma åt Ruffa, ha lugna stunder med Elin Wägner och få lugn i sin själ. Ekonomien var som vanligt prekär: ensamstående mor med ett barn att försörja, våning och barnsköterska (senare hembiträde) att betala lön till,

sommarnöje i hyrda stugor i skärgården för barnets skull etc. Kort sagt, hon "syndade på nåden" som hon själv kallade det, arbetade för hårt, levde för hårt (även med alkohol) och slösade med sitt liv och sina resurser. Skydds nätet var dock familjen och de närmaste vännerna, samt först och sist Ruffa. Med Loyse Sjöcrona hade ändå en viss trygghet kommit in i Bangs liv. Hon visste att hon kunde lämna Ruffa i hennes vård med fullkomlig trygghet. Ruffa Alving-Olin skriver i sin kommentar till moderna dagbok och brev från 40-talet att man kunde få för sig att Bangs liv ständigt var fyllt av kriser och krångel. Så var det inte, men dagens roligheter skrev hon sällan ner.

Jag minns min barndom som ljus och glad. "Sällan har det skrattats så mycket åt så litet av så få", sade Barbro om sin uppväxt i det alvingska hemmet. Jag kan säga detsamma om min. Vi hade *roligt!* När mamma var hemma ...

När kriget tog slut, satt Barbro Alving fortfarande kvar hemma på redaktionen och först i juli kom hon i väg utomlands. Hon följde då Gustaf V under hans besök hos de danska kungliga släktingarna. På hösten bevakade hon Quislingrättegången i Oslo och år 1946 gjorde hon två stora reportageresor genom "efterkrigsverklighetens Tyskland" och ett reportage om hur Danmark firade befrielsen. Mest satt hon hemma och slet, med redaktionsjobbet, med filmrecensioner och annat extraknäck. Pengar behövdes mer än någonsin, eftersom hon funnit och köpt ett drömställe i Roslagen, "Torpet" 1945. Glädjande händelser var att Elin Wägner kom in i Svenska Akademien 1944, Herbert Tingsten blev chef på DN 1946 och samma år, 1946 kom hennes första samlingsvolym kåserier ut, kåserier under signaturen "Käringen mot strömmen". Därefter kom det en kåserisamling i stort sett varje år.

Av dagboksanteckningar från åren 1945 och 1946 och även av brev till främst Elin Wägner framgår att Barbro Alving hade svåra perioder av depressioner, av alkoholbegär och av misströstan om sin egen förmåga. I dagboken 19 februari 1946 står det t.ex.:

Mina nerver totalt i olag, kan inte få någon fast punkt någonstans. Grubblar över ställning, i yrket, vad folk tänker om mig, hur det ska gå, hur jag ska orka, om jag ska duga, kan inte hålla fast Torpet heller som lösning och trygghet. Är bara en enda djup längtan efter vila, efter att slippa slava ihop pengar. Känner mig förföljd av tiden var minut, hur jag ska hinna allt jag måste ta på mig. Att ett liv kan bli så fel. Världshändelser och skit hamrar på en också, jag kan liksom inte hålla något från livet, varken atomeländet eller förljugen filmreklam.

Det gäller att hålla masken, trots magkatarr och plågsamma ansiktssmärter. I brev till Elin Wägner skriver hon den 15 augusti 1946 om intryck från reportageresa till det sönderbombade Tyskland och Frankrike:

Mitt privatpersonliga intryck av resan var att ju mer man ser av Europa, och inte bara Tyskland utan Frankrike också, dess starkare blir ens känsla att man någonstans på denna jord måste ha en undanskymd plätt för sig själv, en som just ingen kan ha lust att komma åt för den är inte åkerjord eller något annat användbart. Det är den - fortfarande privatpersonligt - värsta upplevelsen, känslan av absolut osäkerhet, av att vad som helst kan hända vem som helst, att katastrofer ligger och lurar i alla hörn.

Jag tror det är mest de trasiga storstäderna och folks kraflösa sätt att tala och tänka som gör det - varken dessa hus eller dessa människor visste från början vad som skulle gå över dem eller var ämnade till det. Otrygghet, otrygghet överallt och den smittar förfärligt. Så jag välsignar mitt lilla torp.

Under den här tiden skriver Barbro Alving också manus till filmer, bl.a. till *Åsa-Hanna* som hon dessutom bearbetar för radioteatern. På DN har Herbert Tingsten tillträtt som chefredaktör, något som hon hälsar med glädje.

På vårvintern 1947 kom Barbro Alving i väg på en resa jorden runt och beskrev det som att "det känns som att komma upp från botten av en brunn." I sin journalistiska memoarbok skriver hon om denna resa, som inte alls blev som hon tänkt sig:

Tokigare än denna jordenrutfärd har aldrig en resa planerats, och det var helt mitt eget verk. Resan skulle beröra 13 länder, den gick över 8 hav, omfattande 4 fjärrbåtslinjer, 17 flyglinjer, 29 hotell, frånräknat hyddor, samt 11 valutor som man skulle hålla räkning på.

Dessutom var det tropiskt hett och i Indonesien pågick krig. Alltsammans skulle avverkas på sex månader. Så blev det nu inte. Allehanda komplikationer tillstötte, bl.a. också en depressionsperiod med ty åtföljande svårighet att skriva. Hon var också med om ett allvarligt flygtillbud, vilket orsakade en djup depression och flygskräck. Först i mitten på mars 1948 efter nästan ett år, kom hon tillbaka till Sverige igen. Trots alla strapatser resulterade resan i 40 artiklar i DN och hon förblev "Sveriges främsta reporter" även om hon alltjämt brottades med svårartade tvivel på sig själv och sin egen förmåga. Några citat kan åskådliggöra detta.

Den 28 oktober skriver hon från Shanghai till redaktionschef Sten Hedman på DN att:

/.../ min prestationsångest numera antagit oregerligt format. Förmodligen bottnar den i egocentricitet, vilken i sin tur förmodligen bottnar i någon sorts divanatur, men det är nu en bisak. Huvudsaken är att jag känner förväntningarna hemma på vad jag skall komma med som en ren börda, tillräckligt tung för att platta ner mig till skrivskräck. Detta har för övrigt pågått i några år, men om jag fattat telegrammet rätt så anses det numera att jag därigenom satt DN i klistret - med all reklam ni gjort för mig - och då är det på tiden att jag betänker läget och tar konsekvenserna. Du skall veta att redan från allra första början på resan, Indienartiklarna, som ni enligt telegrafiska budskap tydligen var nöjda med och ansåg kom när de skulle komma, var jag själv oavbrutet halvförtvivlad för att jag inte hann, inte fick i väg fort nog. Och det har sedan bara accelererats. Jag har skrivit ett s.k. lustigt kåseri om uppskjutardjävulen en gång, i realiteten är det inte så lustigt.

Hon talar i brevet också om sitt grundlighetskomplex, vilket ju också är opraktiskt för en dagstidningsjournalist, och erbjuder sig att säga upp sig. Hedman lugnade henne emellertid.

Det var inte heller alldeles enkelt att komma hem till vardagliga förhållanden efter så lång tid. I brev skriver hon i april 1948 bl.a.: "Djupare analyser på hur det känns att komma hem efter detta år är jag inte mogen för än. Närmast kluvet skulle jag vilja säga. Går inte att förena två såna verkligheter, ibland är jag själsligen här, ibland där."

I januari 1949 dog Elin Wägner, något som tog Barbro Alving mycket hårt. Tydligare än tidigare börjar det också komma fram i dagboken behov av tystnad och koncentration och grubbel över livets mening. Den 18 maj 1949 står det i dagboken:

Skrev två deckarrecensioner före posten. Svårt komma igång sen, drar mig för att läsa mina egna anteckningar och råkar ibland i sådant missmod. Borde väl ha slafsats ur mig en ögonblicksbok förra året, har inte stoff och djup till mer. Säger mig nästa minut att sluta grubbla och *arbata* i stället./.../ egendomligt eller inte egendomligt att alla böcker handlar om Arnolds-temat: Meditation, ge din själ en chans att finslipas, var *tyst* inom dig, och lugn. Tänkte tre ting: Det ena att detta med tystnaden är rätt, det andra att min ruelse för det förgångna också är verklighetsflykt och bör överges, det tredje att jag ändå aldrig, ej heller nu, betvivlar meningen med en själens klarhet och finslipning.

Redan den 29 januari, bara tre veckor efter Elin Wägners död, hade hon en upplevelse,

som jag inte vågar ta på än. Det är, tror jag, /.../ att frön måste få ha det mörkt och tyst, man ska inte tala om allting. När jag satt i bussen, i vintereftermiddagsskymning, råkade jag se upp mot himlen. Den var mjölkig men på något sätt hög. Och jag fick en så stark känsla att Elin finns, någonstans bakom denna himmel. Hon är inte död, hon har kommit hem till någon annanstans och därifrån följer hon oss. Det finns ingenting som är död. Jag fick en svindlande känsla att det kanske blir Elin som lär mig till Gud, men det vågar jag inte röra vid än. Blev bara så lugn, och det lugnet satt i hela kvällen. Försökte be när jag lagt mig, det gick väl inte så värst, men det gör inget. Misstron mot mig själv har liksom släppt, man får göra så gott man kan./.../ Jag vet inte vad det är som hänt, men kanske är det något.

I slutet av september skriver hon i dagboken:

Jag är som ett träd vars rötter inte når ner till källorna. Ibland vibrerar det inför ting hon säger (Emilia Fogelklou), mest om det tysta arbetet i en själ, men det når mig inte ännu. Vad jag har kvar är väl ett: tron på andliga övningar. Gud, vad jag längtar efter någon att *tala* med. Och efter kväkarnas Gud.

Hon är upptagen en stor del av hösten med att resa runt och hålla föredrag om *Väckarklocka* och upplever samtidigt att människor berörs och att de får förtroende för henne och kommer för att ventiler personliga problem. Den 16 december har hon besökt Harry Martinson, som skall efterträda Elin Wägner i Svenska Akademien. Hon har fått läsa Harry Martinsons tal över Elin Wägner och är oerhört upprörd, därför att hon tycker att Martinson gjort Elin Wägner mindre än vad hon var och hela tiden talar om hennes "nederlag". Hon avslutar dagens antecknar i dagboken: "Att Elin slipper vara med om detta det enda bra. Jag vet nu att jag *behövs*. Och att min kärlek till henne bär."

"Det enda människan tror på är handling" skrev Barbro Alving i dagboken i januari 1952, och den sentensen sätter hennes dotter Ruffa som rubrik över Bangs 50-tal. "Åren då hon finner sig själv, sin väg. Och mognar fram till handling efter sin övertygelse", som Ruffa skriver i förordet till den fjärde delen av Bangs brev och dagboksanteckningar *Personligt*.

Det finns stora luckor i dagboken, vilket delvis förklaras av ett högt arbetstempo, delvis av att denna dagbok, som hon själv skriver är så nödvändig för henne för att få klarhet i sina tankar och perspektiv på sin utveckling, samtidigt kan bli en belastning, i synnerhet eftersom den tar energi från arbetet på biografien över Elin Wägner. Är det något som verkligen genomsyrar hela detta årtionde så är det hennes vanmakt inför den uppgiften. Hon reser land och rike runt och samlar material, brev, intervjuer etc. Hon tar t.o.m. periodvis tjänstledigt för att få den nödvändiga koncentrationen - med än trassligare ekonomi som följd och därav följande nödvändighet att extraknäcka som översättare, biocensent, deckarrecensent etc. Därtill kom kraven att skriva en "Käring" i veckan, något som periodvis tycks ha varit en hart när övermäktig uppgift. Dessutom har hon initierat ett årligt Wägnerstipendium för kvinnohistorisk forskning och får uppenbarligen dra det tyngsta lasset i det löpande stipendiearbetet. Fredsarbetet i Elin Wagners anda fortsätter oförtrutet med föredrag utifrån *Väckarklocka*, med kampartiklar i *Hertha*, *Fred och Frihet* och andra tidningar, med kampanjer för ett alternativt, icke-väpnat försvar tillsammans med bl.a. Sara Lidman och Per Anders Fogelström. Dessutom är hon en av initiativtagarna till AMSA (Aktionsgruppen Mot svensk Atombomb, bildad 1958). Kvinno-saken ligger henne fortfarande varmt om hjärtat och hon engagerar sig som journalist i debatten om kvinnliga präster. Som redan nämnts tidigare tog hon konsekvenserna av sin radikalpacifism och gick i fängelse för sin vägran att delta i civilförsvaret. Det tycks dock som om fängelsemånaden snarast var en ganska välbehövlig paus i ett alltför hektiskt liv med möjlighet till samling och egna studier. Hon säger också upp sig från DN eftersom hon inte kan solidarisera sig med ledningens (främst kanske Tingstens) positiva attityd till atomvapen. Denna oräddhet och detta civilkurage är en av de egenskaper som framträder tydligast om man skulle karakterisera Barbro Alving. Humorn, slagfärdigheten och satiren är förstås andra drag. Men det som hon dolde för alla utom för

de närmaste var ångesten, prestationsvåndan, skrivkrampen, depressionerna, alkoholberoendet, som periodvis tycks ha varit plågsamt stort. Att hon mitt i dessa svårigheter och denna vånda kunde prestera så mycket är beundransvärt. Men biografien om Elin Wägner blev henne övermäktig. År 1967, efter 18 års kamp, överlämnade hon allt sitt material till Erik Hjalmar Linder och Ulla Isaksson.

Jag skall citera ur dagboken eller ur brev, några citat per år från femtitalet. Den 19 april 1950 skriver hon bl.a.:

Satt och tänkte i ensamheten på eftermiddagen. Försökte komma till en bas, en gemensam nämnare för min situation med arbetet. Kände ett par ögonblick svagt riktiga ting snudda vid mig. Tänkte ungefär så här: nämnaren för allt olika som jag har för händer måste vara min kärlek till Elin. I kraft av den får jag inte misströsta, inte skjuta upp, inte känna meningen glida mig ur händerna med alla olika sorter, människor, uppdrag, ärenden. Allting måste skötas, och det prompt. Plotter får inte dyka upp före henne i arbetet och inte i själen. Det är min enda väg. - Jag tror i all enkelhet att dagliga små andliga övningar är det enda jag kan göra för att öppna alla kanaler, ta emot henne igen. Komma därhän att glädjen över att hon levat är mer givande än att försöka aktualisera sorgen över att hon är död. /.../ Just den stunden var jag full av hopp. Måste försöka behålla det.

Den 30 juli 1950 skriver hon, att hon är bättre i gång än på länge. Hon har, skriver hon, haft en känsla av att

allt gaddat ihop sig för att försvåra nalkandet till ett personligt Gudsbegrepp. Intellektualismen reser till den grad borst. Har varit två direkt hämmande ting, det ena har jag tappat bort, det andra var bulletinen med karsk polemik mot det ensidigt fadern-sonen-baserade Gudsbegreppet och eliminerandet av den kvinnliga principen. Knäpper bara mina händer för att tacka någon, något, för att vi i mitt hus har det så bra.

Dagen därpå skriver hon att den som följt hennes bana med spriten i dagböcker etc.

måste få en trist bild av en lindrigt eller i varje fall på mindre vanligt och skvatt gåtfullt sätt alkoholsjuk. På mitt nuvarande stadium - kan med lätthet låta bli - kan jag fastställa följande: det är tydligen skuldkomplexet som är det väsentliga. Dricker jag en droppe får jag olustkänslor och tvångstanken att det gäller att supa undan för att sluta nästa dag: aldrig mer. Detta kolliderar med min djupa lust att kunna vara som andra normala sällskapsmänniskor, vilket i och för sig ligger inom räckhåll.

I september 1951 noterar hon att Loyse tvivlar på hennes förmåga att fullborda ett större arbete. Asienboken blev ju aldrig färdig. "Det tog. Det är inget vidare värst med mig." En månad senare, den 14 oktober, beslutar hon sig för att skjuta på arbetet med Wägnerbiografien under resten av hösten. Hon inser att det inte går att kombinera detta arbete med det vanliga journalistiska arbetet, och de närmaste veckorna skall hon först turnera i Norrland och sedan i England fram till julen.

Den 9 januari 1952 går hon upp till Oscars pastorsexpedition för att anmäla sitt utträde ur Svenska kyrkan. Någon motivering anges inte i dagboken. Resten av våren präglas av Birger Lundquists sjukdom och död och att få Ruffa igenom sorgen efter en far, som hon fått lära känna alldeles för litet.

Den 6 april skriver hon bl.a. att hon upplevt en våg av klarhet och att hon i ord försöker uttrycka

den erfarenhet Birgers död givit mig: kärleken förklarar allt. Det är kärleken

som gör att man försonar sig med döden, d.v.s. ordet försona är fel i mitt fall, men jag vet inget annat. Kärleken är verkligheten, i vars ljus allt blir enkelt, den stora enkelheten. Det finns ingen motsättning mellan liv och död i kärlekens ljus. Birger har levat och älskat och älskats och är död, jag lever och älskar och blir älskad och skall dö - det är bara en tempusförskjutning. Allt hänger organiskt och vackert ihop: liv-kärlek-död. I den stunden /.../ skymtade jag den högre verkligheten, den som gör en orädd och osårbar: Men störst av allt är kärleken. /---/ och kom på att en nyckel till felet i mitt väsen är /.../ att jag är stadd i utveckling till fullvuxenhet. Det tror jag även när jag känner det som mörkast,/.../ felet med mig är att jag till synes kämpar för ting, Elins ting, men jag lägger inte lidelse i att det skall lyckas utan skjuter undan och "gör så gott jag kan".

Dottern Ruffa konfirmeras den sommaren, 1952. Barbro Alving har som alltid alldeles för mycket omkring sig och får svårartad käkkramp av stressen. Den 31 juli 1952 skriver hon:

Käkrampen något bättre under dagen, ibland har jag korta moment av inre lugn men kan inte hålla fast dem. Småningom måste jag ju rulla upp hela problemkomplexet med min känsla av tomhet och längtan efter andlig verklighet. Hörde morgonandakten, gav i varje fall en känsla av lugn förvissning att något finns fast jag nu inte orkar nå det.

Den 5 september 1953:

Söker, söker. Söker lågan, min låga. Förrän jag får den i bröstet blir det inte mening och mod och lugn. Låg och tänkte på Elin i morse, sökte åt det hållet. Kände: en värld där våra barn uppfostras till att tro att organiserat och legaliserat brodermord är tillåtligt måste det göras något åt. Man får inte förvirras av att det till synes går framåt och kvinnorna inlemmas och ingen annan kraft behöver lösgöras. Kändes som fast mark där. Där borde klarhetens väg ligga. Och det som kan göra att jag kan slåss mot otillräcklighetskaos med glädjen som vapen. Något lossnade litet under detta, tror jag.

Den 14 september 1953 skriver hon:

Man skapar sig inte en låga och tro med att fundera. Jag står inför en klar plikt: Elins kvarblivande i människovärlden och möjlighet att påverka beror till en del på mig. Det är oerhört - ett helt liv och vad det ville. Konsekvensen är egentligen så enkel: jag får ställa åt sidan mig och mitt sökande och *göra* detta. Att fortsätta söka klarhet i den här situationen är att fly in i sökandet tror jag. /.../ Jag måste sätta igång med arbetet och se vad som kommer därav även för mitt sökande. Varför skyggar jag där? Jag har ju inte prövat hur det känns att dyka in i det som en förstoring av den absorption jag känner när jag skriver en artikel. Och det är ändå det lugnaste jag har, när det känns att det bär, *då* grubblar jag inte på sjutusen saker.

En av orsakerna till hennes svårighet att komma igång på allvar med biografien är uppenbarligen hennes djupa tvivel på att hon duger till det. Om hennes bildning och begåvning räcker, och om inte någon annan skulle göra det mycket bättre.

Nu har jag väl i Guds namn kommit till botten i detta. Och härmed får jag sluta med allt grubblande och tänkande och reducera situationen till: skyldighet. Jag får sluta analysera och istället ge ämnet en chans att absorbera mig. Man får helt enkelt strunta i sig själv och ta det hela litet leende.

Året 1954 är förvånansvärt blankt i dagboken med bara några sporadiska anteckningar. Den 17 januari 1955 skriver hon att hon "är uppryckt efter en svår downperiod, men med förvånansvärt hygglig fasad utåt."

Den 3 juni 1955 står det lakoniskt: "Mamma dog igår natt. Orkar inte skriva dagbok nu."

Fadern blir mycket ensam och glider successivt in i allt större glömska och frånvaro mentalt. Den 12 februari 1956 skriver hon i dagboken om ett besök hos fadern i Nockeby, att hans huvud är allvarligt mycket sämre och att han inte kan hålla fast i minnet att hans hustru är död. "Han vaknar varje morgon ovetande och måste igenom pårsen igen. Samtidigt är han klar nog att undra över att hans hjärna är så försliten så han inte kan hålla fast detta i sitt medvetande."

Barbro Alving har via Emilia Fogelklou närmat sig kväkarna och skriver om detta den 14 februari:

Tanke vid läsning av kväkartidningen en av dessa kvällar: det andra tycker är märkvärdigt hos mig tycker jag själv inte alls är märkvärdigt. Jag vill annat och skulle se *det* som märkvärdigt: stillhet, tillit, inspiration, vision, kraft. Att jag inte kan bli kväkare får jag finna mig i, eget fel. Men jag kan göra andra glädje.

I september 1956 hyr hon en stuga på Tjörn för att få litet ro att tänka och arbeta koncentrerat. Den 13 september står det bl.a. i dagboken:

Satt och tänkte litet, så där. Nyckelord: min själ är svulten. Så är det, så litet har illförts den på så länge - jag märker det bäst på att allt andligt, från religiösa ting till centrallyrik, så klart och direkt angår mig och verkar skrivet för mig personligen. Har en känsla av att min själ måste matas som en fågelunge framöver. /.../ Jag måste godta att jag är en egocentriker med oroligt sinne, den evigt malande lilla orons människa. Godta att jag inte kan koppla av. /.../ Inte ha skuld känslor för allting /.../ Ja, försonas med mig själv. Ensamhet är som kväkarnas tysta andakt, man kan inte genast. Det här, hopträngt mellan två hetsade bullertider, är inte ensamhet. Det är knappt ens att vara ifrån, inte som jag har det med eftersläpning av så mycket. Men det är moment av avspänning och animal glädje och aningen av vad livet kunde vara av solgenomlysthet /.../ och naturligtvis är det fysisk uppbyggnad. Nu först, i kväll, känner jag ödmjukhetskänslan /.../ alstrad av att man är fruktansvärt nedgången. Som det var riktigt med mig under krisen i Shanghai, som det var riktigt med Elin i Lindesberg, med Franciskus, Augustinus, för att hugga till. Avgörande: Det inre ljuset. Jag *vill inte* vara en levande död och jag måste finna min väg. I varje fall måste man gå en väg för att lära sig hitta, kan inte sitta där man är och spekulera. Känner i detta sammanhang, och med tiden här, att reservkraftstanken börjar fyllas.

Hon klagar också över sin svårighet att skilja på väsentligt och oväsentligt och att hon tycker att varje kontakt med en människa är viktig och då kommer arbetet med Elin biografien lätt i bakgrunden igen.

1957 börjar med en liten ironisk klagan den 2 januari:

Jag kan bara, i bästa fall med ett leende, konstatera att i DN:s och familjens ögon är jag inget märkvärdig. Hemma tas det för givet att jag ska vara uppe halv 7, jobba hela dan, gå ut med Bongo /hunden/ vid midnatt och ändå vara stjärnreporter och det hela. Jaja. Detta är inte bittert menat, bara som en lite besk humoresk. Men känner mig mycket ensam.

Den 24 april 1957 efter en tröttande reportageresa till Japan och Indien skriver hon att hon tänkte:

Nej, jag vill inte bli en av de många splittrade, överansträngda ända in i själen. Det är inte det jag är född till. Alla lever vi under för starka krav, man kan inte

pruta på kraven - men man kan ta det hela med mera glädje.

På våren 1957 tar Ruffa studenten och reser sedan till USA för ett års studier. Bland alla journalistiska uppdrag, som Barbro Alving haft detta år, är det ett som hon är direkt tacksam över: Helen Keller. "Det var en underbar människa."

Den 3 januari 1958 skriver Bang i sin dagbok:

Eckehardt sa - det citerades i kvällsvespern i radio - att om man vill bli en ny människa så är det som att rita en cirkel. Sätter man mittpunkten rätt så blir allt det andra rätt. Han menade Gud som mittpunkten, men liknelsen kan ju också användas på annat. Som i mitt fall, om jag gör som mittpunkt Elin, mitt ansvar för henne (som också växt till den djupaste skulden), samt min kärlek till Ruffa och Loyse. Allt annat, alla människor som dels söker stöd hos mig, dels föröder mig, måste jag undvika tills vidare. Detta känns som en riktig tanke och är det nog. Bara jag orkar in i den.

Den 5 januari, på väg hem från Nockeby, skriver hon att det malde oupphörligt i henne att hon aldrig får en chans att hålla på med sitt eget, bara styra för andra, stipendiearbetet t.ex. och att hon är tvungen att förtjäna pengar. "Är väl en del självömkan i det, och jag vet att det är en självförvårdad ynkedom, ekonomiskt och på annat sätt, men jag råar inte för känslan av vanmakt i situationen." Den 7 januari skriver hon, att hon ju egentligen är "så oerhört glad åt livet" men att arbetssituationen "verkligen är vansinnig och utöver varje normal ork." Så länge hon sitter fast i prestationsångesten så länge värker örnnerven vid höger tinning. "När jag släpper den och bestämmer mig för att ta livet ljust på det hela och inte tro att det går att skylla på andra i vad som händer en själv, så släpper sakteliga värken. Så är det."

Den 5 maj 1958 anmäler hon sig till ett kväkarmöte i Söderbärke, "Känner att själen måste det". I början av juni var hon intagen på Sophiahemmet för skrapning och blev liggande där några dagar, åt och sov och läste Elin Wägners romaner och hämtade sig. Den 8 juni skriver hon:

/.../ det hände några märkvärdiga saker på sjukhuset, själsligen. Det hela slutade med att jag - var kväll för övrigt - tackade Gud som ett barn för de dagarna, för att jag fick komma i frid och fick tänka och låta ting sjunka. Nu vet jag ju att det väsentliga är att sedan hålla fast saker och ting i den röriga verkligheten, man kan inte fly till sjukhuslugn. Och det är svårt, men där måste jag sätta in min strävan.

Den 26 juni står det litet uppgivet: "Slitet sedan åtta år med Elinboken börjar bli smått mardröm. Skruvstäd. Hur bär man sig åt för att inte tappa sugen i skruvstäd?"

Fadern har hela tiden blivit både fysiskt och psykiskt klenare och den 5 augusti avled han, dock utan att Barbro Alving noterar detta i dagboken förrän flera dagar efteråt. "Ingenting har jag orkat skriva här." Strax därpå måste hon låta avliva den älskade hunden Bongo, eftersom han blivit bitsk. I brev till Asta Ekenvall skriver hon från torpet den 24 augusti bl.a.:

Sommaren har ju varit hård, samtidigt som min systers Irlandsresa gjort att jag varit mer hos honom /fadern/ de här veckorna än annars, det är jag oändligt glad för. Men jag är nog en blödig människa, hans gradvisa försvinnande tog så hårt på mig och jag förföljs svårt av minnesbilder nu, framför allt när jag ska somna. Och så har det hänt annat stup i ett. Nils Ohlins död tog oss väldigt, vår sommargranne du vet. Det var en ren chock som högg mänskligt. Och sen har jag måst ta livet av Bongo, det blev på något sätt det värsta och kom mitt i. /.../ Till den psykiska överansträngningen har naturligtvis det här med DN bidragit. Men den saken är biff nu. Jag har visst aldrig riktigt ens gjort klart

för dig hur genomtänkt och absolut mitt beslut är, fast det naturligtvis är smärtsamt och känns litet svindligt, jag har ju levt hela mitt vuxna liv på den tidningen och blivit vad jag är genom den. Och en tidning är en levande organism, inte en arbetsplats i vanlig mening. Hur som helst: till nyår går jag med bestämda steg, jag har talat med alla vederbörande, Tingsten och min redaktionschef etc. Och jag kommer *inte* att ångra mig, jag har staplat motskäl kilometerhögt och klarat av dem ett för ett. Det är egentligen mycket enkelt, och mycket skönt, och givetvis på ett sätt en stor lättnad. Det går inte att leva på ett sätt och lära på ett annat, så enkelt kan man säga det.

Hon inser också att tempot på en veckotidning som VJ inte är lika uppskruvat och att hon rimligen kommer att få mer tid för biografien.

Den första gången hon nämner Gunnel Vallquists namn i dagboken är den 20 oktober 1958 då hon noterar att hon skickat Långholmsboken till Gunnel. "Snälla Vår Herre gör att jag får brev snart. Har en känsla att min räddning tillbaka till den djupa fina samhörigheten med människan såsom sådan ligger där. Behöver brinna än en gång, i finaste mening."

På Nyårsdagen 1959, den första f.ö. i det nya hemmet på Östermalm, noterar hon atthon skrivit ett nytt brev till Gunnel.

Jag får be att få se dem när jag vill ha den här utvecklingen klar./.../ Slet sen med stipendiekorrespondensen, den växer som kex i mun. Upptäckte 40 försummelse mitt i natten! Men så här ska det aldrig få bli mer. Även i detta känner jag det annorlunda, inte otålighet som förr. Visst sker det något med mig.

Hon hade gått till Linnégatan, suttit en stund där, bett på knä.

Tårar är min väg, lite av detsamma som jag kände i kyrkan i S:t Benoit när den ensamma orgeltonen fick mig att gå ensam ut på fälten, äntligen inne under vetskapen att av egen kraft går det inte. Orgeltonen sprang liksom ur människans längtan, jag fattig syndare. Satt i tre timmar, fortfarande trög men märkte skillnad, allt är annorlunda nu.

Den 3 januari antecknar hon i dagboken

tre viktiga tanketing. Kom underfund med att det bärande i min längtan att få Elin färdig har kärna av caritas: hon blir glömd, får inte ske. Vet också att min väg i religionen måste gå över Kristus, genom Kristus. Det är en fläkt av det jag känner i kyrkan, därför kommer gråten. Jag ber varje kväll för vad det är värt. Det tredje: måste sluta oroa mig för att jag kanske arbetar ihjäl mig och nöter sönder skallen, helt enkelt tro att Gud hjälper mig där om jag ärligen tar alla mina ansvar. Förtröstan. Det är som psalmen säger: Allt ju vilar i min Faders händer.

Den 29 mars, påskafton:

Jag måste försöka slänga ner några rader, det händer mig så mycket invärtes. Det viktigaste: grammofontimmen ensam med Händels Messias. Satt med krucifixet, måste vara så var morgon en stund.
Fyra ting.

1. Man måste erkänna att man fått Guds härlighet också inom sig, inte bara synden. Mycket svårare.
2. Jag ska ha kärleken, detta nya, tron och Kristus i mitt väsens innersta lager, under alla mina förhåvanden. Inte brottas med hur sysslorna ska kunna bli direkta manifestationer, för där går jag bet.
3. Vill skriva i VJ om att kärnvapenkampanjen blivit förgiftad och det får

- inte vara så. Vi ska se till uppsåten på båda håll, och den ärliga vandan.
4. Måste gå igenom trosbekännelsen, fråga om Gunnels förhållande till evigt liv och köttets uppståndelse.

Vid pingsten 1959 konverterade Barbro Alving men det står inte ett ord om detta i dagboken. Däremot skriver hon utförligt om sin syn på katolicismen i brev den 5 juli 1959 till dottern Ruffa, som tydligen också funderar på att konvertera eller i varje fall vill veta mer om katolicismen.

Det finns sjutusen patentskäl mot katolicismen i Sverige, det är liksom med rysskräcken från Karl XII:s tid. De flesta har ingen aning vad de talar om och säger bara efter den allmänna jargongen.

De flesta motskälerna ligger också på det s.k. världsliga planet: Hur kan man tillhöra en kyrka, en ruskig kyrka, som förbjuder skilsmässa helt grymt, och är emot barnbegränsning i den svältande världen, och allt möjligt sånt där. Börjar man forska litet i de sakerna så hittar man ordentliga svar som välter upp och ner på angreppen - inte minst det utomordentliga svaret att i många sådana där ting - däribland det här med barnbegränsningen - har man som katolik all rätt i världen att kritisera kyrkan och inom dess murar kämpa för en annan syn. Det finns en stor och växande falang inom katolska kyrkan som just är radikal och arg på påvebeslut i den sortens frågor, och till den vill jag naturligtvis höra. Gunnel Vallquist gör det i högsta grad, och det är många fler.

Men det är ju inte det som det innerst inne handlar om och som är det viktiga och det avgörande. Vad *det* är vill jag prata med dig om. Kanske kan du ta som utgångspunkt bara detta - du som känner mig så bra som din mamma - att det ju måste vara något existerande och riktigt och icke överspönt när en människa som jag känner sig som om den kommit *hem* efter trettio års sökande. Känner sig ställd inför oerhörda andliga krav som är en lycka bara de, och samtidigt mottagen i den kärlek som är ursprunget till all kärlek i denna värld.

Det hela och så mycket kan jag väl återigen säga - är ju att man tror, och det i sin tur kan gå till så att man i en sekunds klarhet *förstår* vad Kristi gestalt och liv innebar. Hans ord och död går helt enkelt inte att förklara om han inte är direkt av Gud, är Guds son som tog på sig bördan att leva under människans villkor och dö för oss, för det var enda sättet att få människan att fatta något, vi är ju oförbätterligt kortsynta om vi ska klara oss med vårt eget lilla förstånd, som Ruffa kanske kan tänka sig. Så enkelt tedde det sig plötsligt för mig (jag satt i ett flygplan av alla ställen, dessutom) och då blev nästa steg ännu enklare och gick alldeles av sig själv: han dog för mig - då är väl det minsta jag kan göra att älska honom! Sen är man fast! Älskade lilla Ruffa, var inte rädd att jag ska predika, jag slutar nu. Men några rader tyckte jag ändå att jag ville skriva till mitt enda barn.

Tack snälla söta rara du för att du inte tycker om boxning. Det är ändå jävligare i närbild.

Jag har medvetet citerat ett så här långt avsnitt ur brevet, därför att det är det enda ställe där Barbro Alving samlat ger sin syn på konversionen och katolicismen. Typiskt är också att hon inte blir patetisk utan omedelbart dyker ner i boxningens avigsidor, med ett synnerligen kraftigt ordval dessutom! Bakgrunden var att hon varit utsänd från VJ att rapportera från boxningsmatchen Ingo och Floyd och gjorde det med sådan glöd och sådant avståndstagande att hon bidrog till att proffsboxningen förbjöds i Sverige.

Mot slutet av året tar hon upp arbetet med biografien igen, men avbrotten kommer precis som förut. Den 15 december 1959 skriver hon i dagboken:

Ensam igår kväll för att jobba med en översättning och framför allt tänka, komma underfund med min religiösa situation. Starkt behov vara ensam. Satt i morse och funderade, var mycket nervös och rörig, först. Läste mässan och försökte litet i *Sous le regard de Dieu* men var disträ. Äntligen lossnade det. Jag fann nyckelordet, mitt nyckelord? Jag lägger, har lagt, mitt liv i Guds hand. Gud vet ju mina resurser, min begränsning, allt. Jag behöver inte stänga huvudet mot en vägg av förtvivlan över alltings myckenhet, splittringen, svårigheten att koncentrera mig och få frid i religiöst liv. Han vet och ser att jag gör så gott jag kan.

Det blev ett stort lugn över allting. Jag är så glad åt livet!

Detta är den sista anteckningen i de utgivna fyra volymerna *Personligt*.

Som kommentar till att Elin Wägner-biografien aldrig kunde slutföras av Barbro Alving skriver hennes dotter i en Efterskrift, att Barbro Alving var journalisten, vars styrka det är att berätta om vad som tilldrar sig i nuet. "Att vara där det händer, när det händer." Att sätta färg på och ge närvarokänsla åt nuets ofta dramatiska och historiska händelser. Trots sjukdom och värk och långa sjukhusvistelser fortsatte hon under 60-talet att göra stora reportage för VJ: Agadir 1960, Eichmannprocessen 1961, Vietnam 1967 för att bara nämna några exempel. Tillsammans med fotografen Anders Engman gjorde hon också reportage från Mellanöstern 1969 och från Afrika 1971.

Våren 1983 drabbades hon, som jag redan tidigare nämnt, av afasi och kunde inte längre skriva. Fyra år senare avled hon den 22 januari 1987. De memoarer som hon planerat under rubriken *Som det verkligen var* och samlat material till kom inte heller ut. Dottern Ruffa Alving-Olin och den goda vännen Birgit Petri sammanställde i stället brev och dagboksanteckningar till de fyra volymerna *Personligt*, som kom ut åren 1990 (del 1 och 2), 1991 (del 3) och 1992 (del 4).

© [Elisabeth Stenborg](#)

Framing: förståelseram eller kontextualisering?

Av Bärbel Westphal, doktorand i tysk litteraturvetenskap vid Uppsala universitet, verksam i Växjö

[Länk till presentation av Bärbel Westphal](#)

Inledning

Den engelskspråkiga forskningslitteraturen har sedan mitten av nittonhundratalet fått en framskjuten plats i den globala forskarbyn. Det är därför inte förvånande att de svenska bibliotekens databas Libris innehåller 141 träffar på ordet *framing*. Begreppet *framing* förekom visserligen i internationella vetenskapliga sammanhang redan 1859, men en omfattande ökning är helt tydlig från början av 1980-talet till idag. Frånsett begreppets användningsområde inom arkitektur, fotokonst och konstvetenskap ligger tyngdpunkten idag inom det sociologiska och litteraturvetenskapliga fältet, men det förekommer även inom psykologi, lingvistik, antropologi, pedagogik och cultural studies. Som framgår av titelförteckningen i Libris betyder *framing* i de flesta fall ungefär 'fokusering på något, ett problems närmare definition, rambetingelser eller förståelsehorisont'. Exempel på några titlar är: *Cultural frames, framing culture* (2000), *Framing Shakespeare* (2000), *The Framing of Socrates* (1998), *The rhetoric of the frame* (1996) och *Framing and Fiction* (1992). Begreppet *framing* har för en bredare krets inom litteraturvetenskapen fr a blivit känt genom Jonathan Cullers *Framing the Sign* (1988).^[1] Då det dock ännu saknas en svensk översättning av verket har ordet hittills inte fått någon svensk motsvarighet. I denna presentation av narratologins användning av framingteorin kommer jag att använda ordet *ram*.

En ökad användning av engelska som vetenskapsspråk märks även i tyskspråkiga länder. Därför finner den som sysslar med tysk litteraturvetenskap begrepp som lånas direkt från engelskan utan fullgod översättning till tyskan. I tysk narratologisk forskning har begreppet förts in via kognitionsforskningen, och på det viset har en länk skapats mellan strukturell narratologisk analys och receptionestetisk hermeneutik.

Denna artikel ska utförligt visa på det sistnämnda sambandet och redogöra för de resonemang som förs i dagens narratologiska forskning i Tyskland. Dessutom ska begreppets användning i den litteraturvetenskapliga textanalysen och dess avgränsning mot den s k kontextualiseringen diskuteras, dock mera kortfattat. Detta sker utifrån de australiensiska litteraturvetarna Gale MacLachlans och Ian Reids framställning *Framing and Interpretation* (1994).^[2] Begreppets enorma utbredning föranledde nämligen MacLachlan och Reid att ge en överblick över de olika forskningsfältens användning av framingmetaforen, detta även för att kunna främja tvärvetenskapliga projekt som har liknande utgångspunkter. Eftersom det inte är möjligt att återge resultaten från alla områden som författarna tar upp, koncentreras framställningen i det sista kapitlet främst på några generella funderingar kring begreppet.

Framing och narratologi

Framingteorin kommer ursprungligen från forskningen om konstgjord intelligens (Minsky 1975). Där skiljer man mellan schema (större temporär enhet), plan (målinriktat koncept) och script (minsta enhet, stereotyp, fast kulturellt bundet förlopp). Schank&Abelsons (1977) berömda exempel är restaurang-scriptet: "Han gick in på stadshotellet, satte sig och

njöt av maten", är en mening som framkallar färdiga ramar i vår hjärna. Vi vet, i alla fall i vår kulturkrets, att mannen också måste prata med en kypare, beställa mat och sedan betala den. För detta fenomen använder Perry (1979) två år senare endast begreppet *frame*, alltså *ram*.^[3] Ramen talar om för oss hur vi ska förstå en situation. Ramen är dock inte något fixt och färdigt utan har det som på engelska benämns *slots*, slussar, öppningar eller utvägar som möjliggör en ändring av vårt synsätt. När vi läser en text måste vi tillskriva tal- och tankeåtergivning rätt figurer, vi måste begripa oss på en ironisk kommentar från berättaren osv. Detta gör vi allteftersom och enligt hur sannolikt det är att berättelsen har skiftat till ett annat plan eller en annan figur eller en annan tid. Det låter sig inte alltid lätt göras. Ett exempel på detta är James Joyce *Ulysses*. Ändå har vi strategier eller ramar som möjliggör en viss textförståelse. En enkel omställning av identiska meningar gör att perspektivet skiftar:

[a] Rummet var mörkt. [b] Sven öppnade dörren och gick in i rummet.

[b] Sven öppnade dörren och gick in i rummet. [a] Rummet var mörkt.

I den första meningen förstår vi att det måste vara en berättare som vet att rummet är mörkt. Vi ser Sven från ett utifrånsperspektiv. I den andra meningen är det Sven själv som upptäcker att rummet är mörkt. Vi ser skeendet genom Svens ögon. Det här exemplet visar att det finns ett samband mellan textstrukturen och hur vi närmar oss en text. Strukturen kan leda eller till och med vilseleda vår läsning. Som läsare är vi, i alla fall när vi läser något för första gången, hänvisade till att följa textens förlopp. Under läsningens gång kommer vi att behöva ompröva våra förståelseramar ett antal gånger. Dock måste en djupare och större textbetydelse härledas ur textens helhet och ses i en större kontext än i två isolerade meningar. Icke desto mindre visar exemplet att styrningen av läsprocessen även sker på satsnivå.

Denna överföring av kognitionsforskningens resultat till den narratologiska analysen är en vidareutveckling, en ny vinkling av de dittills dominerande lingvistiska influenserna. 1990 myntade den holländske forskaren Elrud Ibsch begreppet "the cognitive turn".^[4] Med detta uttryck betecknade han en tendens som efter "the linguistic turn" fann sin utbredning inom 80- och 90-talets narratologi. Redan 1977 hade Van Dijk & W. Kintsch i "Recalling and summarizing stories" försökt att relatera narratologiska strukturelement till kognitiva processer som till exempel textförståelse och minne.^[5] Ibsch hänvisar till ett antal tyska undersökningar från andra hälften av 1980-talet som alla utgått från narratologins grundkoncept, vilket kort kan beskrivas som en metod att genom analys av berättartekniska element strukturera en text för att på så sätt åstadkomma en textförståelse.^[6] Dessa projekt gav sig kritiskt i kast med att på ett empiriskt sätt undersöka det påstådda sambandet mellan textelement, berättarperspektiv och betydelser. Man lät ett stort antal testpersoner läsa texter och textvarianter och försökte komma fram till vilka berättartekniska strategier det är som har störst betydelse för uppkomsten av olika läsarter. Ibsch kan i sin överblick konstatera att alla kommer fram till en gemensam slutsats: textelement är inga givna och färdiga byggstenar med en viss given innebörd kopplad till sig, utan betydelsen konstrueras utifrån läsaren. Visserligen kan en narratologisk analys förbereda ett fundament för textanalys men en texttolkning måste sedan ske utifrån forskarens perspektiv. Det narratologiska perspektivet knyter här an till receptionsteoretiska tankesätt. Textförståelsen utgår från läsarens kognitiva disposition. Varje läsare förenklar den komplexa strukturen som en text erbjuder till för honom begripbara sekvenser. Rekonstruktionen av aktantmodellen byggs alltså på mänskliga grunderfarenheter. Detta kan, starkt förenklat, ses som själva grundantagandet för framingteorin.

Framingbegreppet och fokaliseringsproblematiken inom erlebte Rede

Faulstich/Ludwig (1985) konstaterar i *Erzählperspektive empirisch* att det för texttolkningen finns mer eller mindre relevanta kategorier. Om berättelsen berättas i första eller tredje person eller om den berättas med homo- eller heterodiegetisk berättare har minst effekt på textförståelsen. Vad som däremot faktiskt påverkar tolkningen är

berättarmodus; alltså om skeendet återges med telling/showing-tekniker, d v s direkt tal, indirekt tal, inre monolog, eller erlebte Rede (free indirect discourse). Moduset erlebte Rede är nära förbundet med fokaliseringsproblematiken. Fokalisering definierar jag enligt Kablitz (1988) som en perceptionsprocess inom det fiktiva skeendet.^[7] Forskare har i snart hundra år funderat på om det är berättaren som styr eller om det är figuren som i det närmaste övertar berättandet. Hur långt går vi in i figurens medvetande? Var avslöjar berättaren egentligen sig själv? Hur påverkar figurens och berättarens stil och idiom varandra? Hur kan vi avgöra om det ena eller andra perspektivet tar över? Lingvister har sökt markörer för den enes övertag över det andra.^[8] Dessa frågor är även intressanta för den inre monologen som har en del gemensamt med erlebte Rede. Tolkningen att det är figuren som i det närmaste talar självständigt var särskilt stark under de år då litteraturteorin proklamerade att "berättaren var död". En allmänt accepterad tes har dock länge varit Roy Pascals (1977) antagande om den dubbla rösten i erlebte Rede.^[9] I Tyskland har detta forskningsfält knutit an till framingteorin. Manfred Jahn (1997) använder rambegreppet för att komma vidare i frågan om den dubbla rösten i moduset erlebte Rede, där man ju kan förnimma både berättarens och figurens röst.^[10] En jämförelse mellan tre modus kan här belysa moduset erlebte Rede.

Direkt tal: Sara frågade förnärmat: "Är jag inte värd att få ett pris"?

Indirekt tal: Sara frågade förnärmat om inte hon var värd att få ett pris.

Erlebte Rede: Skulle inte hon vara värd att få ett pris?

Enligt Jahn är erlebte Rede en från direkt och indirekt tal förskjuten konstruktion. Som exemplet ovan visar sker en förskjutning i tempus och pronomen trots att det är till synes figurens egna tankar. Denna konstruktion, ram 1 kan övergå i ram 2 som uteslutande representerar figurens perceptionsperspektiv. Ram 1 och 2 kan också gå över i berättarens diskurs. Enligt Jahn är antagandet om den dubbla rösten förstaelig med hjälp av framingteorin och går att förklara utan att man behöver lingvistiska verktyg. Man kan både skilja på två röster och avgöra i vilken situation den ena eller andra rösten får övertaget. Likt två fönster som är öppna på datorskärmen kan fönstren ligga bredvid varandra eller täcka varandra helt eller delvis. På liknande sätt förstår vi det vi läser i en förstahandstolkning och håller fast vid vårt synsätt tills texten tvingar oss att tänka om. Först när indicierna blir tillräckligt starka för en omtolkning öppnar vi ramen och kliver in i nästa. Erlebte Rede är enligt detta inget konstant modus utan kan skifta mer åt berättarens eller mer åt figurens håll. Ofta finns på berättarsidan ett spår av ironiskt avståndstagande gentemot figurens handlande och tankesätt.

Vid en konfrontation med flerdimensionella tavlor kan man göra sig en föreställning om hur hjärnan arbetar hos en människa: att man först alltid ser *en* viss möjlighet. Efter ett tag verkar hjärnan tröttna och levererar ett annan synsätt. Man har dock aldrig de båda möjligheterna simultant framför sig. Vi utgår från en ramförståelse för att efterhand ompröva och modulera vår första idé om meningen med det vi ser eller läser. Nya indicier kan leda till att vi helt byter åsikt. Detta är den kognitiva förklaringen till att interpretationer kan stå bredvid varandra och konkurrera med varandra, men vi utgår alltid från ett visst synsätt från början. För narratologin har skiftet från den lingvistiska ansatsen till den kognitiva betytt en större frihet för tolkningen av det icke entydiga moduset erlebte Rede.

Framing: ram eller kontext?

Medan kognitionsforskningen använder begreppet kontext ganska okritiskt som den baskunskap framkallandet av en ram grundar sig på, har litteraturvetenskapen inte längre något enkelt förhållande till begreppet kontext. Kontexterna är många: de kan vara socio-kulturella och institutionella och härröra från klass, genus och etnicitet, etc. Mary Douglas menar i *Purity and Danger* (1966) att kulturella ramar innesluter önskvärda ämnen och stänger ute icke önskvärda.^[11] De kontexterna vi har tillgång till är i den socialiseringsprocess vi alla går igenom redan i viss mån avgränsade, antingen tillåtna eller

tabubelagda. Kontexten kan alltså inte enkelt reduceras till kunskap om världen.

När det gäller textanalysen skiljer MacLachlan&Reid på intratextuella, extratextuella och circumtextuella ramar, det senare står för allt material som omger t ex en bok såsom omslaget, bibliografin eller den grafiska gestaltningen. Insikten om all kunskaps rekonstruktion, interpretation och avgränsning gör att skillnaden mellan text och kontext inte längre är knivskarp. Detta resonemang finns redan i Cullers *Framing the Sign* där han föreslår att termen kontext ersätts med just framing. Eftersom även etablerandet av kontexten är resultatet av en process, ett aktivt urval, avspeglar begreppet *framing* på ett mera tydligt sätt att det handlar om en aktivitet. Därför föredrar MacLachlan och Reid också termen framing och inte substantiven frame eller framework när de hänvisar till Derridas formulering att "framing occurs but there is no frame".^[12] Jag skulle vilja uttrycka det så att ramarna både finns och konstrueras. De befintliga ramarna har konstruerats i en samhällsdiskurs. I den process som innebär att individen orienterar sig i världen både stöter den på givna ramar och konstruerar nya, förmodligen i samarbete med andra. Definitioner, uppfattningar om världen, läsararter o s v är därmed ständigt stadda i förändring.

Ramen bär också på en viss dubbelhet. För att dra nytta av själva metaforen: när ett konstverk betraktas på ett galleri kan ramen både ses som en del av konstverket och som en del av den omgivande väggen. Framing är alltså något som både inkluderar och exkluderar. När en text, ett konstverk, eller vilken aktivitet som helst ska beskrivas måste de både sättas in i en större kontext, men också avgränsas från andra, olikartade aktiviteter. En kriminalroman är en fikcional berättelse, men inte en reseberättelse, barnbok etc. Stanley Fish (1980) använder t o m begreppet *ram* som verktyg för att definiera litteratur. Litteratur är "a language around which we have drawn a frame".^[13] Detta kollektiva "we" lär enligt min mening ständigt ompröva och ändra sina ramar. Litteratur kommer därför att definieras olika i olika tider. Varje företeelses definition vilar därmed på en avgränsning som är mer än ett insättande i ett sammanhang. Den större omgivande kontexten kommer dessutom återigen att utsättas för en framing, då man väljer ut det område som ska sammanföras med den primära texten. Därför ger framing, eftersom ett bra ord för det i svenskan saknas, faktiskt en mer adekvat beskrivning än t o m den svenska aktivitetsformen kontextualisering. Det kan emellertid också vara så att dessa begrepp betonar olika aspekter av samma skeende.

När man tar in kontexten både vidgar man fältet och ger sig in på ett större fält än själva texten erbjuder. *Framing* är däremot en aktivitet som i viss mån begränsar. Texten/kontexten ses som genom ett filter, en ram som man väljer ut. Därmed begränsas textfältet igen. *Framing* påminner oss om att alla redan från början läser med vissa gränser och förutsättningar. Här finns faktiskt överensstämmelsen med kognitionsforskningens rambegrepp. Kanske har vi härmed kommit tillbaka till den hermeneutiska skolans begrepp *förståelsehorisont*, fast denna gång med utgångspunkt i att full och säker insikt aldrig kan nås om vare sig text eller kontext.

© [Bärbel Westphal](#)

[1] Culler, Jonathan 1988. *Framing the Sign*. Oxford: Blackwell.

[2] MacLachlan, Gale; Reid, Ian 1994. *Framing and Interpretation*. Melbourne.

[3] Minsky, Marvin 1980. A Framework for Representing Knowledge. In: Metzger, Dieter (ed.): *Frame Conceptions and Text Understanding*. New York: de Gruyter. 1-25.

Perry, Menakhem 1979. Literary Dynamics: How the Order of a Text Creates Its Meanings. *Poetics Today*. 1-2: 35-64; 311-61.

Schank, Roger C.; Abelson, Robert B. 1977. *Scripts, plans, goals and understanding: an inquiry into human knowledge structures*. Hillsdale, N.J.: LEA.

[4] Ibsch, Elrud 1990. The cognitive turn in narratology. In: *Poetics Today* 11: 411-18.

[5] Van Dijk, T.A. ; W. Kintsch 1977. Cognitive Psychology and Discourse: Reading and Summarizing Stories. In: *Current Trends in Textlinguistics*. 61-80.

[6] Lászlo Halász (ed.) 1987. *Literary Discourse: Aspects of Cognitive and Social Psychological Approaches*. Berlin: de Gruyter.

Peter Vorderer; Norbert Groeben (ed.) 1987. *Textanalyse als Kognitionskritik? Möglichkeiten und Grenzen ideologiekritischer Inhaltsanalyse*. Tübingen: Narr.

Hans Werner Ludwig; Werner Faulstich 1985. *Erzählperspektive empirisch - Untersuchungen zur Rezeptionsrelevanz narrativer Strukturen*. Tübingen: Narr.

[7] Kablitz, Andreas 1988. Erzählperspektive, Point of View, Focalisation. Überlegungen zu einem Konzept der Erzähltheorie. In: *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur*. Wiesbaden. 98: 237-255.

[8] Till denna problematik se: Fludernik, Monika 1993. *The Fictions of Language and the Languages of Fiction. The Linguistic Representation of Speech and Consciousness*. London: Routledge.

[9] Pascal, Roy 1977. *The dual voice. Free Indirect Speech and it's Functioning in the Nineteenth-Century European Novel*. Manchester.

[10] Jahn, Manfred 1997. Frames, Preferences, and the Reading of Third-Person Narratives: Towards a Cognitive Narratology. In: *Poetics Today*. 18; 4: 441-68.

[11] Douglas, Mary 1966. *Purity and Danger*. London: Routledge.

[12] MacLachlan; Reid 1994:9.

[13] MacLachlan; Reid 1994:91.

The School of the Humanities, Växjö University
proudly presents:

The Legacy of the 1960s

American History and Culture in the Aftermath of Protests
and Polarization of the 1960s

Växjö University, April 18th 2001
Homeros Room (P-building), Universitetsplatsen 7

- 13.00 Introduction by Gunlög Fur
Professor David Goldfield (University of North Carolina, Charlotte, Fulbright Professor at Uppsala University): *How the Civil Rights Movement Defined and Defied the 1960s*
- 13.30 Professor Jon Hunner (New Mexico State University and Fulbright at Växjö University): *Beyond Sex, Drugs, and Rock 'n' Roll: The Counter Culture's Impact on America*
- 14.10 Dag Blanck (Swenson Center, Illinois and Uppsala University): *Affirmative Action: A Continuing Legacy from the 1960s*
- 14.35 Associate Professor Gunlög Fur (Växjö University): *"Native Americans: from compensation to casinos."*
- Coffee!**
- 15.30 *Where did all the flowers go?* A Discussion on the 1960s, moderated by Lisbeth Saab and Brenne Bachmann (both of Växjö University)
- 17.00→ Reception: A snack and a drink (and maybe some Rock 'n' Roll)



There will probably be no time for questions after each lecture, so please save and remember all your questions and comments for the discussion!

For further information, please contact
Gunlog.Fur@hum.vxu.se (History, School Of the Humanities)



School of the Humanities

Native Americans - from compensation to casinos

By Gunlög Fur, associate professor of history

[Presentation of the author](#)

I have chosen to define the beginning and end points of my paper by the words *compensation* and *casinos*. Partly because of the alliteration, but mostly because they illustrate to some extent changes in American Indian country in the period since the end of World War II. Much of the white political agenda of the 50s and 60s concerned offering compensation to Native American tribes for lands lost and deplorable social and economic conditions. In this framework Native peoples were still seen as passive objects of state policies. The casinos, on the other hand, represent Native American agency to a much greater extent, people ready to take advantage of the peculiar situation in which centuries of negotiations had placed them - thus a shift from *termination* to *self-determination*.

In 1946 congress enacted the Indian Claims Commission with the express purpose of ending once and for all government debts to Indian nations so that the federal government could get out of its responsibilities and start treating Native peoples like anybody else. Assimilation into the dominant culture was the goal - as so many times before - compensation, termination and relocation were the means. Elimination involved ending the special legal status of tribes and instead subjecting Native Americans to state and local authorities and relocation involved the movement of Indians from reservation to cities.

Being wards of the federal government has not been a particularly enviable position, being subject to state laws was seen as an even greater threat as interaction with local (white) neighbors has often been fraught with conflict and Indians subjected to blatant racism (such as when notices outside bars and restaurants may read: "Indians and dogs not welcome"). But the vascillations between dependence as wards of the federal government and independence as autonomous tribes have been a constant feature of American policies towards its Native peoples. The period after the 1960s has meant renewed and strengthened assertions of independence on the part of Indians themselves, primarily as a vigorous response against the policies of compensation and termination.

During a concert tour in Sweden in 1978, in support of the effort to end the use of nuclear energy, the Cree singer Buffy Ste. Marie exclaimed: "The proudest thing I can say about my people, is that we exist!" She spoke at a time of heightened awareness of Native American concerns and political activism, following spectacular events such as the occupation of the prison island Alcatraz, off San Francisco, in 1969, the Broken Treaties march across the country in 1972, and the standoff at Wounded Knee on the Pine Ridge reservation in South Dakota in 1973. Yet, it would be false to present Native American activism as a result of 60s protests:

"Regarding American Indians, the timing is not synchronized completely with other domestic issues. A different drum: lots of local tribal activism, independent of and before civil rights movement. Example: activism among some of the 5 `civilized' Oklahoma tribes including Creeks, to get away from (US) presidentially appointed tribal chiefs. Divisions within some tribes on governance issues." [\[1\]](#)

The compensation and termination programs clearly did not solve problems in Indian country. Negative impact from all sorts of scourges of poverty were and are apparent: unemployment, alcoholism, health problems, AIDS, disruption of families. Native

Americans themselves have sought to deal with these problems sometimes in cooperation with federal and local offices, but mostly in indigenous ways which distinguish Native activism from that of other groups in American society. What I want to do now is to list some significant new orientations of Native American activism and self-determination and how these create both pride and prejudice.

The latest census count, from 2000, reveals some interesting changes in Indian country, USA. Oklahoma is no longer the state with the largest indigenous population - California is. And the American Indian city is now the city of New York! More than 333,000 people in California defined themselves as only American Indians, while the number for Oklahoma was 273,230. Almost 300,000 Californians and 120,000 Oklahomans claimed to be American Indians as well as some other race. Based on returns who defined themselves by one race alone, the Native American population rose by 26.4% compared to the census in 1990 to reach 2,475,956 people. If combined with the number of individuals who claimed a mixed heritage the Indian population of the country soared by 110% to 4,119,301.

It is too early to state why this increase. However, a few possibilities may be suggested. Indian culture as a presence in American society has become increasingly visible during the decades following the 1960s and may account for the willingness of individuals to lay claim to that heritage, a claim earlier stifled by rampant racism (which is by no means non-existent today). This awareness has sparked an interest in genealogy that has clarified to more and more people the extent of their native heritage. Powerful issues that emerge today concern battles for respect as indigenous peoples (i.e. protests at the use of demeaning symbols, such as sports mascots), struggles for state and federal recognition, health and education issues, and the preservation of languages.

To many it may appear to be a superficial issue, but to many Native Americans the use of Indian symbols by non-Indians is perceived as demeaning and derogatory. Take the example of the symbols and mascots used by sports teams. In 1995 1642 sports teams reported using nicknames, mascots, symbols or logos pertaining to American Indians. Most of these were high schools, but they also included 73 college teams and five professional sports teams. As Åse Nygren points out, this use may seem harmless, but many activists, organizations and researchers suggest that it is far from innocent. Instead, they argue that the prevalence of these symbols creates an educational and athletic environment that fosters racial hostility.[\[2\]](#)

Like so many other trends of the 60s protests this is an activism that focuses on cultural issues and identifies in cultural expressions causes of political and economic oppression. Forms of cultural renewal and regeneration are powerful and visible in Native American life in the latter part of the 20th century. One vital expression of cultural renewal is the performance of traditional ceremonies. Albert White Hat, a Blackfoot Indian from Montana, remembered trying to "remake his culture" in the 1970s:

"The ceremonies were still there but people were very hesitant ... When I went back to the tradition ... sweat ceremony, vision quest, Sun Dance ... my own sisters and brother stepped back ... They were deathly scared that I was doing something that was evil... In 1973 I went to a Sun Dance. I remember that for four days they only sang three songs over and over. The next year there were two more. Today there are over twenty sun dance songs that have come back. We did some ceremonies that we read from books. We looked at written documents and tried to follow and as we did the older people would say, "That's not correct," and we went through a lot of criticism in the beginning, but we kept it up and finally one older person got up and said, "Here's how you do it."[\[3\]](#)

This revival of ceremonies did not always involve the knowledge of elders, as Jim Rementer, from Bartlesville, Oklahoma, commented in a response to my question

concerning changes in Indian country after the 60s: "I guess one thing that I can say from my work with the Delaware Indians is that that was a time when an interest in Indian things and ways developed in the general populace, and then spread to the Indian people. I know of some Indians who were not interested in anything of a traditional nature until the late 60s and early 70s, and all at once they were attending powwows and other Indian functions ... Some of these people were also more aggressive (like the whites) than the more traditional people, and they also had little concept of traditional ways or etiquette."

Indian dancing, in its social and competitive form, has also become a popular part of present-day Indian culture, as well as a tourist attraction. Dancing, an integral part of native cultures (as it is in white cultures), has developed into a pan-Indian practice, fusing elements from various tribal, primarily plains, traditions. Fancy, traditional, jingle, shawl, and grass dances are now performed across the US and Canada, and expert dancers can win large sums at competitions.

Compensation and casinos can thus also illustrate a shift from an economic management originating with federal policies, to a commercialization guided by market demands, a commercialization which involves the marketing of all things *Indian*. The dancing as a tourist attraction may demonstrate a kind of "catch 22" involving the stereotyping of American Indians. The Indian dancer in full regalia including feathers, moccasins, and facial paint, is still presented as the personification of the "real" Indian, with all its connotations. Indian dancers tour Europe reinforcing the stereotype, in spite of the fact that this is only one part of Native American experiences today. This threatens to hide and de-emphasize the many other realities of Native life, such as issues concerning health, education, and political organization. Philip Deloria expresses how both Indians themselves and white people collude in perpetuating this image: "As long as stock-brokers ... open their hearts and their wallets when the mythic Indian pounds on the drum, real Indians will continue to act the part, and their actions will continue to reinforce American symbolic notions. With Indians supporting the framework, non-Indian Americans continue to find it meaningful." [4]

For some Native Americans the frustration over the usage of aspects of Indian culture and symbols out of context, and for economic gain, has led to outraged reactions. In 1993 over 40 representatives of the Lakota tribe issued a "Declaration of war against exploiters of Lakota spirituality," in which they turned against the usage of practices and ceremonies "by non-Indian `wannabes,' hucksters, cultists, commercial profiteers and self-styled `New Age shamans' and their followers." [5] However, they also recognized that Lakota Indians themselves were involved in this commercialization of sacred practices.

Native peoples today also seek to revive old ways of organizing politically. As a result of decades of Indian policy designed by Washington, most tribes now have political organizations that clearly resemble those of the non-Indian society. This includes officers, boards of directors, chairmen etc. To many this seems like an alien system, that promotes decision-making techniques that run counter to other values on which they desire to base their communities: "many Indians, especially grass-roots people who live outside the bounds of tribal governments, are beginning to think of ways to re-empower less familiar institutions - the still-existing shadow systems of `traditional' governance." [6] Institutions that, for example, emphasize consensus decisions and collective rather than individual rights and responsibilities.

Implementing different political institutions, however, requires some form of recognition of Indian status. But successful development toward recognition of more and more bands, both on federal and state levels, is causing rifts between Native groups. As stated in one recent article: "For members of America's 561 federally recognized tribes, the renaissance has been a blessing and a curse. They welcome the renewed respect for Indian culture, but they are angry over the slew of new Indians whom they see as `wannabes' seeking a share of the \$2.1 billion in government programs and the lucrative casino gambling industry that has brought wealth to some tribes." [7] This has pitted those with enough documentation to

join a federally recognized tribe against those who have no choice but to seek membership in state-recognized tribes with less strict requirements.

One reason for the discord can be discerned in the opportunities, and debates, created by the establishment of casinos on Indian-owned land. While recognition does not automatically entail the right to start gambling ventures, this has become a common perception by many who question the recognition of growing numbers of Native groups. The Indian Gaming Act of 1988 meant that "if a state allows certain types of gambling, even for charitable purposes, then it *cannot prohibit Indians* from conducting the same games for profit." [8] Indians had long taken advantage of the special status of communally owned tribal land as federal trust land to bypass states' regulations on gambling. High-stakes bingo and casinos opened and Indian tribes used the profits to replace some of the moneys lost in government cuts to social services. The first was the Pequot casino, called Foxwood, in Connecticut and the casino has offered job opportunities to both Pequots and local white residents. Its profit is undisclosed but has clearly made the Mashantucket-Pequot nation one of the wealthiest in America. Income from the casino has also funded one of the most modern and exciting new museums anywhere in the United States. Casino gambling has also sparked debates within Indian communities, and some have chosen not to establish casinos as a precaution against addiction within their own tribes.

I used one of the most significant new technologies for Native peoples around the globe - the Internet - to ask the question what the upheavals of the sixties meant for Native Americans today. These are some of the answers:

The result of the sixties was that Indian Tribal Governments achieved much more real power. (John Reyhner, Northern Arizona University)[9]

The larger forces of change in America...reached onto Indian reservations and into urban Indian enclaves as had no other time period. Communications, travel, and mass culture shape Indian people as they do everyone else who chooses to be 'wired' to the larger society....Nuclear waste disposal had touched reservations unable to link to these other economic venues. Even the Grammy music awards now recognizes 'Native American music' as one of its categories....You will get many more suggestions on this list, but you might keep in mind as part of your framework how the larger culture (with its own version of stereotypes and limitations, no matter how well-intentioned or informed) came to Indian country. (Michael Welsh, University of Northern Colorado)[10]

A simple thing like the paving of the roads on this reservation in the last few decades has completely transformed the smaller villages. Now people can commute to jobs or classes. (Prairie Mary Scriver, Montana)[11]

In profound ways Native Americans demand the privilege to disagree with non-Indian American cultural, social, and economic values. One symbol of these different values is the trickster, and to some this trickster character also illustrates what Americans can learn from Indians. Philip Deloria writes: "If Indian people have any great lesson to teach America, it is carried by a trickster history that speaks of the impossibility of holding on to rigid categories of understanding, of the necessity of both uncertainty and conviction, of the true meaning of 'tradition' in a world that will never cease to change ... break down needless and harmful boundaries between people. Empathize. Respect. Become the Other while remaining Yourself." [12]

© [Gunlög Fur](#)

[1] Joy Chaudhuri in a personal communication, March 14, 2001.

[2] Åse Nygren, "The Indian Sports Mascot as Cultural Stereotype in the United States and Europe", conference paper at SAAS conference, Stockholm, Oct. 5-7, 2000.

[3] Quoted in *The Native Americans An Illustrated History*, ed. by Beth Ballantine and Ian Ballantine (Atlanta: Turner Publishing Company, 1993), p 436

[4] Ibid, p 460.

[5] See i.e. <http://www.thepeoplespaths.net/articles/ladecwar.htm>, May 18, 2001.

[6] *The Native Americans*, p 457.

[7] Chicago Tribune, April 4, 2001.

[8] *The Native Americans*, p 451.

[9] H-net list for American Indian Studies, March 13, 2001

[10] Ibid.

[11] Ibid.

[12] Ibid., p 462.

How the Civil Rights Movement Defined and Defied the 1960s

By David Goldfield, Fulbright Chair in American Studies, Uppsala University

Although historians initially viewed the 1960s as a discrete decade of major change in American society and culture most of us today look upon those years as parts of two distinct eras. In my book, *The American Journey* (Prentice Hall, 2001, second edition), I call the years from 1953 to 1964, the Confident Years and the period from 1965 to 1980, an era when the US was "Shaken to the Roots."

In the first period, the US was emerging from the uncertain postwar years to unprecedented economic prosperity, political stability, and a culture built around families and children. Federal policies enabled millions of Americans to fulfill the dream of owning a home, typically in the suburbs, and legislation facilitated large numbers of returning servicemen to obtain a college education for free, quickening their move up the socioeconomic ladder. In 1954, the U.S. Supreme Court decision in *Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas* which struck down school desegregation, offered the promise of a better society built on racial equality. In 1955, Dr. Jonas Salk invented the polio vaccine conquering a killer andcrippler of children through the ages. And, by 1956, millions of teens were bopping to a new musical phenomenon called rock 'n' roll.

The civil rights movement defined and epitomized these confident years in four ways. First, the civil rights movement was a youth movement. Although historians frequently date the origins of the struggle for racial equality to either the 1954 US Supreme Court decision or to the bus boycott in Montgomery, Alabama, the following year which launched the career of Dr. Martin Luther King, Jr., the true beginning of the mass movement occurred in February 1960 when four young black men sat in at a lunch counter in Greensboro, North Carolina, launching the sit-ins and direct action protests throughout the South. The sit-ins were crucial in recruiting black and white youths in the South to the cause of racial justice. In that sense, the direct action movement reflected the growing youth culture of the 1950s and 1960s and became an essential part of the civil rights struggle.

Second, the civil rights movement marked the coming-of-age of American television. This medium already had significant influence during the early part of the Confident Years as shows such as "Father Knows Best," "Ozzie and Harriet," and "The Mickey Mouse Club" depicted the wholesomeness of American family life. The ideal would suddenly become the real in the 1960s, however, as the civil rights movement became the first major social event televised nationally, and then the Kennedy assassination provided Americans with a front-row seat to tragedy. The key moment for the civil rights movement occurred in March 1965 when ABC interrupted its immensely popular program, the "ABC Sunday Night Movie" to show viewers the scene in Selma, Alabama, where state highway patrolmen were pursuing unarmed voting rights demonstrators with tear gas and rubber hoses wrapped in barbed wire. The demonstrators had attempted to cross a bridge on the road to the state capital when the troopers attacked them. Millions of Americans saw the brutality of Southern white resistance to racial equality and they pressured their representatives in Congress to do something about it. The result was the landmark 1965 Voting Rights Act signed by President Lyndon B. Johnson in August 1965. Incidentally, the film that March night was "Judgment at Nuremberg," about the Nazi war crimes trials just after World War II.

Third, the civil rights movement defined the Confident Years because of its direct appeal to basic American ideals. Though the concept of racial equality may have been revolutionary to white Southerners, the appeal of the civil rights demonstrators was essentially conservative. When Martin Luther King, Jr. stood on the steps of the Lincoln Memorial in August 1963 to deliver his famous "I Have a Dream" speech, he quoted not Marx or Lenin, but a slaveholder, Thomas Jefferson: "All men are created equal, and they are endowed by their Creator with certain inalienable rights, among them life, liberty, and the pursuit of happiness."

Finally, the civil rights movement reflected a growing trend during the Confident Years, the increasing power and influence of federal legislation. The movement to suburbia, the growth of higher education, the construction of interstate highways, and the redevelopment of cities all became federal priorities during the Confident Years. These measures fundamentally changed how Americans lived their lives. The same can be said of the two major pieces of legislation to come out of the civil rights movement: the 1964 Civil Rights Act which struck down racial segregation by law, and the 1965 Voting Rights Act which enabled African Americans, particularly in the South, to vote. These measures resulted in significant social and political changes, especially in the South.

The legacy of the civil rights movement, especially its legacy in the American South after 1965, diverged from the second era of the 1960s, a time when the US was "Shaken to the Roots," as I put it in *The American Journey*. This divergence reflects the regional nature of the civil rights movement and its impact after 1965. Just five days after President Johnson signed the Voting Rights Act, the predominantly-black section of Watts in Los Angeles burst into flames as a result of racial strife, thus triggering a four-year period of long-hot summers of simmering and sometimes exploding racial tension. The Vietnam War and then Watergate further shook the confidence of the American people. The legacy of the civil rights movement, a primarily-southern phenomenon, provided one of the few rays of confidence in an otherwise dreary period of American history. In the years after 1965, as northern cities struggled economically and experienced unprecedented racial strife, the South prospered. After a century of net migration out of the South, Americans started moving in. The regional shift in population, prosperity, and political power was underway.

Second, the stability that accompanied the solution to the South's civil rights problems ushered in a two-party era, as the Republicans competed against the one-time political monopoly held by the Democrats. The results were more progressive Democratic politicians and growing political power for the South in the Congress and, eventually, with the election of Jimmy Carter in 1976, in the White House.

Finally, the South came to be known as the "Sunbelt," a benign, happy place where peace and prosperity had triumphed (in contrast with the rest of the country), and where everyone seemed to get along. Businesses, tired of confronting issues of crime, high taxes, and labor unions, moved south. Growing southern power in the Congress drew federal funds into southern states and cities furthering economic development. Though the South was not quite the Eden depicted in this perspective, the contrast between peaceful southern cities and the contentious urban North struck journalists and other publicists in particular.

These developments underscored the distinctive regional context of the civil rights movement, an event that scarcely touched the North, but that launched an era of economic and political power in the American South. The ultimate objectives of the civil rights movement - racial equality, especially economic and social equality - remain unfulfilled, though significant progress has occurred since the 1960s when the two words that defined life in the South "White" and "Colored" disappeared from the landscape, and the political disfranchisement of blacks ended. Despite the difficulties involved in joining the two races, the demise of racial segregation - an event that seemed impossible forty years ago - like the fall of the Berlin Wall and the landing of a man on the moon, came to pass. So will the ultimate objectives of the civil rights movement. Within our lifetime we can join the great nineteenth century African American leader Frederick Douglass who, responding to his

own question of whether black and white Americans could learn to live together in harmony and equality, stated, "I believe we can."

© [*David Goldfield*](#)

Beyond Sex, Drugs, and Rock and Roll: The Legacy of the Counter Culture

By Jon Hunner, New Mexico State University and Fulbright Fellow at Växjö University

Far Out! Flower Power. Sex, Drugs and Rock Roll. Tune In, Turn On, Drop Out. America Love it or Leave It. Make Love, not War. Do your Own Thing. Don't Trust Anyone over 30. The 1960s were full of slogans like these that distilled the turbulent times down to sound bits, that encapsulated the contested visions on America's future into a short phrase. What was behind the rhetoric? Was the counter culture truly revolutionary? Did it help bring about a radical change in American society? Or was it a flash in the pan, a brilliant explosion of social experimentation and creativity that like an experience with psychedelic drugs, faded away once the drug wore off?

To decide the legacy of the counter culture, we first need to look at what was counter about the counter culture and then we will explore the lasting legacies from that time.

Mainstream American Culture in the early 1960s reflected the consensus attitudes of the 1950s - a capitalistic, materialistic culture, a belief in government, and an abiding faith in Christianity. By the 1960s, the Cold War was several decades old. The United States had emerged from the World War triumphant and ready to assume its place as a world; however, not everyone was content with Consensus America. In 1955, Allen Ginsberg wrote *Howl*, the anthem to the Beat Generation: "I saw the best minds of my generation/ destroyed by madness/ starving, mystical naked/ who dragged themselves through the angry streets at/ dawn looking for a negro fix."

Coming out of the post war and the 1950s, four general trends merged in the 1960s. First, the baby boom. During the 1930s, for every 1,000 people, only 19 babies were born. After World War II, this birth rate soared dramatically so that by the baby boom's peak in 1957, there were 25 births per 1,000 and in that year alone, 4.3 million babies were born. The U.S. population in the 1950s grew by 29 million, double the rate of increase in the late 1940s. This population bulge helped fuel the postwar economic surge as families bought new houses, new cars, new clothes, and communities built new schools to house all of the children. The baby boomers started to come of age in the 1960s.

The second factor was university education. More of the baby boomers went to college than any previous generation. In 1900, 1 in every 25 Americans went to college; in 1937, 1 in 7. By 1968, 1 in 2 attended some form of higher education.

Third was the protest movements of the 1950s and early 60s. David has covered the Civil Rights movement already. Another protest movement was the Campaign for Nuclear Disarmament. The debate over the health affects of nuclear testing and the questioning of the sanity of the nuclear arms race helped force a ban against the above ground explosions of nuclear weapons in 1963. The discovery of radioactive Strontium 90 in the milk on Americans' dining room tables created a doubt in the public that the government could be trusted. People began to suspect that much of their lives - politics, economics, race relations, even sexual behavior - were shaped by a shadowy Establishment only interested in power and wealth. The struggle by African Americans to gain basic political and social rights and the protest against nuclear weapons paved the way for a mass questioning of the authority of the American government.

The fourth trend that emerged in the 1960s was the technological and scientific discoveries that brought about change in society. Past periods of rapid changes due to mechanization made people feel like a cog in the wheel. This round of transformation made people feel like a punch card or binomial number in a computer program. This alienation fueled the youthful discontent. In medicine, an anti-pregnancy pill transformed sexual behavior. As one woman commented: "No longer is it 'oh I can't sleep with anyone because sex is sinful or risky'.... It is rather 'do I want to sleep with this person' and if I do, how will it affect me or the relationship." The pill combined with the work by Masters and Johnson on human sexual responses changed how Americans viewed and engaged in sex.

Medical experiments in Switzerland in 1943 by Dr. Albert Hoffman also created a new drug that radically changed one's doors of perception. Drugs that altered one's consciousness and sensibilities have always been a part of subcultures of Western society. The discovery by Dr. Hoffman of Lysergic acid diethylamide - LSD - and the increased usage of a previously working class drug - marijuana - by middle class youths, fueled the rebellion of the baby boomers. Unlike most drugs, LSD did not produce predictable results. An acid trip altered a person's perception of space and time and disassociated them from their normal reality. Many people had mystical experiences that previously had only been felt by religious saints or artists. As Aldous Huxley wrote about his experiences with LSD, "To fathom hell or soar angelic/ just take a pinch of psychedelic." Because LSD and other drugs like psilocybin and peyote allowed a person to step outside of themselves and their society, these drugs forced people to question mainstream society.

So, the counter culture of the 1960s came out of a generation of young people endowed with an abundance of material goods; locked into an educational system for 20 years, cordoned off in multiversities, buffeted by the draft and the Vietnam War, troubled by its prospects in a world seemed increasingly bureaucratized and technologically driven. Joseph Heller, the author of *Catch 22*, said about the 1960s: "There was a general attitude that the platitudes of Americanism was horseshit."

At its core, the counter culture was anti-modern and anti-establishment. Rationality was questioned and quickly rejected. Capitalism was derided as responsible for the ills of contemporary society, for alienation, pollution, the Vietnam War, poverty. Especially as the Vietnam War intensified, the government in general and the military in particular were challenged. The counter culture questioned not just the U.S. government and institutions like 20th century capitalism, but the western way of life since the 18th century - the scientific, enlightenment world view and modernism. So in that sense, the counter culture can be looked at as a mass post-modern social movement.

The baby boomers came together on university campuses, big city street corners, and suburban lawns and created a critical mass, a chain reaction that threatened to blow apart the traditional paradigms of American society. What resulted was a social protest movement based on an anti-modern critique of American society that challenged many of the beliefs and attitudes of mainstream society from clothing and hair styles to capitalism, and from faith in the government to gender roles and race relations. The vanguards of this wide spread protest movement were not the rock and roll musicians who quickly isolated themselves from their raving fans, but a group called the hippies. Hippie = in beatnik terms, hipster = one who posed as a cool person. By 1965, hippie meant a young person who preached peace and love, who had dropped out of society and who usually used drugs. Peter and Brigitte Berger wrote: "The troops of revolution are not the toiling masses of the Marxist prophecy but the naked children of nature dancing to the tune of primitive drums." The hippies borrowed their philosophy from many sources - part of it came from Henry David Thoreau, who called for people to return to nature and simplify their lives. The hippies borrowed more ideology from the Native Americans, whose ancestral religions offered alternatives to Christianity and capitalism.

The counter culture was a world wide movement and even in the United States, too vast to discuss in full this afternoon. But there are several key events that signify the counter

culture. First, the Summer of Love. Beginning in the 1950s, parts of San Francisco and New York had become islands first of the Beat generation and then in the 1960s, of the counter culture. In the summer of 1967, hippies and drop outs, runaways and activists converged on San Francisco and New York to celebrate new modes of behavior and new forms of consciousness. The national media began running stories about the young people flocking to Haight Ashbury in San Francisco and the East Village in New York, living an alternative lifestyle fueled by drugs and a belief in peace and love. In May of 1967, Scot Mackenzie's song "Are You Going to San Francisco?" entered the music charts and inspired people to head for the Bay Area that summer. For the media, hippies made colorful good stories. And so the national media publicized the counter culture and young people from around the country adopted hippie fashions and beliefs. By rejecting the society and life styles of their parents, the hippies became the very people that their parents had warned them about.

The summer of love was followed by more drop outs, protests, drugs, and be-ins. On the last day of 1967, a group of Hippies led by Abbie Hoffman and Jerry Rubin created the Yippies; The Youth International Party, a combination of counter culture and political theater (Hoffman dumped money from the gallery overlooking the trading floor of the New York Stock Market and watched as business ground to a halt as traders scrambled for dollar bills). Civil rights and anti-war protests increased and riots occurred in American cities, especially after the murder of Martin Luther King on April 4, 1968. The summer of 1968 was a pivotal moment in U.S. history. Thousands of walkers in the Poor People's Campaign marched toward Washington, D.C., Robert Kennedy was assassinated during his campaign for president in California and thousands of hippies, yippies and political activists disrupted the Democratic National Convention in Chicago. When tear gas used on the protestors in the streets wafted through the halls of the convention, mainstream America feared that barbarians were at the gates and those barbarians were their own children.

But political action was not a priority for many hippies. A guru of the counter culture, Dr. Timothy Leary, had experimented with LSD at Harvard along with his colleague Richard Alpert. Leary's advice - Tune In, Turn On, and Drop Out - became the anthem of the counter culture as many people took drugs partially to get high and escape but also to expand their minds and consciousness. Taking a trip with LSD or getting stoned with marijuana also became a symbol of solidarity. To feel connected with the counter culture scene, people took drugs and communed with the oneness of it all or opened themselves up to the alternative realities. Jerry Rubin - one of activist hippies called Yippies - said that drug use "signifies the total end of the Protestant ethic: screw work, we want to know ourselves. But of course, the goal is to free oneself from American society's sick notion of work, success, reward, and status and to find and establish oneself through one's own discipline, hard work, and introspection."

Another key significance of the counter culture was music. The Beatles, the Rolling Stones, and Janis Joplin and the Holding Company provided the driving rhythm and power and poets like Bob Dylan or John Lennon put to words and rhyme the hopes, dreams, and fears of the baby boomers with songs like Blowing in the Wind, Truckin', White Rabbit, and Lucy in the Sky with Diamonds.

The counter culture culminated in 1969 at Woodstock, with "Three Days of Music and Peace." Close to half a million people went to Yasgur's Farm in upstate New York and peacefully listened to Santana, Jimi Hendrix, Crosby Stills and Nash, and Janis Joplin (among others). They shared drugs, made love in public, and splashed around in the rain and mud. Some consider it the finest moment for the counter culture.

As with any popular culture subjected to the whims of the media and fashion, rapid change occurred for the counter culture and the contradictions to the message of peace and love quickly came to the surface. Four months after Woodstock, on the day before Christmas, 300,000 people attended a free concert by the Rolling Stones at Altamont in California.

The Hells Angels were hired to provide security and maintain control. The result was that Meredith Hunter, a 19 year old black man, was beaten to death by the Hell's Angels as the Rolling Stones played. Music critic Greil Marcus commented: "A young black man murdered in the midst of a white crowd by white thugs as white men played their version of black music - it was too much to kiss off as a mere unpleasantness." The flip side of Peace and Love, Violence and Hate emerged at Altamont in this explosion of destruction.

The counter culture was also quickly co-opted by the very establishment that it rejected. After the summer of love, hippie fashion was hot. Tie-dye hippie clothes, hippie beads and head bands, songs like "Are You Going to San Francisco?" and groups like the Mamas and the Papas and the Jefferson Airplane all cashed in on the popularity of the counter culture. Enterprising hippies soon found that they could make money on their life style. And so capitalism moved into the counter culture and the forces of commercial exploitation surrounded hippies in Haight Ashbury and the East Village. Millions of young people throughout the country rejoiced as they bought the latest hippie fashions and argued with their parents about dropping out of life, but the core of the hippies like Emmet Grogan of the Diggers in San Francisco was dismayed and soon other proponents became disillusioned with the loss of idealism and the impact of drugs on lives. The counter culture in the 1960s illustrated how even an anti-capitalist and anti-consumer movement could be quickly coopted and how even the smallest scraps of cultural life could be commercialized into mass entertainment and crass consumption.

What is the legacy of the counter culture? The counter culture had dreams that were lofty and ambitious - to change society so that it was more equal, more tolerant, more free and less violent. A student told historian Arthur Schlesinger, Jr.: "Mostly students know what they don't want to be: they don't want to be tied down to a hopeless, boring regimen. They don't want to give into the establishment, after spending most of their youth avoiding it; they don't want to profit through special interest groups and to the detriment of people in need. Mostly they want to make the society they live in better, richer for all and more fun. The problem is they lack the plans to accomplish the ends."

Granted the counter culture lacked the plans and the organization. And yes, it was full of a lot of foolishness. Its elitist, hedonistic, arrogant, and self absorbed nature alienated many Americans and disillusioned even its supporters. But the counter culture loudly challenged the status quo and as a social movement, it marks a transition in American society. The counter culture did not revolutionize the structures of the United States but it shifted the cultural paradigm and introduced into mainstream America peoples, cultures, religions and experiences previously alien to the American public. Along with the Civil Rights movement, the environmental movement, the New Left politicians, and the women's movement, the counter culture helped create a new awareness of alternatives to mainstream America and thus, helped create a new identity for America. This cultural awareness was embraced by some and rejected by others. Let me be more specific about the legacies of the counter culture by first looking at how it was rejected.

The first legacy of the counter culture was its impact on politics. In facing the threat from the Soviet Union during the Cold War, the United States established a policy of containment. At home, the counter culture was among those who threatened the American way of life. In response, the moderate and conservative members of the country struck back to contain the threat at home. They focused their backlash on the excesses of counter culture, which can be summed up in the phrase "Sex, drugs, and rock and roll." The backlash continues even today, where for some conservatives, the 1960s means "get the liberals." This attack of the excesses of the counter culture - by reducing the era to "Sex, Drugs, and Rock and Roll" denies the progress made in the 1960s through the efforts of the civil rights movement, the environmental movement, the woman's movement as well as the counter culture to improve the United States. The movement is often seen by both those baby boomers who lived through it and by subsequent generations not as a valuable critique of a troubled society, but as the root of many of the today's societal problems.

Many counter culture veterans themselves became disillusioned. Their utopian dreams of Peace and Love and the dawning of the Age of Aquarius, a time of harmony and abundance died a quick death in the aftermath of Altamont, as friends overdosed on drugs, and as capitalism coopted the counter culture and cashed in on the hippie phenomena. A scepticism and cynicism continues to hover over the memories of the counter culture and at times, helps fuel the backlash against it.

There are segments of society which have continued the post modern critique of American society that the 1960s initiated. At least in university History Departments, some historians attribute their involvement in the protests of the 1960s as the cause of their revision of American history and their interest in post modern theory.

The second legacy of the counter culture concerns class. The counter culture allowed middle class youths to move outside of mass society, and to critique mainstream traditions. This was an activity that had only been available to people outside of the middle class, either upper class or working class youths prior to this. Often, the middle class baby boomers embraced the language, fashions, music and ideology of the working class, and particularly African Americans. Power to the People became a slogan not just for the Black Panthers, but for many in the middle class who sought equality.

The legacy of drugs is a troubling one. Yes, drugs opened new doors of perception and unified the diverse segments of the counter culture through a shared activity. It also opened the doors of addiction to drugs like heroin and cocaine and impaired people's ability to function in the world. Addiction, brain damage, and psychological trauma all are legacies of the chemically induced ecstasy of the counter culture.

Fourth, the counter culture helped liberate some of the restraints on American society. As the Women's movement attacked the barriers that existed against women, the counter culture challenged the country's sexual customs and showed how they were socially constructed and socially restrictive. Thus, the counter culture helped create a society less puritanical than previously.

The fifth legacy emerges from the identity that the baby boomers created as they moved out of their parents' houses. Through their massive numbers, the baby boomers held a lot of power in the democratic, consumer driven American society. The baby boomers came of age and burst onto the national stage challenging the status quo. They not only held power through their numbers, they also held power through rejecting the status quo which caught the attention of their parents. Under this barrage of counter culture criticism, mainstream America evaluated itself and became more aware of the inequalities and contradictions in society. Thus, the counter culture used its power to help create a new identity for the mainstream culture through its complaints of inequality and repression, and they called for a commitment by individuals to work for both self improvement and social improvement.

The sixth legacy of the counter culture has to do with the expansion of American cultural consciousness. With its embrace of other cultures, from black and Latino music to Hinduism to Native American religions and Zen Buddhism, Americans since the 1960s have become more interested in other cultures than their parents. From their experiments with alternative life styles and their search for meaningful cultures outside of mainstream America, the counter culture patched together ideals, religions, fashion, music, and mentalities from around the globe. In linguistics, when a person switches in conversation from one language to another, if only for a phrase, it is called code switching. The experience of the counter culture taught Americans to code switch with cultures - to insert in their lives parts of the diverse cultures that exist all over the world. This globalization of culture is too broad a topic to explore further this afternoon. But a quick observation - in today's societies, cultural code switching occurs with many peoples. Just visit the bowling alley (an American creation) in downtown Växjö and watch Swedish people bowl while you eat Thai food. Transcultural moments can be found in many places where the cultures of the world intermix and produce new ways of living life.

The final legacy is the longest lasting. People still listen to the music produced by counter culture bands, still read *The Electric Kool Aid Acid Test*, *Be Here Now*, or *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, still watch *Easy Rider* and the numerous other movies that came from the period, and still practice alternative religions that they first encountered in the 1960s. My 15 year old son, born in 1986, listens to the Beatles and Bob Marley. Imagine the Baby Boomers in the late 1960s listening to the music from 30 years earlier, from the 1930s. That is part of the continuing impact of the counter culture.

The counter culture did not radically change American society by overthrowing capitalism or democracy; however, the members of the counter culture were a form of shock troops that did rock the foundation of American society. Their challenge to the system did not create the structural reforms of the Progressive period of the early 20th century or of the New Deal. The counter culture did mark a transition in American history and culture, a shift away from a mainstream dominated by Anglo-American and Protestant values to one where cultural code switching is now an integral part of the mainstream. Today's culture of America is more reflective of its diverse population, and perhaps the counter culture helped prepare the country for that shift. As proponents of a freer society, unbound by the traditions of mainstream America, the counter culture lived an alternative life style and served as an example for the rest of the country to evaluate their own life styles.

© [Jon Hunner](#)

Senaste nytt i institutionens skriftserier

För frågor om Växjö University Press, abonnemang på Acta Wexionensia, eller köp av enskilda volymer, kontakta:

Kerstin Brodén, redaktör på Växjö University Press

E-post: Kerstin.Broden@adm.vxu.se

Telefon: 0470-708267.

Rapporter från Växjö universitet, Humaniora. Nr 10 2000.
Evidence from the International Corpus of Learner English. Three Studies of Learner Discourse.
Tuija Virtanen och Jens Agerström (eds). ISBN: 91-7636-278-7

While EFL writing in secondary and upper secondary schools has been extensively investigated, few studies have focused on EFL students' written proficiency at university level. The present volume offers a selection of three investigations of the Swedish subcorpus of the International Corpus of Learner English (ICLE), which consists of essay writing on argumentative topics by advanced students of English at university level. The three investigations included in this volume were conducted by students at Växjö University as part of their fourth-term English studies. The aim is to shed light on EFL writing at university level in Sweden and to make comparisons with native speaker student writing originating in the context of US universities. The three studies also compare student writing with professional writing as manifested in newspaper editorials.

Research on advanced EFL writing has so far mostly been concerned with grammar and lexis; much less attention has been paid to the students' mastering of discourse-pragmatic phenomena. Yet, these phenomena are of particular importance at an advanced level of study. The three investigations included in this volume all approach ICLE data from a discourse perspective, focusing on hedging, involvement, and coherence, respectively. They all indicate that the style adopted by the Swedish university students in the data is highly informal, as compared to the essays written by the American students or the editorial pages included in the investigations. They disclose aspects of EFL written argument which merit further thought and more extensive investigations of a wider range of materials. In doing so, they have important implications for EFL teaching and learning in the Swedish context.

Acta Wexionensia. Nr 4 2000.
Text im Kontext. Beiträge zur 2. Arbeitstagung schwedischer Germanisten. Växjö, 5.-6. Februar 1999.
Elisabeth Wåghäll Nivre, Evald Johansson och Bärbel Westphal (red.). ISBN: 91-7636-241-8. Pris: 200 kr.

Am 5. und 6. Februar 1999 fand die zweite "Arbeitstagung schwedischer Germanisten" in Växjö zum Motto "Text im Kontext" statt. Sowohl Sprach- als auch Literaturwissenschaftler trafen sich, um ihre Forschung - gerade angefangene, laufende und vollendete Projekte wie auch Dissertationsthemen aller Art - vorzustellen und zu diskutieren. Dieser aus der Konferenz resultierende Band präsentiert die Beiträge in alphabetischer Ordnung, um jedwede gutdünkliche Kategorisierung zu vermeiden. Er sucht vielmehr, einen Querschnitt germanistischer Forschung in Schweden im ausgehenden 20. Jahrhundert vorzustellen, und dürfte deshalb sowohl für schon etablierte Germanisten als auch für fortgeschrittene Studenten und Doktoranden, die mit der gegenwärtigen Forschung Kontakt suchen wollen, von Interesse sein. Im Fokus des Bandes steht der Text (oder die Texte) im dialektischen Verhältnis zum Kontext.

Scripta Minora. Nr 43 2001.
Chantal Albépart-Ottesen: "What Am I? What Do I Want?". An analysis of *The Glassy Sea* by Marian Engel. ISBN 91-7636-298-1. ([pdf-fil](#))

The essay is a study of *The Glassy Sea* by the Canadian author Marian Engel. The novel focuses on the main character's self-exploration and her search for identity. A Jungian approach to this novel is particularly appropriate since the author makes use of several archetypes and symbols. Moreover, the novel is presented in an introspective manner that brings to the mind the method of self-examination used in psychoanalysis. The essay studies the development of the main character's identity, Rita. Her quest can be summed up in two questions: Who is she and what does she want to do with her life? We follow Rita through a series of steps that will lead her to maturity and to an independent life. Her development takes place in stages and the essay focuses on four of these. There is a regularity of pattern at each stage; Rita lives in different homes where she is under the influence of a mentor, whose role model she accepts at first, submits to and finally rejects. Among the archetypal images that appear in the novel, we find that the mother archetype is

Acta Wexionensia. Nr 10 2001.

Aspects of the European Reformation - Papers from *Culture and Society in Reformation Europe*, Växjö 26-27 November 1999. Elisabeth Wåghäll Nivre och Olle Larsson (red.). ISBN: 91-7636-286-8. Pris: 200 kr

All around the world different aspects of the Reformation are discussed by scholars from different disciplines. Not only theologians and historians but also scholars of literature, history of ideas, and other disciplines deal with matters related to the Reformation. In recent years, interdisciplinary approaches to this area of research have become more common and in November 1999, several researchers gathered at Växjö University to take part in an interdisciplinary conference. Two keynote speakers were invited, professor Anders Jarlert, Lund University, Sweden and professor Gerhild Scholz Williams, Washington University, St Louis, USA. This volume contains the papers given at the conference where themes such as piety, marriage and literary utopias made the interdisciplinary approach obvious and allowed many interesting discussions.

Festskrift till Elisabeth Stenborg 25/6 2001.

Vem skall jag fråga? Om litteratur och livsåskådning. Lars Elleström, Anders Ohlsson, Margareta Petersson, Anders Ringblom (red.). ISBN: 91-7636-284-1.

Litteraturvetenskapen handlar väsentligen om att kunna läsa med insikt och perspektiv. Elisabeth Stenborg är en mästare i denna konst. Som universitetslektor har hon i tre decennier undervisat studenter i konsten att läsa - först vid Umeå universitet, därefter vid Lunds universitet med placering vid filialen i Växjö och - från 1977 - Högskolan i Växjö. Sommaren 2001 går hon i pension. Hennes filial har nu vuxit till ett betydande, självständigt lärosäte med drygt 9000 studenter - Växjö universitet.

För att tacka henne har några kolleger vid Institutionen för humaniora ställt samman denna bok. Den rör sig över ett fält vars vidd ger en uppfattning om den dynamiska utveckling som hennes ämne genomgått under hennes år i Växjö.

De olika bidragen utgör - mer eller mindre - variationer på ett tema: livsåskådning. På dessa sidor kan läsaren stifta bekantskap med ett tema som varit viktigt i Elisabeths egen forskning och undervisning. Några bidrag har direkt anknytning till Elisabeth som administratör, författare, lärare och forskare i Harriet Löwenhjelmns diktning

omnipresent and that Rita's growth process is strongly connected to the mother complex. The author also makes use of the *egg*, the *rose* and the *sea* symbols to underline certain aspects of Rita's development. The essay seeks to connect Rita's developmental phases to the initiation rituals and the individuation process described by Jung.

Acta Wexionensia. Nr 11 2001.

Aspekter av litterär översättning - Föredrag från ett svensk-franskt översättningssymposium vid Växjö universitet 11-12 maj 2000. Olof Eriksson (red.). ISBN: 91-7636-290-6. Pris: 200 kr

Översättningsvetenskapen är idag en av de mest expansiva humanistiska forskningsdisciplinerna. Emellertid har de förutsättningar och de problemställningar som är specifikt kopplade till den litterära översättningen i förhållandevis liten grad tilldragit sig översättningsforskarnas intresse. Med denna bok vill vi bidra till att i någon mån förbättra tillgången på studier av den litterära översättningen i svensk-fransk och fransk-svensk riktning.

Boken utgörs av de skriftliga versionerna av tolv föredrag som hölls i samband med ett kollokvium ägnat den litterära översättningen vid Växjö universitet i maj 2000. Artiklarna faller tematiskt i två relativt väl urskiljbara grupper: studier som analyserar de allmänna strategier som kännetecknar en översättares översättning av ett visst litterärt verk och studier som analyserar specifika egenskaper (t.ex. ett stildrag) hos en litterär text och hur dessa egenskaper förvaltats i översättningsprocessen.

I den inledande artikeln - som har karaktären av bakgrund till och utgångspunkt för de följande - diskuterar Denis Ballu den svenska litteraturens ställning och villkor i Frankrike utifrån sina erfarenheter som förläggare av skandinavisk litteratur i fransk översättning.

Rapporter från Växjö universitet, Humaniora. Nr 11 2001.

Läslust och skriviver. Texter av Ingrid Nettervik 1962-2001. Gunilla Byrman, Nils Dverstorp, Solveig Hammarbäck, Barbro Johansson (red.). ISBN: 91-7636-295-7.

Vänner och kolleger vid Växjö universitet vill med boken *Läslust och skriviver* tacka Ingrid Nettervik för hennes insatser som lärare och inspiratör vid Institutionen för humaniora. Boken innehåller förutom en bibliografi över Ingrid Netterviks rika produktion sju av hennes texter. De är hämtade från olika tidpunkter och behandlar på olika sätt de frågor som stått i centrum för hennes gärning: att sprida kunskap om och öka intresset för litteratur i och utanför skolan. I denna volym finns därför uppsatser om författare som Vilhelm Moberg och Maria Gripe men även debattartiklar om vikten av en allsidig svenskundervisning i skolan. Tillsammans med bibliografien vill texterna ge en bild av Ingrid Netterviks ovanligt mångsidiga och samhällsengagerande lärargärning.

[\[Detta nummers förstasida\]](#) [\[Om HumaNetten\]](#) [\[Institutionen för humaniora\]](#)

Recension av Martin Walser: *Ein springender Brunnen*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1998. 413 sidor.

Av Bärbel Westphal, doktorand i tysk litteraturvetenskap vid Uppsala universitet, verksam i Växjö

[Länk till presentation av Bärbel Westphal](#)

Martin Walsers författarskap är omfattande. I databasen Libris hittar man inte mindre än 126 träffar. Ändå är inte fler än tre av titlarna översatta till svenska: *Äktenskap i Philippsburg* (1958), *Bortom all kärlek* (1979) och bestsellern *En skenande häst* (1981). Walser förtjänar ett bättre öde. Tysk samtidslitteratur brukar tyvärr betraktas som alltför svår av svenska lektörer, då den ofta speglar Tysklands problematiska förflutna och överhuvud taget i hög grad sysslar med samhällseliga och politiska frågeställningar. Detta antas inte intressera den svenska genomsnittsläsaren. Nu är ju inte Walser helt oomstridd i sitt hemland, men just detta borde väcka uppmärksamhet i Sverige. Helt klart finns det fler titlar som förtjänar en översättning. Så t ex *Brandung* (1985) som kan ses som en fortsättning på *En skenande häst*, men även *Die Verteidigung der Kindheit* (1991), som på ett humoristiskt och samtidigt allvarsamt vis tecknar tiden för murens tillkomst och så naturligtvis föreliggande bok.

Efter utgivningen av *Ein springender Brunnen* (1998) fick Walser den tyska bokhandelns fredspris, med motiveringen att han under många decennier hade följt och diskuterat Tysklands historia och samtida utveckling. I sitt tacktal i Frankfurter Paulskirche sade Walser att det var dags att upprätta en positiv tysk identitet istället för massmedialt påbjudna och kollektivt upprepade skuldbekännelser. Detta har av förklarliga skäl väckt mycket kritik.

I romanen *Ein springender Brunnen* kan man möjligen hitta ett par förklaringar till Walsers omdebatterade uttalande. Boken är det första av författarens verk som kan betraktas som självbiografiskt. Här skildras den värld som han kan ha delat med åtskilliga unga tyskar under tiden 1933-1945. Walser är född 1927.

I inledningen konfronteras läsaren med en närmast filosofisk betraktelse över tiden. En grundläggande tanke är dock att tiden inte låter sig fångas. Att berätta om förflutna ting och händelser är inte detsamma som att ha upplevt dem. Ändå är boken lättillgänglig. Walser skildrar sina barndomsupplevelser med en världsfrånvänd men kärleksfull far och en mera praktisk lagd mor, vars uppgift var att klara familjens ekonomi genom att driva det lilla världshuset vid Bodensjön. Där finns också de första kärleksmötena och ett slut som för textens gestalter betyder ett uppvaknande ur ett mer eller mindre aningslöst tillstånd till en politiskt problematisk värld. Johan, romanens huvudperson är en drömmare som visserligen iakttar vuxenvärlden med vaken blick men som ändå inte genomskådar den. Hans ständige följeslagare är den trogne hunden Tell. Så långt kan man läsa romanen som en harmlös ungdomsbok. Den vane Walserläsaren finner här också kända konstellationer: den äkta mannen som undandrar sig allt ansvar, den hårt arbetande modern som är en äkta tysk "Hausfrau" och den idealiserade och tillbedda älskarinnan. En avvikelse från det kända mönstret är dock att det faktiskt förekommer en riktig passionerad historia som verkar bygga på äkta kärlek.

Men verkligen intressant är boken naturligtvis först genom att man får se dessa privata upplevelser i sin historiska kontext. Modern säkrar sin inkomst genom att gå med i det nationalsocialistiska partiet, läraren predikar överdrivna ideal och tyska hjältemyter, medan

brodern Josef går under i ett krig som han anslöt sig till av ren äventyrlust. Walser tecknar också den andra sidan: oppositionens problem som fadern undgår genom en för tidig död och den skräck som de förföljda upplever. Där finns en grannfru som lever i ständig fasa för deportation, en oppositionell cirkusartist som misshandlas svårt av ett gäng nazister och en homosexuell farbror som dör i fängelse. Visserligen må den kände tyske kritikern Marcel Reich-Ranicki ha rätt i att ordet "Auschwitz" inte förekommer en enda gång, däremot talas det om "die Dachauer" - fångtransporter till koncentrationslägret Dachau - som då och då går genom byn.

Hela denna tids grymhet uppenbaras för den naive tonåringen Johan först när han återvänder från en kort insats som hjälpsoldat vid luftvärnet. Han har inga verktyg att känslomässigt bearbeta de skräckrapporter som han konfronteras med. Symboliskt rullas han över av sin tid på samma sätt som en kvinna krossas under den allierade pansarvagn som hon först hälsar med glädje. Minst lika grym är anblicken av Johans misshandlade lärare som sitter i ett affärsfönster med en skylt om halsen där texten lyder: "Jag var Nazist".

För första gången berättar Walser alltså här om den tid han upplevde som barn och tonåring. Berättelsen har drag av anklagelse. Han förstår inte hur allting kunde gå överstyr på detta sätt och förmedlar sina känslor av vanmakt. Han dömer inte, men hur ska hans generation någonsin kunna förstå de grymheter som begicks? Denna problematik finns egentligen i hela Walsers verk. Han frågar sig ideligen hur ett tyskt samhälle skulle kunna se ut. Han kritiserade tidigt, i synnerhet i *Äktenskap i Philippsburg* hur ett land så snabbt efter krigsslutet åter kunde bygga ett välfärdssamhälle med dess inneboende maktstrukturer och prestationsprinciper utan att verka ha behov av självreflexion. Med denna fråga slutar boken. En känd sångare håller en s k fredskonsert i kyrkan där den forna makt- och kultureliten åter har samlats. Dess representanter verkar i alla fall kunnat glömma långt fortare än en ung man som Johan.

© [Bärbel Westphal](#)

[\[Detta nummers förstasida\]](#) [\[Om HumaNetten\]](#) [\[Institutionen för humaniora\]](#)

Recension av *Kiruna - 100-årsboken*. Red. Kjell Törmä. Utgiven av Kiruna Kommun, 2000. Band 1-2. 250 resp. 252 sidor. Ca 425 kr.

Av Marie Werndin, forskningsbiträde i nordiska språk vid Växjö universitet

Nå äre nå speciellt me Kiruna

"Jag ska gå till Kirunas universitet för att lära mig något nytt" lär en man ha sagt till sin fru på väg till badhusets bastu för att träffa de andra gubbarna, för att sedan diskutera aktuella samhällsfrågor.

Det är något speciellt med staden Kiruna och de människor som valt att leva där. Samhällsklimatet har alltid varit präglad av folkligt engagemang och politiska debatter. Samhällets historia och stadens uppbyggnad, med de språk- och kulturmöten detta inneburit, har skapat en livssyn och mentalitet vars motsvarigheter är svåra att finna någon annanstans. Att stadens blott hundraåriga historia inte liknar någon annan är invånarna väl medvetna om. När Kirunabon skriver om Kiruna genomsyras framställningen inte sällan av påtaglig lokalpatriotism. Denna stolthet över sitt ursprung har dock aldrig tillåtit övergå i någon form av skrytsamhet eftersom detta beteende alltid varit bannlyst i staden, troligtvis tack vare den kultur tornedalingarna fört med sig.

Bokverket *Kiruna - 100-årsboken*, utgiven av Kiruna kommun med anledning av Kirunas 100-årsjubileum den 27 april 2000, genomsyras av denna genuina Kiruna-mentalitet. Här behöver man inte ställa frågan om vad som gör Kiruna så säreget och inte heller försöker man konkret besvara någon sådan fråga. Överflödiga verbala utläggningar har aldrig varit nödvändiga eller speciellt populära i samhället. Den historia som här berättas i enkla ordalag och bilder talar för sig själv. Mer än så behövs inte. Här presenteras en ärlig bild av samhället, dess historia och inte minst dess människor. Stundtals bjuder även Kirunaborna på sig själva och på den lokala folkhumorn med en självdistans som är både roande och beundransvärd. I denna historieskildring av Kirunas hundra första år presenteras främst fakta om stadens uppbyggnad, framväxt och näringsliv med betydande redogörelser för det omfattande föreningslivet och fackpolitiken. Men här finns även plats för vardagsliv och berättelser om granligor, raggarliv och rejäla bastubad.

Detta bokverk lyfter fram Kirunas historia på ett nytt sätt eftersom det folkliga ständigt är närvarande. Den vanliga samhällsmedborgaren finns inte bara omtalad i verket utan är även en aktiv skapare av det. Bokverket är nämligen en produkt av ett gediget arbete, till stor del ideellt, där 52 skribenter representerande flera generationer skrivit om både stort och smått. Här blandas vitt skilda ämnen och stilar. Ingenting är större, bättre eller viktigare än något annat, vilket i sig säger väldigt mycket om samhällsbilden och mentaliteten i Kiruna. Detta gör att man i denna historieskildrings uppkomst och form faktiskt kan urskilja ett inslag av metaberrättande. Historiska redogörelser med källhänvisningar kompletteras med folkliga berättelser och kåserier. Skribenterna är allt från akademiker och vana skribenter till hemmafruar och gruvarbetare. I *Kiruna - 100-årsboken* har dessutom inte bara samer utan även kvinnor fått mer plats än i tidigare historieskildringar av Kiruna. En fjärdedel av skribenterna är kvinnor och sociologen Kerstin Hägg, som tidigare skrivit sin doktorsavhandling om kvinnor och män i Kiruna, berättar i ett kapitel om de första kvinnornas vardagsliv och villkor i samhället.

Redaktionsgruppen, med huvudredaktör Kjell Törmä, har lyckats väl med att sammanställa de olika ämnesområdena och textgenrerna till en mycket informativ helhet. Den historiska överblicken kompletteras väl med samtida skildringar av samhället. Kontrasten mellan stort och smått på olika nivåer, innehållsligt och stilmässigt, bidrar endast till en mer varierad och lättsam läsning. Förutom presentationer av betydelsefulla och historiska lokala kändisar som Hjalmar Lundbohm och Johan Turi, finns även plats för vanliga Kirunabor och lokala kändisar av vår tid som Bastu-Kalle. Det rika bildmaterialet är ovärderligt i ett verk som detta och ett plus är att det här inte bara utgörs av de vanliga arkivbilderna av fotografen Borg Mesch, utan även av förut opublicerade privata bilder. Även ett urval av Kirunas konstskatt presenteras. Dessutom finns skisser över stadsplan och tätort.

Något som är intressant ur lingvistisk synvinkel är den centrala plats språket har i många av verkets kapitel. Förutom att skribenterna i sina framställningar visar prov på mentalitet och språkbruk i Kiruna, diskuteras även språket i flera av texterna: *Varför heter arken egentligen ark?* Är det verkligen en liten kista man ligger i när man pimplar? Att kulturen påverkar språkbruket och tvärtom, exemplifieras vid flera andra tillfällen. I bastun sägs samtalsstenen vara hård men humoristisk och debattinläggen är här, i stundens hetta, korta och högljudda. Folkhumorn är ett återkommande tema och är något som speglas i språkbruket. Den uppfinningsrikedom som syns i namngivandet av byggnader och platser i Kiruna beskrivs också vara en produkt av denna humor. Vad sägs t.ex. om att bo i *Snusdosan* eller i *Spottkoppen*? Det sägs faktiskt att hela världen går att finna i Kiruna. Här står exempelvis *Berlinmuren* fortfarande kvar. Det går också bra att göra en utflykt till *Peking*, men se upp om du ska besöka *Jerusalem*, för i Kiruna ligger det nämligen i *Sibirien*.

Frispråkigheten och ärligheten i denna historieskrivning har dock sitt pris. För tyvärr ges även mindre smickrande prov på vad den s.k. folkhumorn kan åstadkomma, och de säger mer om den negativa sidan av stadens mentalitet än om språkbruket. Att utomhusbadet i folkmun kom att kallas för *Persiska viken* p.g.a. det stora antalet flyktinginvandrare som det första året nyttjade anläggningen, är kanske något man inte borde skyltat med. Mer positivt är att även de viktiga aspekterna som flerspråkigheten och språkliga hinder i staden diskuteras. Dessutom finns för den språkintresserade ett kapitel om Esperantoklubben och journalisten Lars Lindbergs kåserande betraktelse över Kirunamålet. Han beskriver svenskan i Kiruna som en utjämnad dialekt, utformad med humor och egenheter: "Ska vi gå på tjååga å köpa karra? Det är kirunamål". För så säger nämligen den Kirunabo som vill gå till affären för att köpa godis. Det finländska och tornedalsfinska inslaget i språket i Kirunas har alltid varit påtagligt. I gruvan talas gruvengelska, en blandning av tornedalsfinska och svenska som bygger på praktiska lösningar: "Hoja. Mulla on hemski huvudvärki", säger tornedalsfinnen som är bakfull och vidare översättning behövs inte i Kiruna. I Kirunamålet är uttalet viktigt, och viktigast är det markerade hårda *r*-et. Lindberg sammanfattar att det som är tydligt och fungerar bra tar Kirunamålet hand om. Även denna språkbeskrivning speglar staden och dess mentalitet; det ska vara enkelt, rakt och rättfram utan några konstigheter eller krusiduller. Ärlighet och en smula humor, det fungerar alltid, åtminstone i Kiruna.

Mångfalden av skribenter, stilar och ämnesområden i en unik sammansättning gör bokverket nyanserat, belysande och även underhållande för alla slags läsare. *Kiruna 100-årsboken* riktar sig dock främst till Kirunabor, men den breda repertoaren av ämnen som historia, politik, arkeologi, arkitektur och språkfrågor gör även läsningen intressant för andra som är intresserade av eller vill veta mer om Kiruna, dess historia, kultur och människor. Den yngre generationen är sparsamt representerad, men av naturliga skäl får de skriva sin egen historia senare. Då den omfattande sport- och fritidsverksamhet som bedrivs i Kiruna skulle utgöra material för en egen bok, kan sammanfattningsvis sägas att denna beskrivning av Kirunas första hundra år är närmast komplett. Naturligtvis ryms inte allt om alla och för alla i ett bokverk, men här finns lite om mycket för många, och det räcker väl för många timmars intressant, lärorik och även roande läsning. För visst är det något speciellt med Kiruna.

© [Marie Werndin](#)